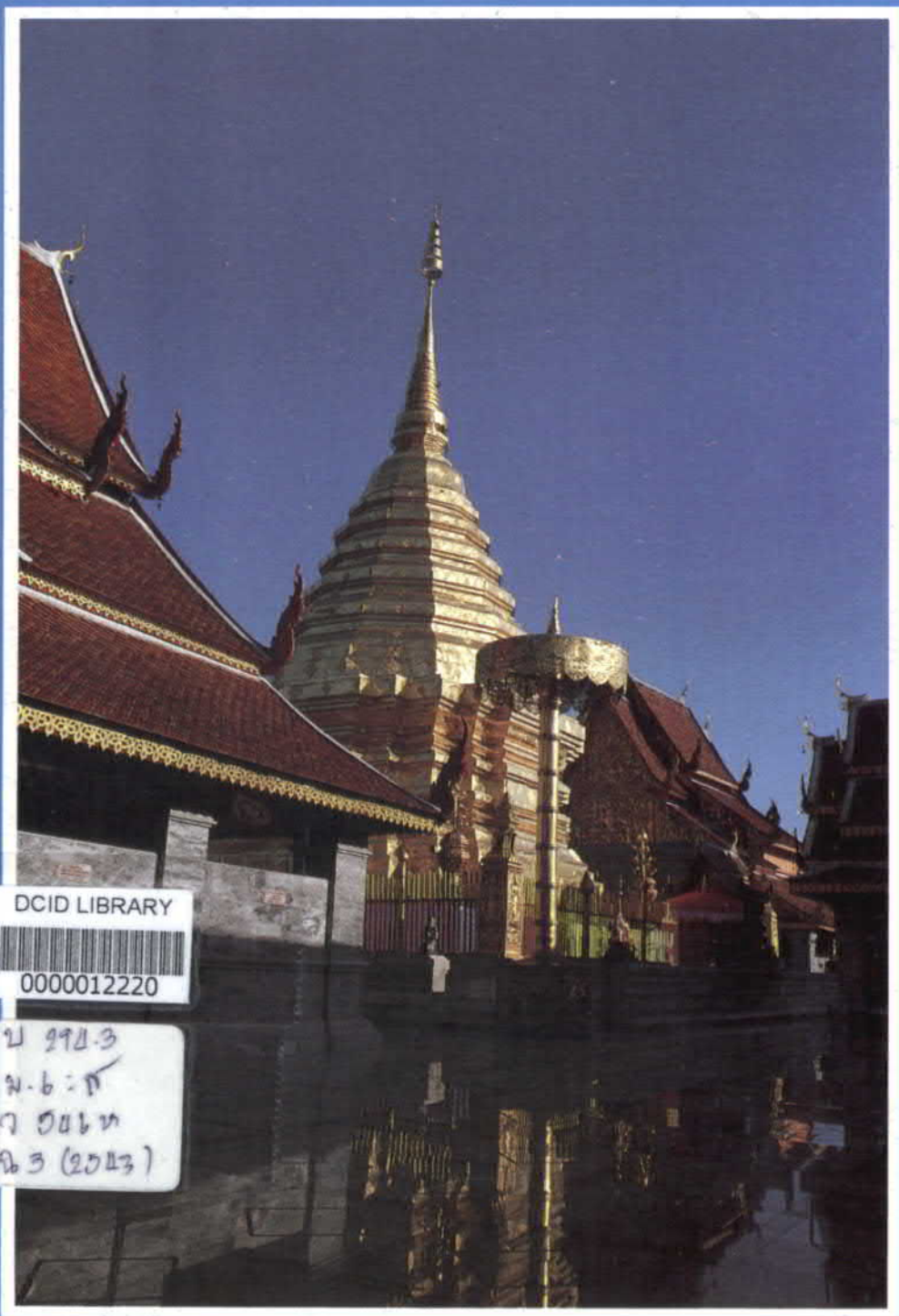

หนังสือเรียนสังคมศึกษา

ส ๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา

DCID LIBRARY

0000012220

บ ๒๑๕.๓

พ.๖ : ๓

๑ ๐๕๖๓

๑๓ (๒๕๕๓)

กระทรวงศึกษาธิการ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๕

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

45.-

พระธาตุดอยสุเทพ

วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่

นายบุญพิน ถือทอง ถ่ายภาพ

หนังสือเรียนสังคมศึกษา
๓ ๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ของ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-01-1884-4

พิมพ์ครั้งที่สาม ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๔๓

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ
ห้ามจำหน่าย

องค์การค้าของคุรุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กรมวิชาการได้จัดทำ
หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖

(นายโกวิท วรพิพัฒน์)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

วันที่ 30 พ.ค. 45

เลขทะเบียน พ 12719 ก.5

เลขเรียกหนังสือ พ ๕94.9 ๕1.6: ๕

๖ ๕46 ๓

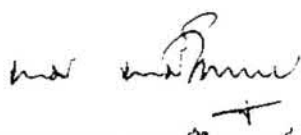
คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) สำหรับให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียน และเพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กรมวิชาการจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ดังรายนามท้ายหนังสือนี้

การจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เล่มนี้ ได้กำหนดรูปแบบการเขียนให้มีแนวคิดสำคัญของเรื่อง จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็นอภิปราย และกิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรมเสนอแนะ การประยุกต์ใช้ในชีวิต และคำถาม ในการจัดการเรียนการสอนควรเน้นให้นักเรียนศึกษาความรู้จากเนื้อหาและนำความรู้ที่ได้ประพฤติดำเนินการตามกิจกรรมที่เสนอไว้ในแต่ละบทเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของตัวนักเรียน

เนื้อหาของหนังสือได้แบ่งออกเป็น ๘ บท คือ (๑) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (๒) ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง (๓) พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม (๔) พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (๕) พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (๖) หน้าที่ชาวพุทธ (๗) การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา (๘) ภาคปฏิบัติซึ่งประกอบด้วยมารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ส ๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ได้เป็นอย่างดี กรมวิชาการขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

(นายพนม พงษ์ไพบูลย์)
อธิบดีกรมวิชาการ
๑๖ กันยายน ๒๕๓๖

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๑
๑.๑ พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท	๑
๑.๒ พุทธศาสนามุ่งประโยชน์แก่บุคคลและสังคม	๕
บทที่ ๒ พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง	๑๓
๒.๑ พุทธัตถจริยา	๑๓
๒.๒ ประวัติพุทธสาวก : พระนาคเสน	๑๖
๒.๓ ประวัติพุทธสาวิกา : พระภิกษุณีกุนทลเกสีเถรี	๒๑
๒.๔ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง : พระเจ้ามหานามะ	๒๘
บทที่ ๓ พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม	๓๓
๓.๑ อริยฐานธรรม ๔	๓๓
๓.๒ สรุปลำสอนพระพุทธศาสนาลงในอริยสัจ ๔	๓๖
๓.๓ ความเป็นผู้ว่าง่าย	๔๒
๓.๔ การพบปะสมณะ	๔๗
๓.๕ การฟังธรรม	๕๒
๓.๖ การสนทนาธรรม	๕๕
๓.๗ จิตไม่หวั่นไหว	๕๙
บทที่ ๔ พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๖๔
บทที่ ๕ ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพุทธศาสนา	๗๔
๕.๑ ภาษาบาลี	๗๔
๕.๒ หลักตัดสินพระธรรมวินัย	๗๗
๕.๓ ข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก	๘๑
๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต	๘๘
๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๙๑
บทที่ ๖ หน้าที่ชาวพุทธ	๙๗
๖.๑ หน้าที่ชาวพุทธ	๙๗
๖.๒ การปกป้องพระพุทธศาสนา	๑๐๑

	หน้า
บทที่ ๗ การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา	๑๐๗
๗.๑ อานาปานสติ การตั้งสติตามระลึกถึงลมหายใจเข้า-ออก	๑๐๗
๗.๒ มรณัสสติ การตั้งสติตามระลึกถึงความตายที่มีแก่ตนและบุคคลอื่น	๑๑๓
๗.๓ อุปสมานุสสติ การตั้งสติตามระลึกถึงความสงบ	๑๑๘
๗.๔ อุปปาทมนสิการ คิดสร้างสรรค์	๑๒๒
บทที่ ๘ ภาคปฏิบัติ	๑๒๘
๘.๑ มารยาทชาวพุทธ	๑๒๘
๘.๒ ศาสนพิธี	๑๓๓
๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๔๖

บทที่ ๑

ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๑.๑ พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธศาสนาสอนคนไม่ให้ประมาทและมุ่งสร้างประโยชน์สุขแก่บุคคลและสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. วิเคราะห์พฤติกรรมที่แสดงถึงความประมาทและความไม่ประมาท พร้อมทั้งยกตัวอย่างได้
๒. อธิบายโทษของความประมาทและประโยชน์ของความไม่ประมาทได้
๓. นำหลักธรรมที่ส่งเสริมความไม่ประมาทมาใช้ในการชีวิตประจำวันได้

พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท

ชีวิตของคนทุกคนที่เกิดมาแล้วย่อมมีสมหวังบ้างผิดหวังบ้างเป็นธรรมดา ทั้ง ๆ ที่ทุกคนต่างก็ปรารถนาแต่ความสมหวัง ไม่มีใครเลยที่ปรารถนาความผิดหวัง แต่สาเหตุที่คนเราต้องประสบความผิดหวังอยู่บ้าง ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากความประมาทนั่นเอง

พระพุทธเจ้าหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงจาริกสั่งสอนประชาชนเป็นเวลา รวม ๔๕ ปี และในคืนสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสเรียกภิกษุสาวกทั้งหลายให้มาประชุมพร้อมหน้ากัน แล้วได้ประทาน “ปัจฉิมโอวาท” ซึ่งเปรียบเสมือน “พินัยกรรมฉบับสุดท้าย” ว่า “อปปะมาเทนนะ สัมปาเทถะ” ซึ่งแปลว่า “พวกเธอทั้งหลายจงยังกิจน้อยใหญ่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความไม่ประมาทเถิด” แล้วพระองค์ก็ได้ตรัสอะไรอีกเลย

“ความไม่ประมาทคืออะไร?”

“ความไม่ประมาท” คือ “ความเป็นผู้มีสติอยู่ตลอดเวลา”

คำว่า “สติ” แปลว่า “ความระลึกได้” หมายถึงว่า ในเวลาที่เราจะทำอะไรหรือจะพูดอะไรออกไป เราจะต้องรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า เรากำลังจะทำอะไรหรือเรากำลังจะพูดอะไร คำว่า

“สติ” ญักับคำว้า “สัมปชัญญะ” ซึ่งแปลว่า “ความรู้ตัว” หมายถึงว่า ขณะที่เรากำลังทำหรือ กำลังพูดอะไร เราจะต้องรู้สึกรู้สืออยู่เสมอว่าเรากำลังทำอะไร เรากำลังพูดอะไร นั่นคือในเวลาทำ หรือพูดอะไรนั้น จะต้องมึ “ปัญญา” กำกับอยู่ตลอดเวลา บางทีเราก็มักพูดควบกันว้า “สติปัญญา” คำว้า “สติ” นี้ ถ้าหากใช้ตามลำพัง ไม่ได้เข้าคู่กับ “สัมปชัญญะ” ก็หมายถึง “ความรู้สึกรู้ตัว” ทั้งในเวลาก่อนที่จะทำอะไรจะพูดอะไรอย่างไรและในขณะที่กำลังทำกำลังพูดอยู่ “สติ” จึงเป็นสิ่งที่ ทุกคนควรจะต้องมึอยู่ตลอดเวลา คนที่มีปัญญาแต่ปราศจากสติ บางทีก็ประสบความผิตหวังหรือ ความล้มเหลวได้เช่นกัน

ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณของความไม่ประมาทและโทษของความ ประมาทอยู่เสมอ เช่นตรัสว่า

“อัปปะมาโท อะมะตัง ปะทัง ปะมาโท มัจจุโน ปะทัง
อัปปะมัตตา นะ มียันติ เย ปะมัตตา ยะถา มะตา”

แปลว่า

“ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย (หรือนำไปสู่พระนิพพาน ซึ่งเป็นอมตะ) ความประมาท เป็นทางนำไปสู่ความตาย บุคคลผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ส่วนผู้ประมาทย่อมเป็นเสมือนผู้ที่ตายแล้ว”

พระพุทธพจน์บทนี้สอนเรว้าในการปฏิบัติตามทางพระพุทธศาสนาที่จะบรรลุนิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางหรืออุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนานั้น จะต้องดำเนินไปตามทางแห่ง ความไม่ประมาท นั่นคือต้องมีสติอยู่เสมอ เพราะในการบำเพ็ญสมาธิซึ่งเป็นทางเดียวที่จะนำไปสู่ พระนิพพานนั้น จำเป็นจะต้องมึ “สติ” อยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีสติ สมาธิก็ไม่เกิด และถ้าไม่มีสมาธิ แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะบรรลุนิพพานได้ ส่วนความประมาทคือความขาดสติ ย่อมนำไปสู่ความตาย ทั้ง ๆ ที่ยังไม่สมควรที่จะตาย อย่างคนที่ขับรถเร็วด้วยความประมาท มักก่อให้เกิดอุบัติเหตุอยู่เสมอ เช่นขับรถไปชนผู้อื่นบ้าง ขับรถไปชนกันบ้าง ทำให้ผู้อื่นต้องบาดเจ็บหรือตายลง และบางครั้ง ตัวเองก็พลอยตายไปด้วย ดังเราจะได้พบเห็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ ทางวิทยุ และโทรทัศน์ อยู่เสมอ นักเรียนที่มีหน้าที่จะต้องศึกษาเล่าเรียน แต่กลับตั้งอยู่ในความประมาท เกียจคร้านใน การศึกษาเล่าเรียน ไม่ขยันทำแบบฝึกหัด ไม่ดูตำรับตำรา หรือคิดว่าเอาไว้วุ่นในเวลาใกล้ ๆ สอบ ก็ได้ ในที่สุดก็สอบตก หรือแม้จะได้ก็ได้อะแนนไม่ดี

ที่ประเทศศรีลังกา ตามถนนที่คดโค้ง เขามักจะมีป้ายเขียนคำว้า “สติ” เป็นอักษร สิงหล บอกไว้เป็นระยะ ๆ เป็นการเตือนสติผู้ขับรถว้าอย่าประมาท

ความไม่ประมาทหรือความเป็นผู้มีสติอยู่ตลอดเวลา นั้น นักปราชญ์ทั้งหลายทุกยุคทุกสมัย ต่างก็สรรเสริญด้วยกันทั้งนั้น โดยเฉพาะตัวนักปราชญ์นั้นย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้เสมือน เป็นทรัพย์อันประเสริฐสุด เพราะถ้าคนเรามีความไม่ประมาท ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการศึกษาหรือ

ในการประกอบอาชีพก็ตาม ย่อมประสบความสำเร็จเสมอ นักปราชญ์จึงชื่นชมยินดีในความไม่ประมาท และในบุคคลที่ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

สิ่งที่ทำให้คนเราตั้งอยู่ในความประมาทและทำให้ชีวิตประสบแต่ความหายนะ คือความเสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนชีวิตนั้น ก็คือ ความหมกมุ่นในสิ่งเสพติดให้โทษทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นสุราเมรัยหรือของมีนเมาอื่น ๆ เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอีน ผงขาว ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้เมื่อเสพเข้าไปแล้วจะทำให้ขาดสติ ตั้งอยู่ในความประมาท ดังในศีลข้อ ๕ ที่ว่า “สุราเมรัยเมษะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ” ซึ่งแปลว่า “ข้าพเจ้าขอสมาทานว่าจะงดเว้นจากสุรา เมรัย และของมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท” ศีลข้อนี้นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะคนที่ล่วงละเมิดศีลข้อนี้แล้ว จะตั้งอยู่ในความประมาท ขาดสติ และเมื่อขาดสติแล้วย่อมล่วงละเมิดศีลข้ออื่น ๆ ได้ทุกข้อ รวมทั้งสามารถทำความผิดทั้งทางกฎหมายและศีลธรรมอื่นได้อีกด้วย ผู้ปรารถนาความสุขความเจริญก้าวหน้าในชีวิตจึงจำต้องมีสติ คือตั้งอยู่ในความไม่ประมาทเสมอ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ว่า “อัปปะมัตโต ฉายันโต ปปปโปติ วิปลังสุขัง” แปลว่า “ผู้ไม่ประมาทเพ่งพินิจอยู่ย่อมบรรลुถึงซึ่งความสุขอันไพบูรณ์” และนอกจากนี้ยังจะได้รับประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย เพราะเหตุนี้เองพระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้เราทุกคน ยินดีในความเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่เสมอ

ที่พระพุทธศาสนาต้องเน้นในเรื่องของความไม่ประมาทเป็นพิเศษ เพราะพระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า “ความไม่ประมาท” เป็นที่รวมลงแห่งคำสอนของพระองค์ทั้งหมด เหมือนกับรอยเท้าช้างเป็นที่รวมลงของรอยเท้าสัตว์ทุกชนิดได้ เพราะรอยเท้าช้างใหญ่กว่ารอยเท้าของสัตว์อื่น ๆ นั่นเอง

ในเรื่อง “สติ” ซึ่งก็คือ “ความไม่ประมาท” นั้นเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า “สติ โลกัสมิ ชาคะโร” แปลว่า “สติเป็นธรรมเครื่องตื่นอยู่ในโลก” อันหมายถึงว่า เมื่อคนเรามีสติคือความไม่ประมาทแล้ว เขาจะต้องเป็นบุคคลที่ตื่นตัวรับทราบความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงนั้นอยู่ทุกขณะ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังตรัสสอนว่า “สติมะโต สะทา ภาทัง” แปลว่า “ผู้ที่มีสติ มีความเจริญทุกเมื่อ” เช่นในเวลาเรียนมีสติอยู่เสมอ ไม่นั่งหลับหรือคุยกันก็ย่อมประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน ได้คะแนนสูงเมื่อเวลาทำงาน ถ้ามีสติอยู่เสมอ ความบกพร่องผิดพลาดก็จะไม่มี ในการทำมาค้าขาย ถ้ามีสติอยู่เสมอ ก็จะไม่ขาดทุน เพราะฉะนั้นคนที่มีสติคือตั้งอยู่ในความไม่ประมาทอยู่เสมอ นั้น จึงมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อมอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้นสติจึงเป็นหลักธรรมที่จำปรารถนาอยู่ตลอดเวลา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “สติ สัพพัตถะ บัตถิยา” แปลว่า “สติจำปรารถนาในที่ทั้งปวง”

ในการศึกษาเล่าเรียน ถ้านักเรียนมีสติอยู่เสมอ ตั้งอกตั้งใจฟังครูอาจารย์อบรมสั่งสอนอยู่ตลอดเวลา ก็จะทำให้เกิด “สมาธิ” คือจิตใจแน่วแน่มั่นคงไม่วอกแวก เมื่อมีจิตใจแน่วแน่ ก็สามารถเข้าใจในบทเรียนที่ครูอาจารย์อธิบาย แล้วพยายามตรึกตรองตามไปด้วย ถ้าสงสัยตอนใดก็ให้ถาม

ครูอาจารย์ เมื่อครูอาจารย์ได้อธิบายให้ทราบแล้ว ก็ควรจะได้บันทึกไว้ ถ้านักเรียนทำได้อย่างนี้ ก็จะเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจแตกฉานในเรื่องที่ครูอาจารย์สั่งสอนต่อไปก็จะกลายเป็นนักปราชญ์ เป็นหลักสำคัญของประเทศ

ในการทำการงานที่จะไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาดเสียหายนั้น ผู้ทำจะต้องตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือจะต้องมีสติ ทำด้วยความรอบคอบ เช่นจะต้องรู้จักวางแผนในการทำงานให้เป็นขั้นตอน และจะต้องมีสติพิจารณาการทำงานทุกขั้นตอนว่ามีอะไรบกพร่องบ้างหรือไม่ ถ้ามีอะไรบกพร่องก็รีบหาทางแก้ไขเสียแต่เนิ่น ๆ อย่าตั้งอยู่ในความประมาท

ผู้ที่ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือมีสติอยู่เสมอ ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐและจะประสบแต่ความสุขความเจริญอยู่ตลอดเวลา

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายโทษของความประมาทและประโยชน์ของความไม่ประมาท แล้วสรุปคุณค่าของความไม่ประมาท โดยเน้นในด้านการศึกษาเล่าเรียนและการป้องกันอุบัติเหตุเป็นหลัก

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. แสดงภาพข่าว สถิติเกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดจากความประมาท ให้นักเรียน อภิปราย และแสดงความคิดเห็น แล้วสรุป
๒. ให้นักเรียนเขียนเรียงความ เกี่ยวกับประโยชน์ของการมีสติ และผลเสียของการไม่มีสติ
๓. ให้นักเรียนยกตัวอย่าง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเป็นผู้ประมาท และผู้ที่ไม่ประมาท แล้วสรุป พร้อมทั้งอธิบายเพิ่มเติม

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ สติ-สัมปชัญญะ หรือความไม่ประมาท เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการทำงานทุกอย่าง โดยเฉพาะนักเรียน หากไม่ประมาทดูตำราอย่างสม่ำเสมอ นักเรียนจะประสบความสำเร็จในด้านการเรียน และเจริญรุ่งเรืองในชีวิตการทำงานในอนาคตสืบต่อไป

คำถาม

๑. ใจความของปัจฉิมโอวาท มีว่าอย่างไร ให้นักเรียนอธิบายพอเข้าใจ
๒. สติ-สัมปชัญญะ มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างไร

๗.๒ พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์แก่บุคคลและสังคม

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธศาสนาคือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่งคือ ข้อห้ามไม่ให้ทำที่เรียกว่า ตีลบัง วินัยบัง คำสอนคือ คำแนะนำว่า ความชั่วควรเว้น เพราะทำแล้วจะเดือดร้อน ความดีควรทำ เพราะทำแล้วไม่เดือดร้อน ควรรักษาจิตใจให้ผ่องใสบริสุทธิ์จะได้รู้ความชั่วและความดี คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกบท มุ่งแก้ปัญหาของบุคคลและสังคมทั้งสิ้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

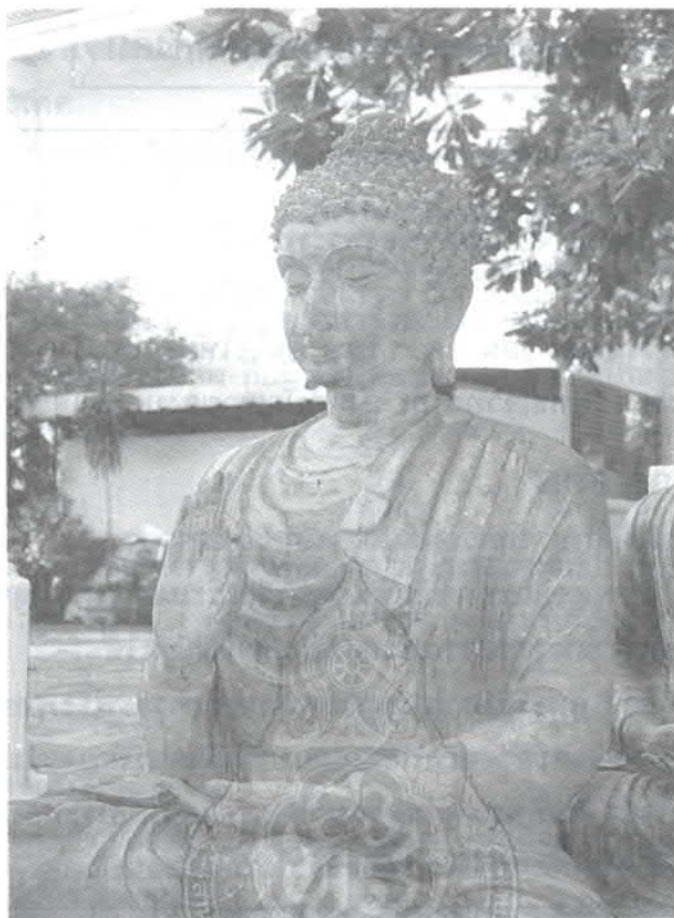
๑. เข้าใจได้ว่า สุขและทุกข์ที่มนุษย์ทุกคนประสบกันนั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง และพระพุทธศาสนาสามารถช่วยแก้ปัญหาในข้อนี้ได้
๒. เข้าใจได้ว่า คนจะรู้บาปบุญคุณและโทษก็เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เป็นคนดี มีจิตใจใสสะอาด คนใจใสสะอาดผ่องใสย่อมมองเห็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำ
๓. ให้เข้าใจว่า สิ่งที่พระพุทธศาสนาช่วยเหลือนั้น ประกอบด้วยเหตุผลที่พิสูจน์เห็นแจ้งได้ทุกคน มิใช่สิ่งที่ลึกลับมหัศจรรย์ซึ่งมองไม่เห็นตัวตนบันดาลความช่วยเหลือให้

พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์แก่บุคคลและสังคม

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ว่าจะเป็นคำสั่งห้ามทำที่เรียกว่า วินัยหรือศีล หรือคำแนะนำว่าไม่ควรทำอย่างนั้น แต่ควรทำอย่างนี้ ทั้งขึ้นต่่าที่ชาวบ้านฟังเข้าใจเช่น เรื่องราวในพระสูตรและชาดก และขั้นสูงที่เหมาะสมแก่ปัญญาชนฟังล้วนมุ่งหมายให้เกิดประโยชน์โดยวิธีแก้ปัญหากแก่ผู้ฟังทั้งสิ้น สมดังที่ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎกว่า “ในโลกนี้มีบุคคลอยู่ผู้หนึ่งที่เมื่อจะเกิดมาย่อมเกิดมาเพื่อความสุข (พ้นทุกข์) แก่คนส่วนใหญ่ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชนส่วนใหญ่ เพื่อบุเคราะห์ชาวโลก เพื่อผลประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อความเกื้อกูลแก่ชนทุกชั้น”

อีกแห่งหนึ่งมีว่า

“เรา (หมายถึงพระพุทธเจ้า) ประกาศพระศาสนาเพื่อผลประโยชน์คือ ลาภสักการะก็หาไม่ เพื่อให้ชาวโลกนับถือก็หาไม่ เพื่อยกตนข่มผู้อื่นก็หาไม่ เพื่อแก้คำสอนของเจ้าลัทธิอื่นก็หาไม่ แต่เราประกาศพระศาสนาเพื่อให้ชาวโลกหลุดพ้นจากความทุกข์ ถึงความดับกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์”

เพื่อให้เข้าใจเรื่องที่กล่าวข้างต้นนี้อย่างแจ่มแจ้ง ขอให้ดูตัวอย่างสัก ๒ เรื่องคือ

๑. พุทธประวัติ

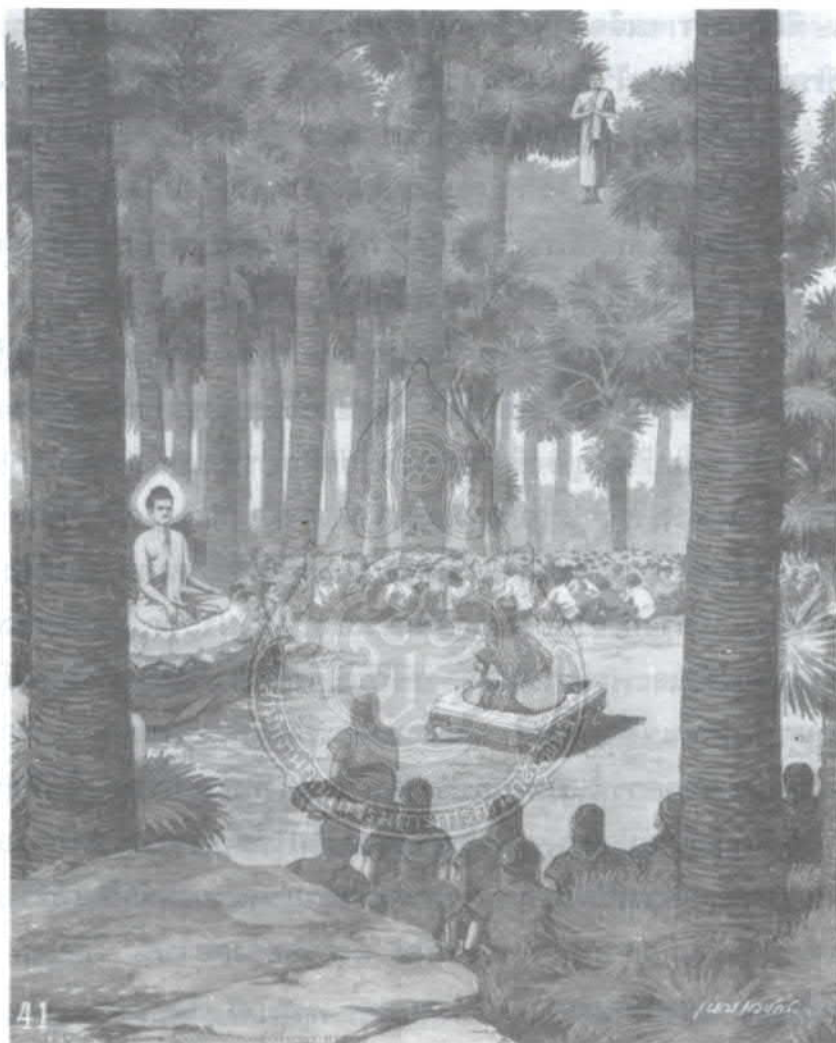
หมายถึง พุทธประวัติตอนที่มีพระอรหันต์เริ่มเกิดขึ้นทั้งหมด ๖๐ องค์ ในพรรษาแรกที่พระพุทธเจ้าทรงเข้าจำอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดจนมีพระอรหันตสาวกเกิดขึ้น

เมื่อออกพรรษาหมดฤดูฝน และหนทางพอสัจจระได้สะดวก พระพุทธเจ้าจึงทรงจัดประชุมปฐมนิเทศ พระสาวก ๖๐ องค์ นิเทศน์นั้นคือ พระดำรัสชี้แจงของพระพุทธเจ้าแก่พระสาวกให้จาริกออกไปประกาศพระศาสนายังสถานที่ต่าง ๆ แห่งละ ๑ องค์ พระองค์เองก็จะเสด็จไปยังแคว้นมคธโดยลำพัง มีพระพุทธดำรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงจาริกออกไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชนจำนวนมากให้ได้รับประโยชน์แม้เราก็จะเสด็จไปโปรดชาวแคว้นมคธ”

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกทุกองค์มุ่งประโยชน์ให้เกิดแก่ประชาชนเป็นใหญ่

๒. พุทธกิจประจำวันของพระพุทธเจ้า

พุทธกิจคือ หน้าที่ที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่คนอื่นในวันหนึ่ง ๆ มี ๕ อย่างด้วยกันคือ

๑. เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์

การเสด็จออกบิณฑบาตของพระพุทธเจ้าไม่ทรงนิยมรับนิมนต์ที่หนึ่งที่ได้โดยเฉพาะ ถ้ามีใครนิมนต์ให้เสด็จไปทรงรับอาหารที่บ้านของตนเป็นประจำ จะไม่ทรงรับ จะทรงอ้างเหตุผลว่า พระองค์ทรงอุบัติบังเกิดมาเพื่อโปรดชาวโลกทั่วไป และชาวโลกเหล่านั้นล้วนต้องการให้พระองค์เสด็จไปโปรดด้วยกันทั้งนั้น ถ้าจะให้ผู้หนึ่งผู้ใดผูกขาด ชาวโลกทั่วไปก็จะขาดประโยชน์ที่ควรได้รับ

๒. เวลาบ่าย-เย็นตรัสธรรมเทศนาแก่ประชาชนทั่วไปภายในวัดที่ประทับ

๓. เวลาคำตรัสประทานพระโอวาทแก่พระภิกษุทั้งหลาย
๔. เวลาที่ยิ่งคันทรงเปิดโอกาสให้เทวดาผู้มีความสงสัยได้กราบทูลถามปัญหา
๕. เวลาเข้าก่อนอรุณขึ้นทรงพิจารณาถึงผู้ที่ควรจะไปเทศนาโปรด

พุทธกิจทั้ง ๕ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติตลอด ๔๕ พรรชามีทรงเว้นบ้างครั้งละ ๑๕ วัน ที่เรียกว่า เสด็จมาสู่วิหาร คือ ทรงพักผ่อนหรือเสด็จเป็นการส่วนพระองค์ ในระหว่างนี้ไม่โปรดให้ใครเข้าเฝ้า ไม่เสด็จจาริกไปแสดงธรรมโปรดใคร ไม่เสด็จออกบิณฑบาต ทรงอนุญาตให้พระภิกษุที่ทำหน้าที่อุปัฏฐากเพียงรูปเดียว คือ พระอานนท์ทำหน้าที่นำอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตเข้าไปถวาย

ความที่กล่าวนี้อยู่ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ตอนอาทิกรรมมิกวรรค ที่ว่าด้วยที่มาของพระพุทธรูปปฏิมา ห้ามพระภิกษุฆ่ามนุษย์สิกขาบทที่ ๓ แห่งหมวดปาราชิก

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้านั้น นับตั้งแต่เสด็จออกทรงผนวชจนได้ตรัสรู้ และปรินิพพาน ทรงบำเพ็ญสิ่งซึ่งเรียกว่า “อตตहितประโยชน์” อันได้แก่ประโยชน์ส่วนพระองค์เพียง ๖ ปี นอกนั้นอีก ๔๕ ปี หรือ ๔๕ พรรษา ทรงบำเพ็ญสิ่งซึ่งเรียกว่า “ปรหิตประโยชน์” อันได้แก่ประโยชน์แก่ผู้อื่น คือ ชาวโลกทั้งสิ้น

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าที่ได้สำเร็จอรหัตตซึ่งหมดภาระปฏิบัติธรรมส่วนตน เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสและต่างก็เข้ารับภาระช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาเจริญรอยตามพระพุทธเจ้า ทั้งพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกล้วนปฏิบัติภารกิจช่วยเหลือคนอื่น การช่วยเหลือนั้น คือการแก้ปัญหาทั้งแก่คนหนึ่งคนใดโดยเฉพาะและแก่คนจำนวนมาก

คนจำนวนมากดังกล่าวนี้มีหลายประเภท มีทั้งที่ประกาศตนนับถือพระพุทธศาสนา เช่น พระภิกษุ พระภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งยังไม่ได้สำเร็จมรรคผล และประชาชนที่ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่างก็มีปัญหา พระพุทธเจ้าทรงทราบเข้าก็เสด็จไปโปรด หรือเมื่อคนเหล่านั้นมาเฝ้านำปัญหามากราบทูลก็ทรงแก้ให้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทรงแก้ปัญหาของชายหนุ่ม

ชายหนุ่มผู้นับถือพระพุทธศาสนา เคยมาเฝ้าพระพุทธเจ้าหลายครั้ง ภายหลังห่างเหินไปเนื่องจากเขามีภาระเดินทางไปค้าขายยังต่างเมือง ตามอาชีพที่เคยประกอบ ครั้นกลับมา ก็ทราบว่าการค้าขายไม่ชั่ง คบคิดนอกใจกับชายอื่น ก็เสียใจ หน้าเศร้าหมองไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า ระหว่างการค้าขายกับชายชู้จะฆ่าใครดี เมื่อฆ่าแล้วจะกินได้นอนหลับ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าทำอย่างนั้นยิ่งจะกินไม่ได้นอนไม่หลับยิ่งขึ้น เพราะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ทำแล้วถูกจับขังขณะนั้นอยู่บ้านยังกินไม่ได้นอนไม่หลับแล้ว ไปนอนอยู่ในที่จำขังจะกินได้นอนหลับได้อย่างไร ชายหนุ่มกราบทูลถามอีกว่า แล้วจะฆ่าอะไรดีจึงกินได้นอนหลับ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “โกธัง ฆัตวา สุขัง เสดติ”

แปลว่า “ฆ่าความโกรธเสียได้ ย่อมกินได้นอนหลับเป็นสุข”

ชายหนุ่มฟังแล้วเข้าใจ ได้สติก็ไม่คิดฆ่าใครอีก

โปรคสตรี่แม่ลูกอ่อน

สตรีสาวนางหนึ่งอุ้มลูกน้อยซึ่งเสียชีวิตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าตามคำแนะนำของบัณฑิตท่านหนึ่งกราบทูลถามว่า นางได้ทราบว่ พระพุทธเจ้าทรงทราบยารักษาโรคคนตายแล้วให้ฟื้นได้ ทรงมียารักษาได้จริงหรือไม่ พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า ถ้าได้เมล็ดพันธุ์ฝักสิทธัตถกะก็สามารถรักษาให้หายได้ แต่เมล็ดพันธุ์ฝักชนิดนี้ต้องใช้วิธีขอเอาจากบ้านเรือนที่ไม่เคยมีคนตายมาก่อน

หญิงสาวก็อุ้มศพลูกชายเที่ยวขอเมล็ดพันธุ์ฝักที่ชื่อ “สิทธัตถกะ” ขอบ้านเรือนใดก็ล้วนมีเมล็ดพันธุ์ฝักอย่างนี้กันทั้งหมด ครั้นนางถามว่าบ้านนี้เรือนนี้เคยมีคนตายมาก่อนหรือไม่ เจ้าของเรือนก็ตอบเหมือนกันทั้งหมดว่า “มีที่ไหนกันในโลกนี้ที่บ้านเรือนไม่เคยมีคนตายมาก่อน แต่ละบ้านแต่ละเรือน ไม่พ่อก็แม่ ไม่ปู่ก็ย่า ไม่ตาก็ยาย เคยตายมาแล้วทั้งนั้น”

หญิงสาวได้สติจึงทิ้งศพลูกชาย กลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาจนเกิดความเลื่อมใส จึงกราบทูลขอบวช ภายหลังได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

เรื่องที่พิศดารมีอยู่ในเถรคาถา พระสุตตันตปิฎก ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ชาวอินเดียนำมาแปลไว้ในอรรถกถาธรรมบททุกทกนิกาย ภาค ๔ เรื่อง นางกิสาโคตมี

ทรงระงับสงคราม

เมื่อพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ศากยวงศ์ และโกลิยวงศ์ เกิดกรณีพิพาทแย่งกันตบน้ำเข้านาดกกลงกันไม่ได้ก็เตรียมอาวุธและทหารจำนวนมาก เพื่อทำสงครามถล่มกัน พระพุทธเจ้าทราบเข้าได้เสด็จไปทรงห้ามทัพ และได้ทรงแก้ไขโดยให้ทั้ง ๒ ฝ่ายเปิดการเจรจา ทั้ง ๒ ฝ่ายตกลงกันได้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่ที่ประชุมว่าถ้าพระองค์ไม่เสด็จมาแก้ไขวันนี้เลือดจะท่วมถนน

เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปในอิริยาบถยืน ทรงยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเรียกว่า “ปางห้ามญาติ”

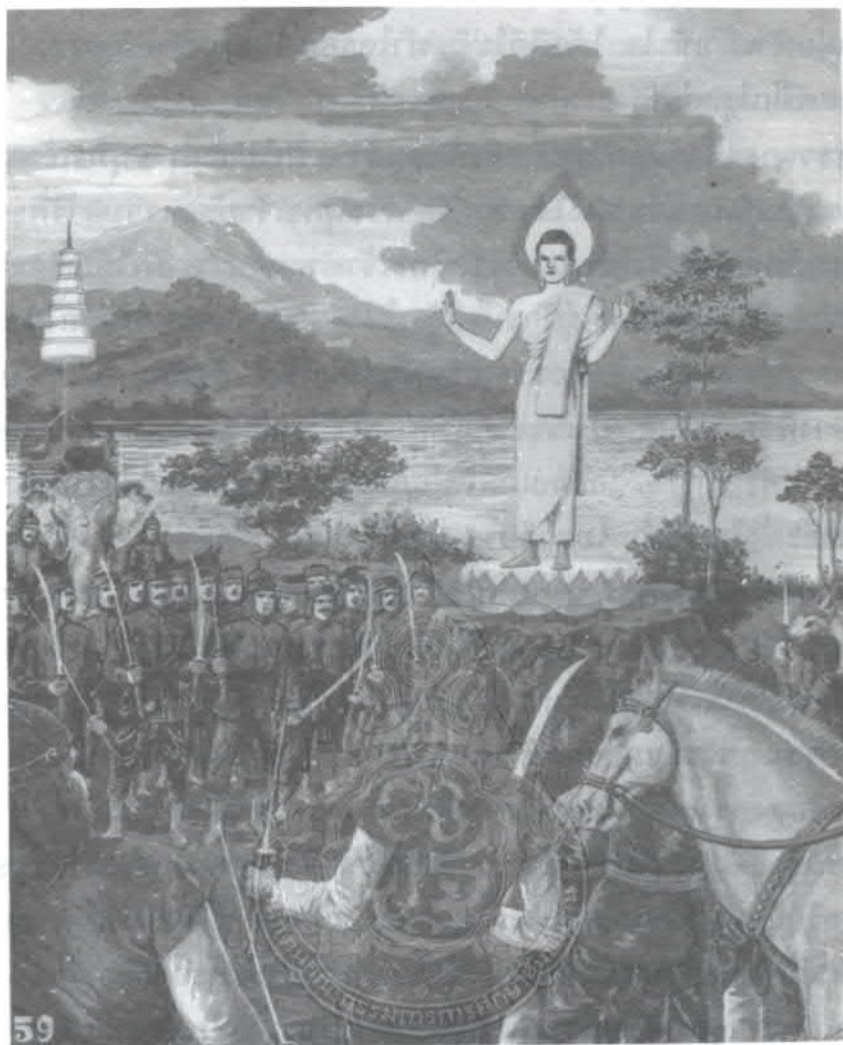
ในด้านปัญหาสังคมซึ่งเป็นปัญหาที่หมักหมมในสังคมอินเดียมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ คือ การถือชั้นวรรณะอย่างเข้มข้นจนคนต่างชั้นวรรณะกัน คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถึงจะอยู่ร่วมประเทศกัน ก็เหมือนอยู่กันคนละประเทศหรือคนละโลก พระพุทธเจ้าก็ทรงสั่งสอนว่า

ขัตติยา พราหมณา เวสสา

สุททา จันฑาละปุกกุสา

อิระ รัมมัง จะริตวานะ

กะวันติ ติทิเว สะมา

แปลว่า

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล และคนกวาดขยะ ประพฤติธรรมย่อมเป็นผู้ทัดเทียมกันในสวรรค์ อีกบทหนึ่งข้อความข้างต้นเหมือนกัน ต่างแต่ตอนท้ายว่า

สัพเพวะ โสระตา ทันตา

สัพเพวะ ปะรินิพพุตา

แปลว่า

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล และคนกวาดขยะ สงบสำรวม ฝึกฝนตนดีแล้วทั้งหมด ก็ถึงนิพพานเหมือนกัน

อีกบทหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัส ให้เห็นถึงหลักการซึ่งเป็นปัจจัยให้คนดีแล้วว่า

นะ ชัจจา ะสะโล โหติ
 นะ ชัจจา โหติ พราหมะโณ
 กัมมุนา ะสะโล โหติ
 กัมมุนา โหติ พราหมะโณ

แปลว่า

คนเลวเพราะชาติตระกูลก็หาไม่ คนประเสริฐเพราะชาติตระกูลก็หาไม่ คนจะเลวหรือ
 ประเสริฐ ก็เพราะกรรมต่างหาก

คำสอนดังกล่าวนี้มุ่งแก้ปัญหาสังคมที่ถ้อยชนวรรณะอย่างเข้มข้น แต่ก็ได้ผลเป็นบางส่วน
 เพราะความถ้อยชนวรรณะของชาวชมพูทวีปนั้นฝังรากลึกจนไม่อาจถอนรากถอนโคนได้หมด แต่
 พระพุทธศาสนาก็มีส่วนช่วยในเรื่องนี้มีใช้อยู่

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและอภิปรายกันถึงพุทธดำรัสที่ว่า “ท่านทั้งหลาย
 จงจาริกออกไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชนจำนวนมาก ให้ได้รับประโยชน์ แม้เราก็เสด็จไปโปรด
 ชาวแคว้นมคธ” ว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ และมีจุดมุ่งหมายอย่างไร และผลดีผลเสีย
 อันเกิดจากพระดำรัสนี้อย่างไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนเขียนเรียงความในหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม” ครู
 คัดเลือกผลงานที่ดีที่สุด ๓ เรื่อง มาติดป้ายนิเทศเพื่อเผยแพร่ต่อไป

- ให้นักเรียนร่วมกันจัดนิทรรศการเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการ
 พัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ พระพุทธเจ้า พระสาวก ต่างก็บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม
 และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็เอื้อต่อการพัฒนาสังคม หากเราได้ศึกษาอย่างเข้าใจโดยถ่องแท้
 แล้ว เราก็สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของเราเองและสังคมได้ โดยอาศัยหลักธรรมทางพระ-
 พุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

คำถาม

๑. จากการศึกษาเรื่องนี้ นักเรียนเข้าใจถึงเทคนิควิธีการสอนของพระพุทธเจ้าอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

๒. “โกธัง มัตตวา สุขัง เสติ บุคคลฆ่าความโกรธได้ ย่อมกินได้นอนหลับเป็นสุข”
นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับพุทธภาษิตบทนี้ จงแสดงความคิดเห็น

บทที่ ๒

พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

๒.๑ พุทธัตถจริยา

แนวคิดสำคัญ

พุทธัตถจริยา เป็นพระจริยาวัตรข้อหนึ่ง ในจำนวนพระจริยาวัตร ๓ ข้อของพระพุทธเจ้า หมายถึงสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดเป็นผลดีแก่พระองค์และชาวโลก

จุดประสงค์การเรียนรู้

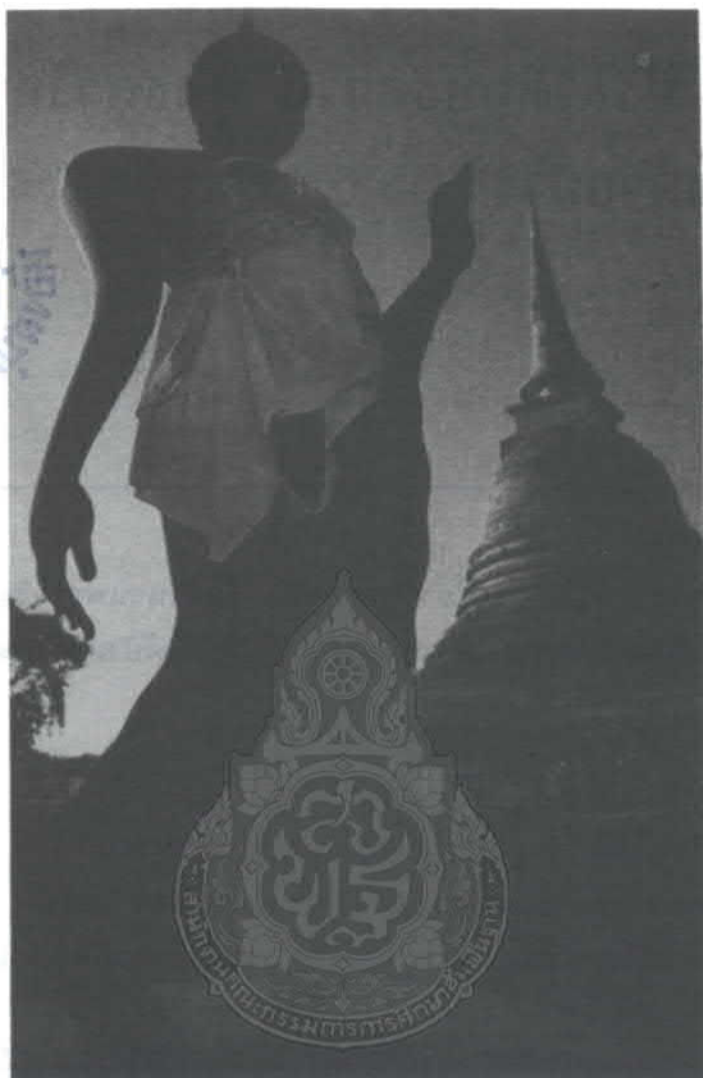
เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. บอกความหมายและความสำคัญ ของพุทธัตถจริยาได้
๒. วิเคราะห์พุทธกิจ และพุทธจริยาจากเรื่องราวที่ศึกษาและจัดประเภทตามพุทธจริยาได้
๓. ได้เห็นแบบอย่างที่ดีที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีแก่ตนเองและสังคม โดยส่วนรวม

พุทธัตถจริยา

พุทธัตถจริยา หมายถึง สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติแก่พระองค์และคนอื่นในฐานะทรงเป็นพระพุทธเจ้าตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ

พระจริยาวัตรส่วนพระองค์นั้นคือทรงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติ ค้นคว้าและทดลองจนทรงประสบผลสำเร็จได้ทรงบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ตรัสรู้

ส่วนพระจริยาวัตรที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกและรวมทั้งแก่วงการพุทธบริษัทด้วยการทรงประกาศเผยแผ่พระศาสนา เมื่อมีผู้เลื่อมใสใคร่บวชเป็นพระสาวกก็ทรงรับบวชแล้วทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติจนได้สำเร็จมรรคผลอันเป็นความดีสูงสุดตามหลักการของพระพุทธศาสนา ครั้นมีผู้ออกบวชตามเสด็จมากขึ้นและท่านเหล่านั้นได้บรรลุธรรมสูงสุดตามแล้วก็ทรงส่งไปประกาศพระศาสนาพร้อมด้วยนโยบายที่ทรงมอบให้ เช่น ไม่ควรไปรวมกัน ตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไป ควรแยกย้ายกันไปคนละแห่งแห่งละ ๑ รูป

เมื่อมีคนออกบวชเป็นพระสาวกมากขึ้นได้ทรงวางระเบียบวิธีเกี่ยวกับการบวช โดยแบ่งภาระหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำการบวชแทน เมื่อถึงคราวสมควรประชุมพระสงฆ์เพื่อประเมินผลการเผยแผ่

คำสั่งสอนของพระองค์ก็ทรงประชุมพระสาวก ทรงวางหลักการเผยแผ่พระศาสนาให้รัดกุมและให้ตรงกันเป็นเอกภาพในหลักการ

พร้อมกันนี้ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นหลักปกครอง และขนบธรรมเนียมอันเป็นมารยาททางสังคมสำหรับผู้เข้ามาบวชได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติตรงกัน เพราะผู้เข้ามาบวชมาจากพื้นเพภูมิหลังต่างกัน เช่นการศึกษาอบรมต่างกัน จิตใจต่างกัน ตระกูลต่างกัน เป็นต้น จึงจำเป็นต้องมีระเบียบปรับมารยาทให้ตรงกัน

จนเมื่อมีพระวินัยใช้เป็นหลักปกครองสงฆ์แล้วจึงทรงกระจายอำนาจปกครองสงฆ์แก่พระสงฆ์เจ้าคณะปกครองทุกระดับให้ปกครองกันเองเป็นหมู่เป็นคณะ ทุกหมู่ทุกคณะขึ้นโดยตรงต่อพระพุทธเจ้า

หลังจากนั้นทรงจัดกลุ่มผู้เป็นกำลังของพระพุทธศาสนากลุ่มนั้นเรียกว่า พุทธบริษัท มี ๔ กลุ่มด้วยกัน คือ

๑. พระภิกษุบริษัท
๒. พระภิกษุณีบริษัท
๓. อุบาสกบริษัท
๔. อุบาสิกาบริษัท

แต่ละกลุ่มหรือจะเรียกว่า ชมรม ก็ได้ นั่นต่างก็อยู่ดูแลกัน ทำงานประสานกัน กลุ่มพระภิกษุ และกลุ่มพระภิกษุณี ทำงานเผยแผ่พระศาสนาและว่ากล่าวสั่งสอนกัน ปกครองกัน กลุ่มอุบาสก และกลุ่มอุบาสิกาจัดกำลังสนับสนุน

แต่ละกลุ่มนั้น ท่านผู้ใดมีคุณธรรมคือความรู้ ความสามารถและปฏิบัติดีเด่น พระพุทธเจ้าก็ทรงประกาศยกย่องว่ามีสิ่งซึ่งเรียกว่า “เอตทัคคะ” ด้านนั้นด้านนี้ เอตทัคคะ หมายถึงความมีคุณธรรมดีเด่นเป็นพิเศษ เช่นพระสารีบุตร ดีเด่นทางมีปัญญาสูง เป็นพระอรหันต์ยอดเยี่ยม และพระมหาโมคคัลลานะเป็นพระสาวกมีฤทธิ์มาก พระภิกษุณีธรรมทินนา ดีเด่นทางแสดงธรรม และพระภิกษุณีปฐาจารา ดีเด่นทางเมตตาพระวินัยและข้อปฏิบัติ เป็นต้น

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและอภิปรายเรื่อง “บทบาทของพุทธบริษัทต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา” โดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ตามจำนวนประเภทของพุทธบริษัท โดยศึกษาถึงบทบาทในอดีต และปัจจุบัน แล้วนำมาอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนศึกษารวบรวม พุทธจริยาวัตร แล้วนำมาติดป้ายนิเทศเพื่อเผยแพร่ต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น เราต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคม เราจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ของเราให้สมบูรณ์ทั้ง ๒ ส่วน จึงได้ชื่อว่า เป็นคนดี

คำถาม

๑. ในปัจจุบันพุทธบริษัทยังมีครบทั้ง ๔ กลุ่มหรือไม่ เพราะเหตุไร
๒. พระพุทธศาสนาทั้งในด้านหลักคำสอนและด้านพุทธบริษัท ได้รับการวางรากฐานมาตั้งแต่เมื่อไร
๓. จงแสดงความคิดเห็นว่า เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้า เมื่อตรัสรู้แล้วจึงไม่เสด็จไปอยู่ตามลำพังพระองค์เอง
๔. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับคำพูดที่ว่า “พระพุทธศาสนาจะเจริญหรือเสื่อม ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัททั้ง ๔” จงแสดงความคิดเห็น

๒.๒ ประวัติพุทธสาวก พระนาคเสน

แนวคิดสำคัญ

พระนาคเสน เป็นพุทธสาวกที่มีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปกป้องพระพุทธศาสนา จากภัยภายนอกพระพุทธศาสนา เป็นผลให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นมาตราบจนทุกวันนี้ ประวัติของท่านจึงมีคุณค่าควรแก่การศึกษา และยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เล่าประวัติและความสำคัญของพระนาคเสนได้
๒. วิเคราะห์คุณธรรมของพระนาคเสน พร้อมทั้งยกตัวอย่างการนำคุณธรรมไปปรับใช้กับตนเองได้
๓. นำเอาแนวทางในการดำเนินชีวิตของท่าน มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้

พระนาคเสน

พระนาคเสนเกิดที่ชุมชนหมู่บ้านที่ชื่อ ชังคลคาม ใกล้เชิงเขาหิมาลัย ประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ หรือภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วประมาณ ๕๐๐ ปี บิดาเป็นพราหมณ์ชื่อโสณุตตระ บิดาได้ส่งเข้าศึกษาเล่าเรียนในสำนักศึกษาดังแต่ยังเด็ก เมื่อเป็นเด็กท่านเรียนหนังสือได้รวดเร็วอยู่ในเกณฑ์สติปัญญาฉลาดปราดเปรื่อง จนจบภาควิชาที่บิดาของท่านต้องการให้เรียนรู้

ท่านถามบิดาว่า มีแขนงวิชาอะไรที่ควรเรียนอีก

พอดีกับขณะที่ท่านกำลังสนใจใคร่เรียนรู้ศิลปวิทยาเพิ่มมากขึ้นนั้น มีพระเถระรูปหนึ่งชื่อพระโรหณะได้มารับบิณฑบาตที่หมู่บ้าน นาคเสนกุมารเมื่อได้โอกาสก็เข้าไปสนทนาด้วย ได้ทราบจากพระโรหณะซึ่งเป็นพระอรหันต์ว่ามีวิชาสูงสุดแขนงหนึ่งซึ่งเรียกว่า มนต์ นาคเสนกุมารจึงขอศึกษาดู แต่พระโรหณะตอบว่า ผู้มีสิทธิ์จะศึกษาเล่าเรียนต้องบวชเป็นพระภิกษุหรือสามเณรก่อน

นาคเสนกุมารสมัครขอบวช พระโรหณะตอบว่าต้องให้บิดามารดาอนุญาตก่อน นาคเสนกุมารจึงกลับไปบ้านเล่าเรื่องให้บิดามารดาฟังแล้วขออนุญาตบวช เพื่อเรียนมนต์สูงสุดนั้น เมื่อเรียนจบแล้วจะลาสิกขาออกมาครองเรือนสืบสกุลของบิดา

เมื่อนาคเสนกุมารบวชแล้วได้ติดตามพระโรหณะผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ไปอยู่ที่ถ้ำรักขิต หรือรักขิตคูหา ที่นั้นมีพระสงฆ์อรหันต์พำนักกันอยู่จำนวนมาก

พระอุปัชฌาย์ของสามเณรนาคเสนเห็นลูกศิษย์สติปัญญาเลิศจึงกำหนดบทศึกษาเรียนอภิธรรมก่อน

อภิธรรมคือส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก เป็นธรรมะลึกซึ้งล้วน ๆ ปรากฏว่าสามเณรนาคเสนเรียนได้รวดเร็วไม่ช้าก็เรียนจบแล้วได้บวชเป็นพระภิกษุเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี

เข้าวันหนึ่ง พระนาคเสนได้ออกไปบิณฑบาตกับพระอุปัชฌาย์คือพระโรหณะ ท่านเดินตามหลังพระอุปัชฌาย์พลางครุ่นคิด

พระนาคเสนคิดว่า “น่าจะให้เรียนจากง่ายขึ้นมาหายากแต่นี้ให้เรียนคัมภีร์ยาก ๆ ก่อน”

พระโรหณะหันมาบอกพระนาคเสนว่า “คิดอย่างนั้นหาควรไม่”

พระนาคเสนตกใจด้วยว่าพระอุปัชฌาย์ทราบกระแสความคิดของตน จึงกล่าวขอโทษต่อพระอุปัชฌาย์

พระอุปัชฌาย์ “จะให้อโหสิแก่เธอด้วยเหตุเพียงแค่นี้ยังไม่เพียงพอ เธอจะต้องทำกิจพระศาสนาอย่างหนึ่งให้สำเร็จก่อนจึงจะอภัยให้ได้”

พระนาคเสนเรียนถามถึงกิจพระศาสนาที่ว่านั้น

พระอุปัชฌาย์ “เวลานี้มีกษัตริย์ชาวต่างประเทศและนอกพระพุทธศาสนาพระองค์หนึ่งซึ่งทรงมีความรู้มากเสด็จเที่ยวรุกรานไล่สอบถามความรู้พระสงฆ์จนไม่มีพระสงฆ์รูปใดได้ตอบได้ขอให้เธอ

ไปหาวิธีการทำให้กษัตริย์พระองค์นั้นได้ทรงหันมานับถือศาสนาพุทธ เมื่อทำเสร็จแล้วนั้นแหละเราจะอภัยให้เธอ”

พระนาคเสนได้กราบลาพระอุปัชฌาย์ไปศึกษาความรู้เพิ่มเติมกับพระอัสสสุตตะเถระและจำพรรษาอยู่ที่นี้

ที่วัดนี้มีอุบาสิกหรือโยมอุปัฏฐากคนหนึ่งของพระอัสสสุตตะเถระ ได้ทราบว่ามีพระภิกษุอาคันตุกะมาเรียนหนังสืออยู่ด้วย จึงนิมนต์ทั้งพระอัสสสุตตะเถระและพระนาคเสนไปฉันเข้าที่บ้าน

เมื่อฉันเสร็จแล้วพระอัสสสุตตะเถระผู้เป็นอาจารย์บอกให้พระนาคเสนแสดงธรรมอนุโมทนาอุบาสิกผู้เป็นเจ้าภาพ เพราะท่านมีฐานะจะกลับวัดก่อน

อุบาสิกกราบนมัสการพระนาคเสนว่า “ฉันเองแก่แล้วเจ้าคะ ขอพระคุณท่านได้เทศนาโปรดด้วยธรรมะอันสุขุมลุ่มลึกเกิดเจ้าคะ”

พระนาคเสนได้เทศนาด้วยเรื่องสุญญตาว่าโลกนี้ทั้งโลกในความเป็นจริงมีแต่ความว่างเปล่าทั้งสิ้น อุบาสิกฟังแล้วได้สำเร็จมรรคผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน

พระนาคเสนซึ่งยังเป็นพระภิกษุปุถุชนขณะเทศนาก็ส่งกระแสจิตพิจารณาตามธรรมไปด้วย ก็พลอยได้สำเร็จมรรคผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบันไปด้วย

พระอัสสสุตตะเถระท่านสำเร็จอรหัตตบรจุธรรมมีญาณพิเศษคือทิพจักขุญาณหรือดาทิพย์ เมื่อตรวจดูว่าวันนี้พระนาคเสนแสดงธรรมด้วยเรื่องอะไรและถึงไหนแล้ว ครั้นได้ทราบว่าพระนาคเสนสำเร็จมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลแล้ว ก็เกิดความเบิกบาน คิดว่า

“อา! พระนาคเสนเหมือนคนใช้ลูกศรดอกเดียวยิงนกครั้งเดียวได้ถึง ๒ ตัว”

จากนั้นต่อมา พระอัสสสุตตะเถระได้ส่งพระนาคเสนไปศึกษาต่อยังสำนักของพระธรรมรักขิตเถระ ที่โคการาม เมืองปาตลีบุตร เมืองหลวงใหม่ของแคว้นมคธหรือพิหารในปัจจุบัน

พระธรรมรักขิตเถระเตือนสติพระนาคเสนว่า “อย่าทำตนเป็นเหมือนคนเลี้ยงโคที่รับค่าจ้างรายวันแล้วก็จากนายจ้างไป ไม่ได้ลิ้มรสนมโค”

หมายถึง คนดีแต่พูด ดีแต่สอนคนอื่นให้ไปปฏิบัติ จึงได้แต่คำจ้างพูด ไม่รู้สธรรม พระนาคเสนฟังแล้วสลดใจจึงได้บำเพ็ญเพียรวิปัสสนาหนักขึ้น จนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้นพระอาจารย์เก่าของพระนาคเสนคือพระโรหณะได้ทราบว่าพระนาคเสนได้สำเร็จอรหันต์แล้วจึงได้นิมนต์ท่านมาอยู่ที่รักขิตคูหา

ตอนนั้นกษัตริย์ชาติกรีกคือพระยามิลินท์หรือพระเจ้าเมนันเดอร์ (Menander) แห่งพระราชอำนาจเข้าอินเดียทางเหนือ เทียวไล่ความรู้พระสงฆ์จนไม่มีพระสงฆ์องค์ใดตอบโต้ได้

พระยามิลินท์ได้ตรัสถามใครต่อใครว่า “ทั้งชมพูทวีปนี้ยังมีพระสงฆ์ผู้แตกฉานยิ่งกว่านี้อีกหรือไม่” ครั้นทรงทราบว่ามียูรูปหนึ่งชื่อพระนาคเสน จึงไปขอสนทนาด้วย

พระยามิลินท์กับพระนาคเสนได้สนทนากัน โดยพระยามิลินท์เป็นฝ่ายซักถามปัญหา หนัก ๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่นคนตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ สารพัดปัญหา ปรากฏว่าพระนาคเสน ตอบได้ฉาดฉานทุกปัญหา ผลสุดท้ายกษัตริย์ชาติกรีกพระองค์นี้ยอมสยบพระองค์ลงกราบพระนาคเสน และทรงประกาศพระองค์เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา (พุทธศาสนิกชน)

ข่าวเรื่องนี้ได้รับการล่ำลือเผยแผ่ไปทั่วภาคเหนือของอินเดียในสมัยนั้น

คำโต้ตอบกันระหว่างพระนาคเสนกับพระยามิลินท์นั้น ต่อมาผู้รวบรวมไว้เป็นหนังสือชื่อ “มิลินทปัญหา” มีทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ พิมพ์แพร่หลายสืบมาจนทุกวันนี้

ขอยกตัวอย่างบทสนทนาโต้ตอบระหว่างพระนาคเสนกับพระยามิลินท์บางตอน ดังต่อไปนี้
ได้กันเรื่องผู้ไม่ไปเกิดอีก

พระยามิลินท์ “ท่านผู้จะไม่เกิดอีกรู้ตัวหรือไม่ว่าจะไม่เกิดอีก” (เช่นพระพุทธเจ้าและท่าน ผู้ได้สำเร็จอรหันต์)

พระนาคเสน “ถวายพระพร! รู้ได้”

พระยามิลินท์ ถามต่อว่า “รู้ได้อย่างไร”

พระนาคเสน “เหมือนชวานาทำนาได้ข้าวเต็มยุ้งเต็มฉาง ปีต่อ ๆ มามีได้ทำนา บริโภคข้าว สิ้นเปลืองไปทุกวัน จำหน่ายเสียบ้างใช้ไปในกิจการอื่นบ้าง เขาย่อมรู้ด้วยตนเองว่าฉางข้าวของ เขาจะไม่เต็ม เพราะเหตุปัจจัยคือข้าวหมดไปทุกวัน”

ได้กันเรื่องผู้ไม่ได้ไปนิพพาน

พระยามิลินท์ “คนที่ไม่ได้นิพพานรู้หรือไม่ว่านิพพานเป็นสุข”

พระนาคเสน “รู้ได้ เหมือนคนที่มีวัยยะสมบูรณ์ มือเท้าไม่ขาด ได้เห็นคนมือเท้าขาด ก็รู้ได้ว่าผู้นั้นเป็นทุกข์”

พระยามิลินท์ “ท่านนาคเสน! ท่านก็ติ อาจารย์ของท่านก็ติ ไม่เคยเห็นพระพุทธเจ้า แต่ท่านเชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีจริง ทำไมจึงเชื่อเช่นนั้น”

พระนาคเสน “ถวายพระพร! เหมือนแม่น้ำบางสายที่พระองค์ไม่เคยเห็นเคยแต่ได้ยินชื่อ ทรงเชื่อหรือไม่ว่ามีจริง”

ได้กันเรื่องความแตกต่างของผู้มีความรู้สึกทางเพศและผู้ไม่มีความรู้สึกทางเพศ

พระยามิลินท์ “คนมีราคะความรู้สึกทางเพศกับคนไม่มีความรู้สึกอย่างนั้นต่างกันอย่างไร”

พระนาคเสน “คนมีราคะหมกมุ่น คนไม่มีราคะ ไม่หมกมุ่น”

พระยามิลินท์ “ที่ว่าหมกมุ่นกับไม่หมกมุ่นนั้นเป็นอย่างไร”

พระนาคเสน “ผู้หมกมุ่นมีความต้องการ ผู้ไม่หมกมุ่นไม่มีความต้องการ”

พระยามิลินท์ “โยมเห็นคนยังมีราคะและคนไม่มีราคะล้วนแต่ต้องการอาหารด้วยกันทั้งนั้น”

พระนาคเสน “คนมีราคะ บริโภคด้วยความรู้สึกอร่อยและมีความตั้งใจในรสอาหาร

ส่วนผู้ไม่มีราคะรู้สึกแตรัส แต่ไม่ติดใจในรสอาหาร”

โต้กันเรื่องไปเกิดในที่ต่างกัน

พระยามิลินท์ “คนหนึ่งตายแล้วไปบังเกิดในพรหมโลก อีกคนหนึ่งตายแล้วไปเกิดในแคว้นกัสมิระ (แคชเมียร์) ใครจะไปเกิดซ้ำกว่ากัน”

พระนาคเสน “พร้อมกัน เหมือนนก ๒ ตัวบินมาเกาะต้นไม้พร้อมกัน ตัวหนึ่งเกาะกิ่งสูง อีกตัวหนึ่งเกาะกิ่งต่ำ เงามของนกทั้งสองจับที่พื้นดินพร้อมกัน”

โต้กันเรื่องผู้ไปเกิดไปด้วยสี่อะไร

พระยามิลินท์ “คนตายแล้วไปเกิดอีกไปด้วยสี่อะไร สี่เขียว เหลือง หรือขาว”

พระนาคเสน “พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้”

พระยามิลินท์ “แล้วจะรู้ได้อย่างไรขอรับ”

พระนาคเสน “เหมือนเสียงที่เปล่งออกจากปากของอาตมาภาพ เดินทางไปเข้าพระกรรมของพระองค์ ระหว่างทางก็ไม่ทราบว่าเป็นสี่อะไร แต่ก็เข้าไปได้”

โต้กันด้วยเรื่องเป็นอะไรก็ไปเกิดเป็นอย่างนั้นหรือไม่

พระยามิลินท์ “เมื่อคนตายแล้วไปเกิดอีก รูปร่างหรือเบญจขันธ์อันนี้ ไปเกิดด้วยหรือมิได้ไป”

พระนาคเสน “ไม่ได้ไปเกิดด้วย เพราะถ้าไปเกิดด้วยคนตายทั้งตาบอดก็จะไปเกิดเป็นคนทั้งตาบอด คนหูหนวกก็ทำนองเดียวกัน”

โต้กันเรื่องวิญญาณเข้าปฏิสนธิในท้องมารดาเข้าทางไหน

พระยามิลินท์ “เมื่อสัตว์เข้าไปปฏิสนธิในท้องมารดา เขาเข้าไปทางใด”

พระนาคเสน “ทวารหรือช่องทางสำหรับปฏิสนธิไม่มี”

พระยามิลินท์ “แล้วเข้าไปได้อย่างไรขอรับ”

พระนาคเสน “เหมือนพระองค์ทรงระลึกถึงของมีค่าในหีบแก้ว จะทรงรู้ว่าของสิ่งนั้นอยู่ตรงนั้น ขอถวายพระพร! จิตเข้าไปทางใดพระองค์ก็ไม่รู้เลย”

โต้กันเรื่องผู้มีฤทธิ์เหาะได้จริงหรือไม่

พระยามิลินท์ “ผู้มีฤทธิ์เหาะได้จริงหรือไม่”

พระนาคเสน “เหาะได้จริง”

พระยามิลินท์ “เหาะได้ด้วยอะไร”

พระนาคเสน “ด้วยอำนาจจิต เหมือนคนกระโดดสูง ย่อมยกกายขึ้นรวมกับจิตแล้วกระโดดขึ้น แต่ผู้มีฤทธิ์มีอำนาจย่อมทำได้สูงกว่านั้น”

พระยามิลินท์ทรงออกพระโอษฐ์ชมเชยว่า พระนาคเสนวิสัยนาปัญหาไพเราะยิ่งนัก ถ้าพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่คงทรงอนุโมทนาสาธุการเป็นแน่

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายประเด็นสำคัญที่ว่า “อย่าทำตนเป็นเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค ที่รับค่าจ้างจากนายจ้างแต่ไม่ได้ลิ้มรสนมโค” นั้นหมายความว่าอย่างไร

- ให้ครูนำหัวข้อการโต้แย้งกันระหว่าง พระนาคเสน และพระยามิลินท์ มาถามให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าและอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติม ประวัติของพระนาคเสน ในหนังสือมิลินทปัญหา จากห้องสมุด

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๐ ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท เราต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจอย่างแท้จริง แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง และเมื่อมีภัยเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา สามารถนำเอาความรู้ความสามารถเหล่านั้นไปใช้ปกป้องพระพุทธศาสนาได้

คำถาม

๑. พระนาคเสนบวชเพราะสาเหตุอะไร
๒. คำว่า “มนต์” ในที่นี้ ท่านหมายถึงอะไร

๒.๓ ประวัติพุทธสาวิกา พระภิกษุณีคุณทลเกสีเถรี

แนวคิดสำคัญ

พระภิกษุณีคุณทลเกสีเถรี เป็นตัวอย่างของผู้ที่ใช้สติปัญญาแก้ไขสถานการณ์จากร้ายให้กลายเป็นดี และใช้ปัญญาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ประวัติของท่านจึงมีคุณค่าต่อการศึกษา และนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เล่าประวัติและความสำคัญของพระภิกษุณีคุณทลเกสีเถรีได้
๒. วิเคราะห์คุณธรรมของพระภิกษุณีคุณทลเกสีเถรี พร้อมยกตัวอย่างการนำคุณธรรมไปปรับใช้กับตนเองได้

พระภิกษุณีกุนทลเกสิเถรี

พระภิกษุณีองค์นี้ชื่อเดิมของท่าน คือ ภักททา ส่วนคำว่า กุนทลเกสิ (บางตำราว่า กุนทลเกสา) เป็นชื่อตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับท่าน

นางภักททาเป็นลูกสาวของเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธเมืองเดียวกับเมืองเกิดของพระภิกษุณีธรรมทินนาเถรี

เรื่องของนางภักททาก็คำนองเดียวกับพระภิกษุณีปฐาจาราเถรี นั่นคือธรรมดาลูกสาวของเศรษฐี โดยเฉพาะลูกสาวคนเดียวด้วย ผู้เป็นบิดามารดาจะให้อยู่ชั้นบนของปราสาทเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียประเภทที่สำนวนคำพังเพยไทยเรียกว่า “ชิงสุกก่อนห่าม” จนโตเป็นสาวเต็มที่แล้วและมีชายผู้มีฐานะอย่างน้อยเสมอกันมาสู่ขอนั้นแหละจึงได้แต่งงานแล้วไปอยู่ที่บ้านของสามี

นางภักททาก็เหมือนกัน บิดามารดาให้นางอยู่ในปราสาทพร้อมด้วยบ่าวไพร่คอยรับใช้ วันหนึ่ง นางภักททาได้ยินเสียงขบวนแห่มาตามถนน จึงโผล่หน้าต่างออกไปดู ก็ได้เห็นเจ้าพนักงานของบ้านเมืองจับโจร ซึ่งถูกคดีประหารชีวิต มัดมือโพล่หลังให้เดินก้มหน้า พลงเฉียงหลังโจรคนนั้นไปตลอดทาง

ธรรมเนียมโบราณของสังคมนั้น เมื่อใครประพฤติดันเป็นโจรผู้ร้ายถูกเจ้าหน้าที่บ้านเมืองจับตัวได้จะถูกนำขึ้นศาล เมื่อศาลตัดสินประหารชีวิตจะต้องนำตัวไปตระเวนแห่ประจานโจรผู้นั้นก่อน แห่รอบบ้านรอบเมืองแล้วจึงนำไปขังไว้รอให้ถึงวันประหารจึงจะประหาร

โจรหรือผู้ร้ายต้องคดีซึ่งถูกเจ้าพนักงานบ้านเมืองเฉียงหลังแห่ประจานครั้งนั้นชื่อ สัตตุกะ เป็นลูกผู้มีฐานะในเมืองนั้น พ่อเป็นข้าราชการคนสำคัญประจำราชสำนัก เมื่อวันเกิดจากท้องมารคานั้นเกิดในฤกษ์โจร ผู้เป็นบิดาได้กราบทูลพระราชาแห่งแคว้นว่า หมออุพยากรณ์ว่าเด็กนี้โตขึ้นจะเป็นโจรผู้ร้าย ถ้าจะนำไปฆ่าเสียก็ได้ไม่ขัดข้องอันใด เพราะถ้าปล่อยไว้ให้เติบโตจะยุ่งยากแก่การปกครอง

พระราชาแห่งแคว้นตรัสว่า อย่าเลย คงไม่ถึงกับเป็นโจรชิงราชสมบัติดอก คงเป็นโจรเล็ก ๆ น้อย ๆ เลี้ยงดูไปก่อนเถิด

เมื่อเด็กที่ชื่อสัตตุกะนั้นโตขึ้น ก็เป็นเด็กประพฤติเลวขอ ไม่ฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ชอบมกได้ ชอบหยิบฉวยสิ่งของของคนอื่นมาเป็นของตน ชอบลักเล็กขโมยน้อย จนเติบโตเป็นหนุ่ม บิดามารดาเอาไว้มองดูก็เลยทำอย่างสิ่งที่สำนวนไทยเราเรียกว่า ตัดหางปล่อยวัด ตัดออกจากกองมรดก ตัดพ่อตัดลูก เจดหัวออกจากบ้าน

สัตตุกะไม่ได้ประกอบอาชีพอันใด เพราะนิสัยขโมยได้เข้าสิงใจอย่างถาวรเสียแล้ว บทบาทโจรกรรมเขาก็กำเริบเติบโตใหญ่ขึ้นไปจับปล้นและฆ่าเจ้าทรัพย์ ถูกเจ้าพนักงานบ้านเมืองจับได้ ถูกศาลตัดสินลงโทษประหาร โดยให้ตระเวนแห่ประจานก่อน

สัตตคุกะเกิดในสกุลผู้ดี รูปร่างดีถึงจะเป็นโจรก็บุคลิกดี นางภัททาเห็นเข้าก็นึกสงสาร ในอารมณ์แรกเห็นว่า หน้าตาดี ๆ อย่างนี้ไม่น่าตายแต่ยังหนุ่ม ทั้งตนเองก็ไม่ใคร่เคยได้เห็นเพศ ตรงกันข้ามรูปร่างด้วย

อารมณ์ของนางภัททาก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็วจากความสงสารเป็นความรัก พอถึงเวลาอาหารนางไม่ยอมกินข้าว ความทราบถึงพ่อแม่ ซึ่งเมื่อทราบความละเอียดแล้วก็ปลอบ แต่ปลอบอย่างไรลูกสาวก็ยังยืนยันว่า ถ้าไม่ได้ชายผู้ต้องหานั้นขอตายดีกว่า เรื่องทุจริตหรือคอร์รัปชันอย่าง ภาษาสมัยปัจจุบันก็เกิดขึ้น พ่อแม่ต้องจ่ายเงินก้อนโตติดสินบนเจ้าพนักงานให้ปล่อยผู้ต้องหาสำคัญ คือ สัตตคุกะ โดยสับเปลี่ยนนักโทษประหารคนอื่นไปประหารแทน สัตตคุกะจึงพ้นจากคดีคอขาด ได้มาอยู่ร่วมกับนางภัททา

นางภัททาอยากให้สามีไหลหลงตนยิ่งขึ้นก็ปรนนิบัติเอาใจสัตตคุกะทุกอย่าง เริ่มแต่แต่งตัว ให้สวຍประดับของมีค่าให้แพรวพราว สัตตคุกะเห็นเข้าก็ตาลุกวาวตามนิสสัยสันดานโจรที่แก้ไม่ได้

วันหนึ่งสัตตคุกะทำที่ไม่พูดกับนางภัททาผู้ภรรยา แม้ข้าวปลาอาหารที่นางจัดหามาให้ ก็เมิน นางภัททาจึงถามถึงสาเหตุ สัตตคุกะบอกว่า ตัวเขาได้บนเทพเจ้าไว้ที่ภูเขาส่งขันที่เรียกว่า โจรปราบดา หมายถึง ภูเขาทิงโจร เขาได้บนบานไว้ว่า ถ้าเขาพ้นจากคดีประหารได้เขาจะมากับบน การที่เขารอดพ้นจากคดีประหารก็ดี การที่ได้นางภัททาเป็นภรรยาก็ดี ก็ล้วนเป็นเพราะอานุภาพ ของเทพเจ้าที่ภูเขาทิงโจรนั้น

นางบอกสามีว่าเรื่องแค่นั้นไม่น่าวิตก นางยินดีจะสนองความประสงค์ของเขาทุกอย่าง นางถามเขาว่า “จะให้เตรียมอะไรบ้าง”

สัตตคุกะบอกนางภัททาว่า ให้เตรียมของ ๒ อย่างสำหรับแก้บนเทพเจ้า คือ ๑. ข้าว มธุปายาสอย่างขัน ๒. ดอกไม้และสิ่งของ ๕ ชนิดคือ ดอกหญ้าแพรก ข้าวสารขาว ดอกมะลิ เมล็ดพันธุ์ผักกาดและข้าวดอก เขาบอกว่าให้นางแต่งตัวด้วยการประดับกายด้วยของมีค่าไปให้มากที่สุด

ถึงวันกำหนด ทั้งสองพร้อมด้วยข้าทาสบริวารออกจากบ้านเดินทางจนไปถึงเชิงเขาขัน ที่เรียกว่า โจรปราบดา

พระพุทธโฆษาจารย์ ชาวอินเดียซึ่งแต่งคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทพุทธทศนิกายภาค ๔ ได้บรรยายเรื่อง ภูเขาโจรปราบดา ไว้ในเรื่องของพระภิกษุณีกุณฑลเกสึเถรี ว่า

“ภูเขานี้มีทางลาดสำหรับมนุษย์ทั้งหลายขึ้นด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นผาสูงชันมองเห็น เป็นเหมือนเขาขาด มนุษย์ทั้งหลายจับโจรได้จะนำโจรมาโยนทิ้งที่นี่ โจรที่ถูกจับโยนจะตกลงไป ข้างล่าง ร่างกระเทบหินผาแหลกเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ เพราะฉะนั้นชนทั้งหลายจึงเรียกผาสูงชัน แห่งนี้ว่า “โจรปราบดา” (เขาทิงโจร)”

เมื่อทั้งสองพร้อมด้วยบริวารมาถึงเชิงเขา สัตตคุกะได้บอกภรรยาให้ไล่พวกข้าทาสบริวาร กลับ เขาบอกนางว่า เราจะขึ้นไปกันลำพังสองคน จะได้พูดจาเล่นหัวกันว่าเรียงตามประสาผัวเมีย

ที่กำลังรักกัน เมื่อบริวารพากันกลับไปแล้ว ทั้งสองก็ได้ขึ้นเนินเขาจนถึงยอดเขา สัตตुकะและภรรยา นั่งพัก เมื่อหายเหนื่อยแล้วนางภัททาบอกสามีให้เตรียมบวงสรวงเทพเจ้า เขานั่งเฉยเมื่อถูกภรรยา ชักว่า ทำไมนั่งเฉย ก็ไม่พูด แล้วสันดานโจรก็พริ้งพริ้วคำพูดออกมาจากปากของเขาว่า ที่เขา บอกว่าได้บนบานเทพเจ้าไว้และจะบวงสรวงสังเวทเทพเจ้านั้นไม่จริงหรอก เขابอกว่า “เรื่อง ทั้งหมดนั้นเขาโกหกทั้งสิ้น”

นางถามเขาว่า เพราะเหตุไร เขابอกนางภัททาว่า เพราะเขาต้องการฆ่านางเพื่อยึด เอาเครื่องประดับกายของมีค่าทั้งหมด

นางภัททาตัวสั่นสะท้านด้วยความกลัว นางจึงวอนว่า ตัวของนางก็เป็นของเขา สมบัติ มีค่าในกายทุกชิ้นของนางก็เป็นของเขาอยู่แล้ว ทำไมจะต้องฆ่านางด้วย นางจึงวอนว่า “ของมีค่า ในตัวฉันทั้งหมดนี้ฉันให้พี่ ขอให้พี่ไว้ชีวิตฉัน”

สัตตुकะตอบว่า “ไม่ได้ ถ้าหล่อนยังมีชีวิตอยู่ หล่อนก็จะกลับไปบอกพ่อแม่ของหล่อน พ่อแม่ของหล่อนก็จะตามมาจับฉัน ฉันก็ตายเท่านั้นอย่ามัวอ้อยอิ่งอยู่เลย เปลื้องของมีค่าของหล่อน ออกมาไว ๆ เสียโดยดี”

นางภัททาเห็นว่า สถานการณ์คับขัน นางปลอบใจตัวเองว่า เราก็เป็นคนมีสติปัญญา ซึ่งสติปัญญานั้นมิใช่มีไว้สำหรับหุงต้มทำกับข้าวเพียงอย่างเดียว แต่มีไว้เพื่อช่วยตัวเอง นางจึงทำ ใจดีสู้เสือ บอกสามีว่า ไหน ๆ นางก็จะตายแล้ว จะไม่ได้เห็นหน้าเขาผู้ซึ่งนางรักที่สุด ก็ขอให้ได้ ทำความเคารพกราบไหว้ล้าลาเขา และเห็นเขาให้ติดตาเป็นครั้งสุดท้าย สัตตुकะยินยอม

นางภัททาจึงได้เดินเวียนรอบสัตตुकะ ซึ่งขณะนั้นเขานั่งบนริมยอดผาสูงชัน การเดินเวียน รอบนั้นเรียกว่า ประทักษิณ เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงของคนสมัยนั้น เวียนรอบแล้ว นางภัททาขอกอดเขา กอดข้างหน้าและกอดข้างหลัง พลังรำพันว่า ตั้งแต่นี้เป็นต้นไปนางจะไม่ได้ เห็นเขา และเขาก็จะไม่ได้เห็นนาง นางเคล้าเคลีย อ้อมไปทางข้างหลัง แล้วทันใดนางภัททา ก็ผลัดด้วยกำลังที่มีอยู่ทั้งหมดร่างของสัตตुकะลอยลี้ล้งยังหุบผาชั้นเบื้องล่าง เสียงของเขาโหยหวน ก้องหุบผา พร้อมกับเสียงสาธุการของเทพเจ้าในหุบผาแห่งนั้น แต่นางภัททาไม่ได้ยินเสียงเทพเจ้า ได้ยินแต่เสียงโหยหวนของสัตตुकะผู้ซึ่งร่างแหลกลาญไปแล้ว

ที่ว่าเสียงของเทพเจ้าสาธุการนั้น คือ เทพเจ้าในหุบเขา ซึ่งเห็นเหตุการณ์ทั้งหมด แล้วก็ให้รู้สึกชมเชยสติปัญญาของสตรีร่างเล็ก ๆ ซึ่งสามารถช่วยตัวเองจากโจรร่างใหญ่ได้ พระพุทธโฆษาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถาเรื่องนี้ได้ร้อยกรองคำสาธุการของเทพเจ้าไว้เป็นฉันท ภาษาบาลีว่า

นะ โส สัพเพสุ จ्ञาเนสุ
 ปุริโส โหติ ปณฺธิโต
 อิตถิปี โยนิทิตา โหติ
 ตตถะ ตตถะ วิจักขณา

แปลเป็นกลอนสุภาพได้ว่า

มิใช่เพียงเพศผู้ชายเท่านั้น
 ที่เป็นบัณฑิตคิดช่วยตนได้
 หญิงก็เป็นบัณฑิตคิดฉับไว
 ช่วยตนได้ทุกกาลเทศะเอย

เมื่อสามีโจรตายแล้ว คำถามเกิดขึ้นแก่นางภัททาว่า จะทำอะไร จะไปไหน ถ้ากลับบ้าน กลับได้อย่างไร กลับไปแล้วพ่อกับแม่ก็จะถามว่า “พ่อของหล่อนล่ะ” แล้วจะตอบอย่างไร ใครจะเชื่อเรื่องที่เกิด

นางภัททาดัดสใจแล้วโยนสิ่งของมีค่าทั้งหลายไปในหุบเขา แล้วลงจากยอดเขาเตล็ดเข้าป่า เทียวไปในที่ต่าง ๆ จนไปถึงสำนักปริพาชกซึ่งได้แก่ นักบวชนุ่งห่มผ้าขาว เป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ขอร้องให้เจ้าสำนักรับบวชให้ตน เจ้าสำนักก็บวชให้และปลงผมให้นางด้วยวิธีถอนเส้นผมทีละเส้นด้วยเส้นด้ายจนหมดทุกเส้น

ผมที่ถูกถอนแล้วนั้น เมื่อก่อขึ้นใหม่ก็ขมวดปลายม้วนงอหิก อาการที่ผมงอหิกนั้น ภาษาบาลีเรียกว่า **กุนทลเกสา**

ตั้งแต่นั้นมาใคร ๆ ก็เรียกนางภัททาซึ่งบวชเป็นปริพาชิกาว่า “นางกุนทลเกสี”

กุนทลเกสา แปลว่า ผมขอด กุนทลเกสี แปลว่า ผู้มีผมขอด

ปริพาชิกานั้น สำหรับเรียกเพศหญิง ถ้าเพศชายจะเรียกว่า ปริพาชก ทำนองชายชาวพุทธ เรียกว่า อุบาสก หญิงเรียกว่า อุบาสิกา

นางภัททาหรือนางกุนทลเกสีบวชอยู่ในสำนักปริพาชก ได้ศึกษาเจนจบทฤษฎีที่มีชื่อว่า **วาทสหัสส์**

วาทสหัสส์ คือ หลักวิธีว่าด้วยคำพูดผูกปัญหา และแก้ปัญหสำหรับใช้โต้ตอบจำนวน ๑ พันทฤษฎี

เมื่อศึกษาจบแล้ว หัวหน้าสำนักปริพาชกบอกนางกุนทลเกสีปริพาชิกาว่า ให้นางเทียวไปในเมืองต่าง ๆ ถึงเมืองใดให้ใช้กิ่งหว้าสดที่หักมาจากต้นปักไว้ตามหนทาง ๔ แยก หรือตามสนามที่ประชาชนสัญจรไปมาจะได้พบเห็นง่าย กิ่งหว้าสดนั้น จะเป็นเครื่องสัญญาณทำทนายเหล่าปัญญาชนให้มาโต้ปัญหาที่นางผูกขึ้นถาม ถ้าคนที่ตอบปัญหาทั้งหมดทุกข้อได้นั้นเป็นชาย

ชาวบ้านก็ขอให้นางยอมเป็นภรรยาของเขา แต่ถ้าผู้้นั้นเป็นนักบวชขอให้นางเป็นสาวิกา หรือสาวก หรือเป็นศิษย์ของนักบวชผู้้นั้น

นางกุนทลเกสีปริพาชิกาได้ออกจากสำนักปริพาชก จาริกไปตามเมืองต่าง ๆ พร้อมกับ หักกิ่งหว้าสดไปปักทำทนาย แต่ไม่มีปัญญาชนผู้ใดตอบคำถามของนางได้ บางแห่งไม่มีใครตอบได้เลย กิ่งหว้าสดที่ปักไว้เหี่ยว นางก็หากิ่งใหม่มาปักไว้ทำทนายอีก ตอนนี้อยู่ใครต่อใครตั้งชื่อเรียกใหม่ให้นาง ว่า **ขัมพุกาปริพาชิกา** แปลว่า ปริพาชิกาผู้ถือกิ่งหว้า

จนมาถึงเมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ซึ่งเวลานั้นพระพุทธเจ้าได้นำพระ-
พุทธศาสนามาเผยแผ่ตั้งมั่นที่เมืองแห่งนี้แล้ว

ตอนเช้า พระสารีบุตร พระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าออกบิณฑบาตแล้วฉัน ณ ที่
แห่งหนึ่งซึ่งอยู่นอกเมือง ได้เห็นกลุ่มเด็กชาวเมืองมุ่งดูกิ่งหว้าสดที่ปักทำทนายไว้ ท่านถามเด็ก
เมื่อทราบความแล้วท่านจึงบอกให้เด็ก ๆ เหยียบกิ่งหว้านั้น พวกเด็กไม่กล้าทำ พระสารีบุตรสั่ง
ให้ทำ ท่านจะรับผิดชอบเอง

ด้วยประการฉะนี้ นางกุนทลเกสี ปริพาชิกาจึงได้พบกับพระสารีบุตร นางตั้ง
คำถามพระสารีบุตรทีละข้อจนครบ ๑,๐๐๐ ข้อ พระสารีบุตรตอบได้หมดทุกข้อ

เมื่อตอบหมดทุกข้อแล้ว พระสารีบุตรตั้งคำถามให้นางตอบบ้าง ถามว่า “เอกํ นาม ก็”
แปลว่า “อะไรชื่อว่าหนึ่ง”

นางกุนทลเกสี ปริพาชิกา ไม่รู้ความหมายของปัญหา ตอบไม่ได้งออยู่พักหนึ่งจึงถาม
พระสารีบุตรว่า อะไรที่เรียกว่าหนึ่ง พระสารีบุตรตอบว่า “พุทธะมันโต” แปลว่า “พระพุทธรมณ์
ชื่อว่าหนึ่ง” นางซักว่าพระพุทธรมณ์นั้นเป็นอย่างไร อธิบายให้ฟังได้ไหม

พระสารีบุตรตอบว่า อธิบายให้ฟังได้ แต่คนฟังต้องมีเพศอย่างท่าน นางขอบวชขอนับถือ
พระสารีบุตรเป็นพระศาสดา พระสารีบุตรตอบว่าตัวท่านมิใช่พระศาสดาเจ้าของพระพุทธรมณ์
พระศาสดานั้นคือ พระสมณโคตมพุทธเจ้า เวลานี้ทรงประกาศเผยแผ่พระพุทธรมณ์นั้นมาถึง
แคว้นโกศล และเมืองสาวัตถีแล้ว

คำว่า พระพุทธรมณ์ในคำตอบของพระสารีบุตร หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ซึ่งเป็นยอดคำสอนอันดับหนึ่งหรือเป็นเอกเป็นหนึ่งของโลก หรือที่เราเรียกกันทุกวันนี้ว่า พระ-
พุทธศาสนานั่นเอง

พระสารีบุตรส่งนางกุนทลเกสีปริพาชิกาไปยังสำนักพระภิกษุณีขอให้จัดการบวช
ให้นาง เมื่อนางบวชเป็นพระภิกษุณีแล้วได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า

นางเป็นผู้ได้บำเพ็ญกุศลบุญบารมีแก่กล้ามาแต่อดีตชาติ พระพุทธเจ้าทรงสอนท่าน
เพียงสั้น ๆ ว่า

วาเทหรือทฤษฎีปัญหาแม้มีมากถึง ๑,๐๐๐ แต่ถ้าไร้ประโยชน์ ก็สู้วาเทถ้อยคำที่มีประโยชน์เพียงคำเดียวไม่ได้

พระพุทธเจ้าทรงอุปมาว่า

เหมือนทหารจำนวน ๑,๐๐๐ คนเข้าสงคราม ถ้าทหารเหล่านั้นไร้สมรรถภาพ สู้มีทหารคนเดียวที่สมรรถสูงย่อมดีกว่าทหารตั้ง ๑,๐๐๐ คนนั้น

ฟังสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้ตรงกับเรื่องที่เกิดและตรงกับอัธยาศัยของผู้ฟัง จะเรียกว่า แทงใจดำผู้ฟังได้ถูกก็ได้ เช่น กรณีนางกุนทลเกสี ปริพาชิกา ท่องบ่นทฤษฎีปัญหาได้ตั้ง ๑,๐๐๐ ทฤษฎีซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าไร้ประโยชน์ เพราะมิใช่ทฤษฎีชนะกิเลสเหตุให้เกิดทุกข์ได้ สู้พระพุทธรูปเดียวของพระองค์ไม่ได้

พระกุนทลเกสีฟังจบได้สำเร็จอรหันต์พร้อมด้วยคุณธรรมพิเศษอย่างอื่น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า เป็นผู้รู้ธรรมะอย่างรวดเร็วพลันเพราะฟังพระพุทธดำรัสเพียง ๒ วรรคเท่านั้น ท่านสามารถบรรลุผลเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดได้

ดังนั้นพระภิกษวกุนทลเกสีเถรี จึงได้ชื่อว่าเป็นยอดแห่งภิกษุณีที่ภาษาบาลีท่านเรียกว่า ขิปปากัญญา คือ บรรลุอรหันต์ได้เร็ว คนประเภทนี้จึงเปรียบเหมือนดอกบัวที่โผล่ขึ้นมาพ้นน้ำพอต้องแสงพระอาทิตย์หน่อยเดียวก็สามารถเบ่งบานได้

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นกันในสำนวนไทยที่ว่า “มีปัญญาอยู่กับตัวกลัวอะไร”

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์พุทธธรรมของพระภิกษวกุนทลเกสีเถรี
๒. ยกตัวอย่างข่าวหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันแล้วให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในการแก้ไข โดยนำธรรมะจากบทเรียนไปปรับใช้
๓. ให้นักเรียนเขียนเรียงความถึงการใช้ปัญญาในการแก้ไขเหตุการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง แล้วนำเสนอ ครูคัดเลือกบทเรียงความที่ดีที่สุด มาติดป้ายนิเทศเพื่อเผยแพร่ต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น ย่อมต้องมีปัญหาให้เราแก้ไขอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่ว่า เราจะแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงมากน้อยแค่ไหนนั้นก็ขึ้นอยู่กับสติปัญญา และประสบการณ์ของแต่ละคน ดังนั้นเราต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อนำมาพัฒนาสติปัญญาและประสบการณ์ต่อไป

คำถาม

๑. เพราะเหตุใดนางจึงได้ชื่อว่า กุณฑลเกสี
๒. นักเรียนเข้าใจคำพังเพยที่ว่า “ชิงสุกก่อนห่าม” นี้หมายความว่าอย่างไร หากนำมาเปรียบเทียบกับการศึกษาหาความรู้จะได้หรือไม่ จงอธิบาย
๓. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเรื่อง โหราศาสตร์ จงแสดงความคิดเห็น

๒.๔ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง พระมหานามะ

แนวคิดสำคัญ

พระมหานามะ ตัวอย่างของชาวพุทธที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งหน้าที่ส่วนตนและหน้าที่ในส่วนของพุทธบริษัท โดยเฉพาะหน้าที่ของพุทธบริษัทนั้นถือว่า ท่านทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ประวัติของท่านจึงมีคุณค่าควรแก่การศึกษา และยึดถือเอาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เล่าประวัติและความสำคัญของพระมหานามะได้
๒. วิเคราะห์คุณธรรมของ พระมหานามะ พร้อมยกตัวอย่าง การนำคุณธรรมไปปรับใช้กับตนเองได้
๓. นำเอาแนวทางในการดำเนินชีวิตของท่าน มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้

พระมหานามะ

พระมหานามะมิได้เป็นพระสงฆ์ คำว่า พระ นำหน้าแทนคำว่า นาย นั้นเป็นราชาศัพท์ ด้วยท่านผู้นี้เป็นเจ้าของในราชสกุลศากยวงศ์ มีศักดิ์เป็นพระอนุชาหรือน้องชายของพระพุทธเจ้า เพราะบิดาของท่านคือพระเจ้าอมิตโทนะผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาของพระพุทธเจ้า

พระมหานามะมีพระอนุชาอยู่ท่านหนึ่งคือ เจ้าชายอนรุฑ์และน้องสาวหรือพระกนิษฐภคินีอยู่ท่านหนึ่งชื่อนางโรหิณี

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงเทศนาโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติที่เมืองกบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสักกะ มีพระประยูรญาติเลื่อมในพระพุทธศาสนาได้พากันออกบวชเป็นพระภิกษุสาวกกันจำนวนมาก

เจ้าชายผู้เป็นเจ้าพี่เจ้าน้อง ๒ องค์คือ พระมหานามะและอนุรุทธจึงทรงปรึกษากัน แล้วลงความเห็นกันว่าควรจะต้องออกบวชเหมือนเจ้าอื่น ๆ พระมหานามะให้ข้อคิดเห็นว่าบ้านเมืองของเราก็น่ามีความสำคัญ ถ้าทุกคนจะออกบวชกันหมดบ้านเมืองก็จะขาดกำลังปกครอง ตั้งอยู่ไม่ได้ จำเป็นต้องมีผู้อยู่ดูแลรักษาบ้านเมือง ผลสุดท้ายให้เจ้าชายอนุรุทธได้ออกบวชพร้อมด้วยบรรดาเจ้าชายอื่นๆ

เจ้าชายอนุรุทธนั้นภายหลังปฏิบัติธรรมไม่นานก็ได้สำเร็จอรหัตต์แล้วช่วยเหลือพระพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่ศาสนาและมีชีวิตอยู่ต่อมาจนถึงสมัยหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว

พระมหานามะได้รับราชการรับใช้บ้านเมืองช่วยเหลือพระเจ้าสุทโธทนะ จนภายหลังเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะได้เสด็จสวรรคต ท่านได้รับสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองแทน

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาอยู่ในเมืองเวรัญชา แคว้นวัชชี มีเมืองไพศาลีเป็นเมืองหลวง แคว้นนี้เกิดภาวะข้าวยากมากแพ่ง เพราะฝนแล้ง ประชาชนประสบความอดอยาก เวลาเสด็จออกบิณฑบาตพร้อมกับบรรดาพระสาวกมักมีแต่บาตรเปล่ากลับ ไม่มีใครใส่บาตรถวาย เพราะประชาชนอดอยากดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาอยู่ที่แคว้นนี้เป็นเวลา ๓ เดือน พร้อมด้วยบรรดาพระสาวก ทรงได้รับความลำบากมาก แต่ทรงได้อาศัยข้าวที่พ่อค้าม้าต่างเก็บไว้กิน นำมาบดกับครกหินสอยจนตลอดพรรษา

ครั้นออกพรรษาแล้วได้เสด็จไปยังแคว้นสักกะพร้อมกับบรรดาพระสาวกประทับอยู่ที่สวนต้นไทรที่เรียกว่า “นิโครธาราม” ขานเมืองกบิลพัสดุ์ พระมหานามะทรงทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นองค์พระเชษฐาได้เสด็จมาประทับอยู่ที่นิโครธารามพร้อมกับบรรดาพระสาวก จึงเสด็จไปเฝ้าโดยด่วน ได้กราบทูลถามถึงความลำบากเรื่องอาหารบิณฑบาต แล้วกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกรับอาหารบิณฑบาตที่พระองค์จะจัดถวายเป็นเวลา ๔ เดือน

พระพุทธเจ้าทรงอุษณิ (นิ่ง) ซึ่งหมายถึงทรงรับนิมนต์

พระมหานามะทรงจัดอาหารอย่างประณีตถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ตลอดเวลา ๔ เดือน ครั้นครบ ๔ เดือนแล้วได้กราบทูลขอทำอย่างนั้นอีกต่อไป ๔ เดือน จนในที่สุดได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ทรงรับอาหารบิณฑบาตถึง ๑๒ เดือนหรือ ๑ ปี ครั้นพระมหานามะยังไม่ทรงอัมบุญที่ได้ทรงกระทำ กราบทูลอาราธนาขอถวายต่อไปอีก

พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธด้วยเหตุผลว่า ไม่ต้องการให้ใคร ๆ ผูกขาดการทำบุญถวายอาหารแก่พระองค์แต่ผู้เดียว เพราะคนอื่นจะหมดโอกาส

พระมหานามะทรงฟังเข้าใจและทรงเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

พระมหานามะนอกจากจะสนพระทัยในด้านการถวายอาหารที่ประณีตแล้วยังเป็นผู้สนใจศึกษาสอบถามหาความรู้ความเข้าใจในด้านธรรมะเป็นพิเศษ แม้ในยามปกติที่ประทับอยู่ในพระราชวัง เวลาสนทนากับพระสหายและพระประยูรญาติ นอกจากเรื่องราชการแล้วก็จะสนทนากันในเรื่องของธรรมะ

คราวหนึ่งพระเจ้ามหานามะศากยะราชได้เสด็จไปเฝ้ากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า กรุงกบิลพัสดุ์นี้เป็นนครมั่งคั่งเจริญรุ่งเรือง มีคนมาก แออัดไปด้วยมนุษย์และถนนหนทางก็คับแคบ เวลาทำน้ํงไถล้พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์นั้นมีความสบายใจ แต่เมื่อเข้าไปในบ้านในเมืองที่เต็มไปด้วยช้าง ม้า รถ เกวียน คน ก็ทำให้หลงลืมพระรัตนตรัย ท่านจึงได้เกิดความคิดว่า ถ้าท่านตายไปในขณะที่จิตใจงุ่นงายเช่นนี้ จะเป็นอย่างไร

พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งว่า

“การสวรรคตไปของมหาบพิตรนั้น จะไม่ไปตกในที่ไม่ดี เพราะบุคคลใดก็ตามที่มีศีลคือ การรักษากาย วาจา ของตนให้เรียบร้อย มีสุตะคือการศึกษาสดับตรับฟังธรรมะไว้มาก มีจาคะคือน้ำใจเอื้อเฟื้อ เสียสละ แบ่งปันสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่บุคคลอื่น มีปัญญาความรอบรู้ในเหตุในผลในความดีชั่ว แยกแยะเหตุผลต่าง ๆ ได้ จนมีปัญญาที่รักษาคຸ້มครองตนบริหารตนเองได้ ร่างกายอาจเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมดาของร่างกาย แต่ว่าจิตของบุคคลเหล่านั้นจะมีคุณสมบัติที่ดีคอยคຸ້มครองรักษายอยู่ตลอดไป ดังนั้นคนที่มีคุณธรรมทั้ง ๔ ประการดังกล่าวแล้ว จึงเปรียบเหมือนคนที่ทุบภาชนะใส่เนยใสโยนลงไปในแม่น้ำ ส่วนที่หนัก ๆ จะตกลงไปข้างล่าง แต่ว่าเนยใสนั้นก็ลอยขึ้นอยู่ข้างบน จิตใจของบุคคลที่มีคุณธรรมทั้ง ๔ ประการดังกล่าวแล้วก็เหมือนกันเวลาตายไป ร่างกายก็จะแตกทำลายไปตามธรรมชาติของดิน น้ำ ลม ไฟ แต่จิตใจซึ่งได้ฝึกปรืออบรมมามีคุณสมบัติพิเศษ จะเป็นเหตุให้ตายไปแล้วบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะฉะนั้นคนอย่างมหาบพิตรจึงไม่ควรกลัวตาย”

ในคราวหนึ่งเจ้าศากยะพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าเจ้าสราภานิสากยะทิวงคตลงเมื่อคนไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เจ้าสราภานิสากยะได้บังเกิดในที่ใด

พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า

“ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะได้เป็นพระโสดาบัน”

พระญาติที่คุ้นเคยสนิทสนมกับเจ้าสราภานิสากยะเกิดข้องใจสงสัยว่า ถ้าคนอย่างเจ้าสราภานิสากยะตายไปแล้วบังเกิดในสวรรค์ และเป็นพระโสดาบันแล้ว คนอื่นก็คงไม่มีใครไม่ได้เป็นพระโสดาบัน เพราะเจ้าสราภานิสากยะไม่ค่อยจะรักษาศีล ชอบเสวยแต่น้ำจันท์

พระเจ้านามะต้องเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลถามถึงเรื่องที่มีคนเขาถกเถียงกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงถึงเหตุที่ให้นุคคลไปบังเกิดดี บังเกิดไม่ดี บังเกิดในอบาย ในมนุษย ในสวรรค์ ในพรหมโลก เป็นต้นว่าเกิดขึ้นจากคุณความดีภายในใจของบุคคลนั้นที่มีอยู่แตกต่างกัน เพราะว่าสัตว์โลกเป็นไปตามกรรมของตน สำหรับสราภานิสากยะนั้น ถ้ามองกันตอนที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ ก็จะเห็นว่าเป็นคนไม่ปฏิบัติธรรม ไม่รักษาศีลก็จริง แต่ในขณะที่ท่านป่วยอยู่นั้น ได้เกิดความรู้สึกที่ถูกต้อง ได้สมาทานศีลเจริญภาวนา ทำศีลของตนให้สมบูรณ์ จนได้บรรลุผลเป็นพระโสดาบัน ดังนั้น เมื่อตายไปจิตใจของท่านก็ผ่องใส จึงได้ไปบังเกิดในสุคติ

พระเจ้านามะทรงชื่นชมยินดีในความดีที่บุคคลกระทำเพราะแม้เพียงก่อนจะดับจิตก็สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของบุคคล จากน่าจะตกนรกให้ไปบังเกิดในสวรรค์ได้

พระมหานามะทรงเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของศากยวงศ์ เพราะได้ถูกกองทัพแคว้นโกศล รุกรานจนเสียเอกราช

พระมหานามะทรงเป็นอุบาสกผู้ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้มีคุณธรรมดีเด่นด้านจิตอาหารทำบุญถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์อย่างประณีต

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและอภิปรายกันถึงเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการผูกขาดการถวายอาหารแด่พระองค์ โดยอภิปรายถึงพระประสงค์และเหตุผลที่พระองค์ทรงปฏิเสธ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนเขียนถึงความรู้สึกว่า หลังจากที่ได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนได้ความรู้ และนำความรู้ที่ได้นั้นมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในด้านใดบ้าง
๒. ให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์ถึงคุณธรรมของพระมหานามะ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เราทุกคนต่างก็มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบและกระทำด้วยกันทั้งนั้น เช่น เป็นลูก เป็นศิษย์ เป็นพ่อ-แม่ ครู-อาจารย์ เป็นพี่-เป็นน้อง เป็นเพื่อน หรืออื่น ๆ และถ้าเรารู้หน้าที่ ปฏิบัติตามหน้าที่นั้นอย่างเคร่งครัด ถูกต้อง โดยไม่บกพร่องแล้ว ชีวิตของเราก็จะมีแต่ความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิตในที่สุด

คำถาม

๑. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับพุทธภาษิตที่ว่า “กัมมุนา วัตตะตี โลโก สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม” จงแสดงความคิดเห็น
๒. ทำไมเวลาคนใกล้ตาย ท่านจึงสอนให้รำลึกนึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงอธิบาย พร้อมแสดงเหตุผลประกอบ

บทที่ ๓

พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม

๓.๑ อริษฐานธรรม ๔

แนวคิดสำคัญ

บ้านต้องมีฐานรากที่มั่นคง จึงมีความแข็งแรง ทนทาน ด้านลมฝนอยู่ได้ยั่งยืนฉันใด บุคคลย่อมต้องมีธรรมะเป็นฐานที่มั่น ซึ่งตั้งไว้ในใจ ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข ด้วยใช้ปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริงของวิถีชีวิตฉันนั้น

ธรรมะดังกล่าวได้แก่ ปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะ เปรียบเสมือนเสาเข็ม ๔ ต้น ค้ำจุนบ้านแห่งชีวิตไว้ตลอดเวลาอันยาวนาน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. อธิบายความหมายของ ปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะ แล้วนำมาเชื่อมโยงกับวิถีดำเนินชีวิตได้
๒. ตระหนักในความสำคัญของอริษฐานธรรม ๔ ที่มีต่อบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม
๓. นำหลักอริษฐานธรรม ๔ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อความสงบสุขในครอบครัว และสังคม

อริษฐานธรรม ๔

ในวงการศึกษาปัจจุบัน มีคำคำหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ คำนั้นคือ “แนวคิดพื้นฐาน” หมายถึง ความคิดของบุคคลในแนวใดแนวหนึ่ง ซึ่งตั้งเอาไว้แล้วในใจ เมื่อเขาต้องเผชิญปัญหาหรือเผชิญเหตุการณ์ใด ๆ เขาก็จะแสดงออกไปตามแนวคิดพื้นฐานของเขา ที่มีไว้ในใจอยู่แล้ว

นายมังคุดขับรถยนต์อยู่ ได้ยินเสียงแตรจากรถคันหลังเป็นระยะ ๆ นายมังคุดเริ่มรู้สึกหงุดหงิด เพราะรถติดนานแล้ว รถคันหลังก็กดแตรไม่รู้จักหยุด

นายมังคุด มีโทสะ เป็นอารมณ์ที่ตั้งไว้ในใจ จึงมีแนวคิดพื้นฐานว่ารถคันหลังกดแตรก็เพื่อจะเร่งให้เขาขับรถไปเร็วกว่านี้ ซึ่งก็ไปไม่ได้ รถติดจะตายอยู่แล้ว ฝนที่กำลังตกหนัก

เสียงแตรจากรถคันหลังดังขึ้นอีก นายมังคุดทนไม่ไหว เปิดประตูรถวิ่งตากฝนไปกระชากประตูรถของรถคันต่อจากเขา เจอหมัดจะชกคนนั้น พลังตะคอกใส่ว่า

“คุณกดแตรทำไม กดหาสวรรค์วิมานอะไร?”

คนขับคนนั้นปิดป้อง รีบบอกปากคอสนั่น

“เดี๋ยวลับ ผมอยากบอกคุณว่า ประตูรถด้านหลังของคุณปิดไม่สนิท ลูกชายตัวน้อยของคุณก็ชนจัง ไม่นั่งอยู่นิ่งเลย ผมกลัวเด็กเผลอพึ่งประตูรถ จะกลิ้งตกลงมา ผมพยายามบอกคุณนะครับ”

นายมังคุดเริ่มเข้าใจ มือที่เจอหมัดก็เปลี่ยนทำเป็นยกมือไหว้ กล่าวขอบคุณ แล้วรีบวิ่งไปปิดประตูรถของตนเอง

ก่อนเคลื่อนรถออกไป นายมังคุดรีบกดลิ้นคประตูรถและบอกลูกชายให้นั่งดี ๆ

ตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงว่า ถ้านายมังคุดเป็นคนมีเหตุผล ใช้ปัญญาเป็นธรรมะที่ตั้งไว้ในใจ ย่อมจะต้องคิดไตร่ตรองว่าเหตุใด ขณะที่รถติดเป็นแถวยาวเช่นนี้ รถคันถัดไปจึงกดแตรเป็นระยะ ๆ นายมังคุดน่าจะมองสำรวจดูรอบ ๆ ด้าน ทั้งภายนอกและภายในรถ ว่ามีสิ่งใดผิดปกติบ้าง พยายามคิดว่าเขาต้องการจะบอกอะไรเรา

สังคมทุกวันนี้วุ่นวาย ทะเลาะวิวาทกันก็เพราะคนในสังคมไม่รู้จักใช้ปัญญา ละเลยการใช้เหตุผล คิด พิจารณา ไตร่ตรอง

คนในสังคมทุกวันนี้หวาดระแวงซึ่งกันและกัน ไม่ไว้วางใจกัน ก็เพราะไม่รู้จักรักษาความจริงต่อกัน

คนในสังคมยื้อแย่งผลประโยชน์ กอบโกยเอาอำมิสสินจ้าง ชว่งชิงอำนาจ ก็เพราะหลงใหลในลาภยศ ขาดความคิดที่จะฝึกฝนตนเองให้ละสิ่งชั่วร้าย จอมปลอม ออกไปจากตน

ข้อวิวาท ความขัดแย้งรุนแรง และสงคราม เกิดขึ้นจากจิตใจอันหยาบกระด้างของมนุษย์ เต็มไปด้วยโทสจริต หลงตนเอง และแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น สังคมจะสงบสุขไม่ได้ถ้าสมาชิกของสังคม ไม่รู้จักฝึกจิตใจของตนให้สงบ คลายความเร่าร้อน

ถ้าคนในสังคมรู้จักวิเคราะห์ตนเอง เข้าใจผู้อื่น มีความจริงใจต่อกัน ฝึกหัดอบรมตนให้ละสิ่งชั่วร้าย และฝึกอบรมจิตใจให้ไพเราะสันติ สังคมนั้นย่อมมีสันติภาพ

พระบรมศาสดาได้ทรงแสดงอธิษฐานธรรม ๔ ไว้เป็นธรรมะ ที่บุคคลควรตั้งไว้ในใจ เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตอย่างประสบความสำเร็จ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

อธิษฐานธรรม ๔ ประกอบด้วย

๑. ปัญญา หมายถึง ความรู้ชัด คือหยั่งรู้ในเหตุผล พิจารณาให้เข้าใจในสภาวะของสิ่งทั้งหลายจนเข้าถึงความจริง

๒. สัจจะ หมายถึง ความจริง คือดำรงมั่นในความจริงที่รู้ชัดด้วยปัญญา

๓. จาคะ หมายถึง ความสละ คือสละสิ่งอันเคยชิน ข้อที่เคยยึดถือไว้ และสิ่งทั้งหลาย อันผิดพลาดจากความจริงเสียได้ เริ่มแต่สละอามิสจนถึงสละกิเลส

๔. อุปสมะ หมายถึง ความสงบ คือระงับโทษข้อขัดข้องมัวหมองวุ่นวาย อันเกิดจากกิเลสทั้งหลายแล้ว ทำจิตใจให้สงบได้

พระพุทธเจ้าได้วางแนวปฏิบัติอันเนื่องด้วยอธิษฐานธรรม ๔ นี้ว่า

๑. ไม่พึงละเลยการใช้ปัญญา

๒. พึงอนุรักษสัจจะ

๓. พึงเพิ่มพูนจาคะ

๔. พึงศึกษาสันติ

หากพิจารณาปัญหาของสังคม เศรษฐกิจ และปัญหาการเมือง ปัจจุบันนี้แม้ว่าทุกคนเรียกร้องไฝหาสันติภาพ ความสามัคคี ความร่วมมือกัน แต่ก็ยากนักที่จะประสบผลสำเร็จ ชาวเหตุการณ์จากหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ได้แสดงอยู่เสมอถึงการตัดสินใจปัญหาด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผล การเจรจา สัญญากันด้วยการหลอกลวง โฆษณาชวนเชื่อ การแสวงหาผลประโยชน์ ด้วยการกดขี่ข่มเหงเพื่อนมนุษย์ด้วยสันดานเดิม โหดร้าย เพราะความโลภในลาภยศ และการที่ภาพลักษณ์ของกลุ่มชนที่วิวาทวุ่นวายกันอยู่ตลอดเวลา หากความสงบมิได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเรียกร้องสันติภาพ การแสวงหาสังคมที่สงบสุข จึงเกิดขึ้นได้ยากเพราะคนในสังคมขาดอธิษฐานธรรม

อธิษฐานธรรม ๔ จึงเป็นข้อธรรมะที่สมาชิกของสังคมพึงตั้งมั่นไว้ในใจ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ แก้ปัญหาได้ ไว้วางใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และประนีประนอมความขัดแย้งซึ่งกันและกันได้

ประเด็นอภิปราย

ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การทำลายสิ่งแวดล้อม ความล้มเหลวของการจัดสหกรณ์ในหมู่บ้าน ความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมือง การต่อสู้ระหว่างกรรมกรผู้ใช้แรงงานกับนายจ้าง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้จะใช้หลักอธิษฐานธรรม ๔ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนสังเกตปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มของนักเรียนเอง แล้ววิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ลักษณะของปัญหา วิธีแก้ไขปัญหานั้น โดยใช้หลักอริยฐานธรรม ๔
๒. การจัดกิจกรรมในโรงเรียน หรือภายในชุมชน สาเหตุที่ทำให้กิจกรรมนั้น ๆ ไม่ราบรื่นเพราะเหตุหลายประการ นักเรียนควรร่วมกันพิจารณา และวิจารณ์ตามหลักอริยฐานธรรม ๔

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนสำรวจตนเอง ในเรื่องของการใช้ปัญญา มีความจริงใจ กำจัดสิ่งชั่วร้ายในใจ ฝ่าฟันหาค้นคว้า แล้วประเมินว่าตนเองเคยฝึกฝนในเรื่องดังกล่าวหรือไม่ ปฏิบัติแล้วได้ผลเพียงใด

คำถาม

๑. จงยกตัวอย่างพฤติกรรมของบุคคลที่ขาดอริยฐานธรรม ๔ ในแต่ละข้อ ข้อละ ๑ ตัวอย่าง
๒. ในบรรดาข้อธรรมทั้ง ๔ ข้อ ของอริยฐานธรรม ข้อใดเป็นข้อที่ปฏิบัติได้ยากที่สุด
๓. การปฏิบัติตามอริยฐานธรรมทั้ง ๔ ข้อ นั้น จะเลือกแยกปฏิบัติเพียงข้อใดข้อเดียวได้หรือไม่ หรือจำเป็นต้องปฏิบัติไปพร้อมกันทุกข้อ

๓.๒ สรุปคำสอนพระพุทธศาสนาลงในอริยสัจ ๔

แนวคิดสำคัญ

พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนดวงแก้วที่เจียรระไนไว้หลายเหลี่ยมส่องประกายเรืองโรจน์ ซึ่งพุทธศาสนิกชนสามารถศึกษาได้หลายมุมมอง

ไม่ว่าจะพิจารณาสาระของพระพุทธรธรรม ในแง่มุมของไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ในแง่ของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในแง่ของการเว้นชั่ว การทำดี การทำจิตให้บริสุทธิ์ ในแง่ของการไม่ยึดมั่น ถือมั่น ฯลฯ ทุกมุมมองล้วนสรุปลงได้ในอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. อธิบายหลักอริยสัจ ๔ ได้ทั้งในประเด็นที่เป็นเนื้อหาสาระ แนวปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ
๒. วิเคราะห์ และเชื่อมโยงหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา กับหลักอริยสัจ ๔ ได้
๓. เกิดศรัทธาและยึดถือแน่วแน่ในชีวิต ตามหลักอริยสัจ ๔ แล้วปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ชอบธรรม

สรุปคำสอนพระพุทธศาสนาในอริยสัจ ๔

ข้อธรรมะเรื่องอริยสัจ ๔ นี้ นักเรียนได้ศึกษามาแล้วในทุกชั้นเรียน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และในชั้นนี้ซึ่งเป็นชั้นสุดท้ายของระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หากแต่ได้เรียนในมุมมองที่หลากหลาย เช่น ได้เรียนเกี่ยวกับลักษณะของชีวิตที่เรียกว่าไตรลักษณ์ ประกอบด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้เรียนเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์ ประกอบด้วย การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้บริสุทธิ์ ได้เรียนเรื่องไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ได้เรียนเรื่องมงคลชีวิตอันอุดมพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม และความไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นต้น ธรรมะดังกล่าวทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาจากมุมมองใด สามารถสรุปลงได้ที่อริยสัจ ทั้งสิ้น

อริยสัจ เป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ด้วยพระองค์เอง เป็นความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ที่นำไปสู่การดับทุกข์ทั้งสิ้น อริยสัจเป็นความรู้แจ้งที่สมบูรณ์ด้วยหลักการ ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และการวิเคราะห์ผลของการปฏิบัติ เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

หลักอริยสัจประกอบด้วยความจริง ๔ ประการ คือ

๑. ทุกข์ ได้แก่สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก และความปรารถนาไม่สมหวัง
๒. ทุกข์สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิดได้แก่ต้นเหตุทั้งสาม คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๓. ทุกขนิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกัตถ์หาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยึดม ไม่ติดข้อง หลุดพ้นสงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือ นิพพาน
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมีองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

เพื่ออธิบายข้อสรุปหลักธรรมทั้งปวงลงในอริยสัจ ๔ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอเสนอแผนภูมิดังต่อไปนี้

สรุปคำสอนทั้งปวงลงในอริยสัจ ๔

๑. ทุกข์	ความรู้และความเข้าใจใน ลักษณะ ขอบเขตของปัญหา	
๒. สมุทัย	ความรู้และความเข้าใจ การวิเคราะห์ วินิจฉัย มูลเหตุของปัญหา	
๓. นิโรธ	ความดับทุกข์ อิสระภาพ ภาวะอันปราศจากปัญหา อันเป็นผลของการปฏิบัติชอบ	
๔. มรรค	แนวปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์	ไตรสิกขา
ได้แก่	สัมมาวาจา - วชิสุจจริต ๔ สัมมากัมมันตะ - กายสุจจริต ๓ สัมมาอาชีวะ - ประกอบอาชีพชอบ สัมมาวายามะ - ความเพียรชอบ สัมมาสติ - ระลึกรชอบ สัมมาสมาธิ - ตั้งจิตมั่นชอบ สัมมาทิฐิ - เห็นไตรลักษณ์ รู้กุศล - กุศลมูล รู้อกุศล - อกุศลมูล สัมมาสังกัปปะ - ดำริชอบ ไม่ยึดมั่นถือมั่น	ศีล สมาธิ ปัญญา

[คัดจากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม โดยพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) : ๒๕๓๕]

สมณ อมรวิวัฒน์ ได้สรุปหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ ไว้ในปัจฉิมพจน์
ของงานวิจัยเรื่อง “นันทาทศนะต่อหัวใจพระพุทธศาสนา” ดังจะขอยกมาดังต่อไปนี้

สารุ

ข้าพเจ้าขอประณมประณตรำลึกถึงพระรัตนตรัย
พระกรุณาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า
พระธรรมคำสั่งสอน อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา
พระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว
ขอจงเผยแผ่อมตรสอันสุขุม จำเริญ แห่งศรัทธา
ความสว่าง สงบ ด้วยปัญญา กระจำรงเรื่องดุดองแก้ว
นำทางที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชน
ขอจงดำรงและดำเนินชีวิต
ด้วยความเห็นชอบ ดำริชอบ
เจรจาชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ
พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งจิตมั่นชอบ
เพื่อให้ประจักษ์แจ้งในตัวทุกข์
ค้นพบสาเหตุของทุกข์ อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ
อันได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน
อันต่อเนื่องเชื่อมโยงไปสู่วงเวียนของเหตุและปัจจัยอื่น
ดับเหตุแห่งทุกข์เสียได้ ความทุกข์ก็ดับ
ก่อเหตุแห่งทุกข์เมื่อใด ความทุกข์ก็เกิด
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงเพียรปฏิบัติธรรม
ละเว้นความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม ฝึกจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส
เพื่อเจริญในคุณธรรม
ลด ละ คลาย หน่าย จากกิเลส
จิตสงบ ไม่วิตถุนถือนั้น
ประจักษ์แจ้งในสัจฉลักษณะของชีวิต
คือ ความเป็นของไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นของมิใช่ตน
ชีวิตเป็นเช่นนี้ มิใช่อื่น
มนุษย์จึงดำเนินชีวิตให้เป็นมงคล ชีวิตจึงจะพัฒนา
การบริหารกาย นำความแข็งแรงสู่หัวใจมนุษย์ฉันใด

การปฏิบัติธรรม ย่อมนำความสมบูรณ์มาสู่จิตใจของมนุษย์ฉันนั้น
 ธรรมะทั้งมวลของพระพุทธศาสนา
 มีลักษณะบูรณาการโดยแท้
 เป็นเหตุเป็นผลต่อกันและกัน เชื่อมโยงประสานสัมพันธ์
 สอดคล้องกลมกลืนกันสนิท
 เป็นทฤษฎีที่สมบูรณ์ด้วยพื้นฐาน ทำทนายการพิสูจน์
 มีกฎเกณฑ์ หมวดหมู่ อธิบายเป็นระบบ
 จำแนกแยกแยะ ผสมผสาน อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน
 นำไปสู่การปฏิบัติ และยืนยันผลการปฏิบัติ

ผู้ปฏิบัติธรรมด้วยศรัทธาและปัญญา
 ด้วยการเจริญสติ และภาวนา
 ด้วยศีล วิชา และ จรณะ อันถึงพร้อม
 ย่อมเป็นอิสระ หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งสิ้น
 ทั้งในปัจจุบัน อนาคต และความสงบเย็นชั่วนิรันดร์
 นี่คืออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา
 ทั้งหมดคือหัวใจของพระพุทธศาสนา
 รัตนอันโอภาสแห่งพิภพ ที่ส่องพร่าสู่หัวใจมหาชน
 ตลอดกาลนาน

(สมน อมรวิวัฒน์ : ๒๕๓๐)

ประเด็นอภิปราย

อริยสัจ ๔ เป็นหัวใจของพระธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา สามารถอธิบายได้
 ลึกซึ้ง กว้างขวาง เป็นสุดยอดแห่งความจริงอันประเสริฐ ที่กำหนดเป็นทฤษฎี แนวปฏิบัติ และ
 พิสูจน์ผลการปฏิบัติกันได้

นักเรียนยังมีประสบการณ์ชีวิตมาไม่มากนัก นักเรียนนำหลักอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์
 สมุทัย นิโรธ มรรค มาอภิปรายความหมายจากชีวิตจริงของนักเรียน เพื่ออธิบายความหมาย
 ของอริยสัจ ๔ ให้ชัดเจนขึ้น

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนช่วยกันหยิบยกตัวอย่างความทุกข์ที่นักเรียนต้องเผชิญ แล้วจัดประเด็นหมวดหมู่ของความทุกข์ และพิจารณาสาเหตุของความทุกข์เหล่านั้นตามแนวค้นหา ๓
๒. เสนอภาวะแห่งความพ้นทุกข์ว่าเป็นเช่นใด ในชีวิตจริง หรือในช่วงชีวิตของวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว
๓. เชื่อมโยงอริยมรรคมีองค์แปด กับหลักไตรสิกขา พร้อมทั้งยกตัวอย่าง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนพึงนำแนวทางปฏิบัติของมรรคมีองค์แปดมาปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ฝึกสมาธิ ฝึกควบคุมพฤติกรรม และฝึกฝนจิตใจของตน ให้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จึงจะได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้

คำถาม

บทสรุป หัวใจของพระพุทธศาสนา ที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ เขียนไว้ในบทเรียนนี้ ครอบคลุมหลักอริยสัจ ๔ และหลักธรรมข้อใดอีกบ้าง จงแสดงชื่อของหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในข้อความดังกล่าว

๓.๓ ความเป็นผู้ว่าง่าย

แนวคิดสำคัญ

บุคคลผู้ตั้งมั่นในพระศาสนา เป็นผู้ว่าง่าย ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมสูญแห่งพระศาสนา ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น เพื่อความไม่อันตรธานแห่งสังฆธรรม

(มังคลัตถปิณี)

โสวรสสุตา ภิกษุก็ดี คฤหัสถ์ก็ดี ย่อมประพฤติดนเป็นคนสอนง่าย ว่าง่าย ไม่มีมานะทิฐิ อุปาทานแน่นหนาในสันดาน มีจิตเบิกบาน อ่อนน้อม รับคำสั่งสอนของนักปราชญ์ โดยเคารพ จัดเป็นมงคลอันประเสริฐโดยวิเศษ เหตุที่จะให้เกิดปัญญา พิจารณาเห็นคุณและโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ในเบื้องต้น ความสอนง่ายว่าง่ายจะได้ซึ่งที่พึงอาศัย เป็นที่รักใคร่ของมหาชน และนักปราชญ์ผู้มีปัญญา

(มงคลปิณี : พระธรรมมหาวิราณวัตร
วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร)

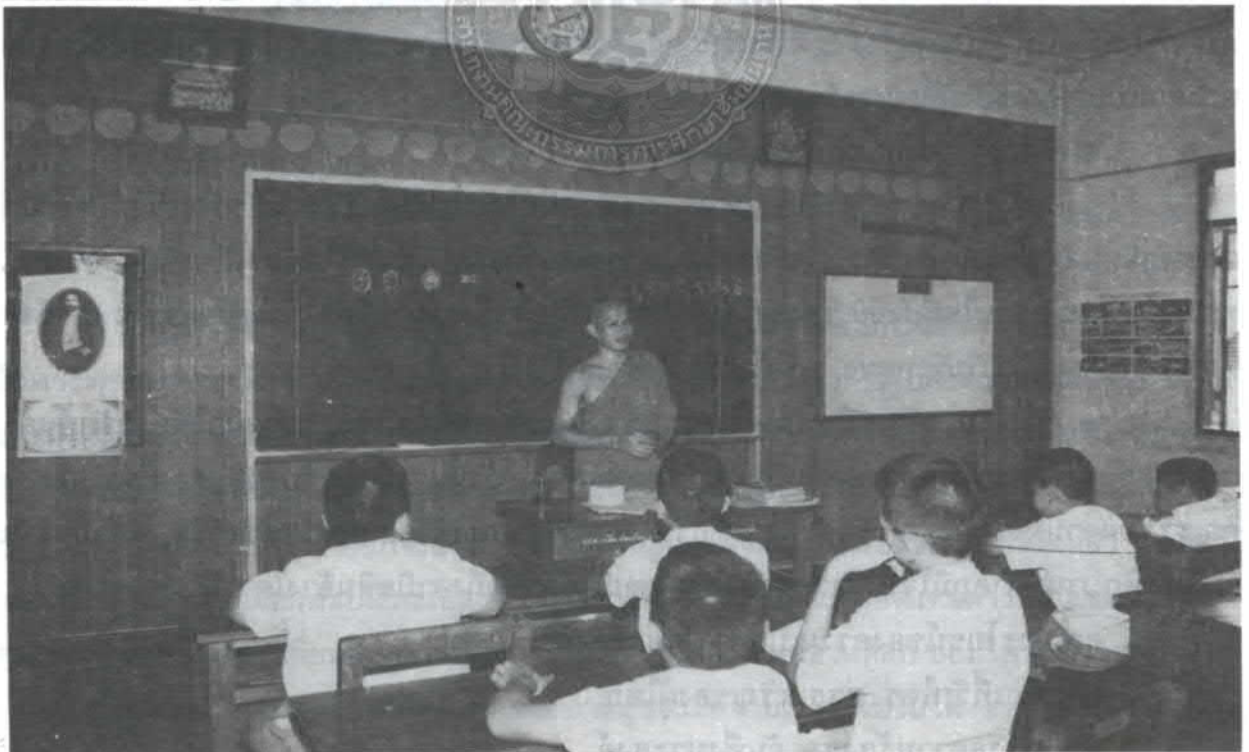
จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. อธิบายเหตุผลและพฤติกรรมของ “ผู้ว่าง่าย” ได้
๒. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลดีของการเป็นผู้ที่ว่าง่าย ไม่ดีอัน ไขปัญญา ในการดำเนินชีวิต
๓. สรุปความหมายที่แท้จริงของการเป็น “ผู้ว่าง่าย” และนำมาเป็นแนวทาง ประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตนได้

ความเป็นผู้ว่าง่าย

ความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นมงคลที่ ๒๘ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า โสจสุตตะ อังคพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงค้นคว้าแสวงหาสัจธรรม ได้ค้นพบหลักอริยสัจ ๔ ประการ หลักของไตรลักษณ์ หลักของการเวียนชั่ว ทำดี และจิตบริสุทธิ์ หลักของกรรม ฯลฯ ทรงแสดงหลักธรรมเหล่านี้สั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนหลุดพ้นจากความทุกข์ตามลำดับ

พ่อแม่ ครูอาจารย์ได้รู้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชีวิตมามาก ได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต และสร้างสรรค์ความเจริญแก่ตนเองและส่วนรวม พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และครูจึงพยายามพรั้าสอนดักเตือนเราด้วยความรักและหวังดีอย่างยิ่ง

มิตรสหายที่มีความปรารถนาดี และจริงใจต่อเรา ย่อมมีความห่วงใยและดักเตือน เมื่อเราจะเดินทางผิด หรือหลงทางไป คำเตือนของเพื่อนเป็นสิ่งที่เราน่าจะนำมาพิจารณาเช่นเดียวกัน

บุคคลอื่นที่เราได้พบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ผู้เชี่ยวชาญในงานอาชีพต่าง ๆ ผู้มีความชำนาญในศิลปวิทยา ชาวบ้าน เพื่อนบ้าน พระสงฆ์ สื่อมวลชนต่าง ๆ ล้วนสามารถให้ความรู้ แนะนำ ดักเตือน เราได้ทั้งสิ้น หากเราเป็นผู้ที่ไม่หยิ่งทะนงตนจนเกินไป ภูัสดับตริบฟัง และนำคำสั่งสอนเหล่านั้น มาใคร่ครวญหาเหตุผล แล้วปฏิบัติตาม ก็จะทำให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง จัดว่าเป็นผู้ที่ว่าง่าย มีความเจริญอยู่เสมอ

ความเป็นผู้ว่าง่าย คือผู้ที่ละมานะทิฐิ และความดื้อรั้น เป็นผู้พรั้าสอนว่ากล่าวได้ง่าย ยินดีคล้อยตามและรับฟังเหตุผล แม้จะถูกตำหนิตด้วยถ้อยคำที่รุนแรงก็อดทนไม่โกรธเคือง เป็นเหตุให้สามารถบรรลุคุณ และละโทษเสียได้ จัดว่าเป็นมงคลอันประเสริฐ

โทษของตนเอง ย่อมเป็นสภาพที่ตนเองเห็นได้ยาก เรามักจะเข้าข้างตนเอง และมีเหตุผลอ้างประกอบเพื่อยกโทษให้ตนเองในการทำ ความชั่วทั้งหลาย คำสั่งสอนดักเตือนจากผู้ใหญ่ ผู้เสมอกัน และผู้ที่ต่ำกว่า จึงเป็นเสมือนกระจกเงาที่จะส่องให้เราเห็นข้อบกพร่องของตนพร้อมทั้งแก้ไขปรับปรุงตนเองได้ ผู้ที่ให้อิโรวาท พรั้าสอนดักเตือนเราจึงเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องทาง และเป็นผู้บอกขุมทรัพย์ให้ ผู้เป็นคนว่าง่าย จึงยินดีน้อมรับคำสั่งสอนดักเตือน ปฏิบัติตามคำดักเตือนที่มีเหตุผล และสำนึกบุญคุณของผู้ที่คอยพรั้าสอนดักเตือนเรา

คนที่เป็ นผู้ว่าง่ายนั้นแบ่งได้เป็น ๒ จำพวก ดังนี้

๑. ว่าง่ายเพราะมีอามิสสินจ้าง คนพวกนี้มีได้เชื่อฟังคำสั่งสอนด้วยใจจริง หากแต่ประพฤติตนดี ประพฤติตนตามคำสั่งสอน เพราะมีเครื่องล่อ เช่น รางวัล เกียรติยศ คະแนนตำแหน่ง ฯลฯ ตราบใดที่ยังมีเครื่องล่อใจเขาก็จะเชื่อฟังคำสั่งสอน แต่ถ้าไม่มีเครื่องล่อใจ เขาก็จะดื้อรั้น ได้เถียงอย่างไม่มีเหตุผล หรือไม่เชื่อฟังอีกต่อไป

๒. ว่าง่าย เพราะมีความศรัทธา เชื่อ และเคารพในธรรม กล่าวคือได้ประจักษ์แล้ว เชื่อมันแล้วว่า คุณธรรมความดีนั้นเป็นประโยชน์แก่ตน ดังนั้น เมื่อได้รับคำสั่งสอนในเรื่องของคุณธรรมความดีจากผู้ใหญ่ จึงละความดื้อรั้น ปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด แล้วมีความอิมเอิบเบิกบาน ภาคภูมิใจในความดีของตน โดยมีได้คำนึงถึงอามิสสินจ้างใด ๆ

คุณประโยชน์ของความเป็นผู้ว่าง่าย มีดังนี้

๑. เป็นที่รักใคร่ สรรเสริญของผู้ใหญ่
๒. บรรลุความรู้สูงสุด อันพึงประสงค์

๓. ละความหลง ความกระต้าง ทิฐิมานะ เสียได้ จนดวงตาเห็นธรรม
๔. จิตใจอ่อนโยน ไม่หมิ่นผู้อื่น มีขันติ รู้จักแสวงบุญกุศล
๕. เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

นักเรียนน่าจะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ว่าเป็นผู้ว่าง่ายนั้น มิใช่ความเป็นคนอ่อนแอ มิใช่ขาดความมั่นใจในตนเอง หรือขาดเหตุผล การเรียนการสอนปัจจุบันนี้ ครูได้พยายามส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิด รู้จักซักถาม ถกเถียง เมื่อเกิดข้อสงสัย ครูได้สนับสนุนให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง ความเป็นผู้ว่าง่ายมิได้ขัดแย้งกับคุณสมบัติดังกล่าวนี้ เพราะความเป็นผู้ว่าง่ายอันเป็นมงคลนี้ มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นผู้ที่พร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับว่าผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เหนือกว่านั้น สามารถให้แนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องแก่เราได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า การมีศรัทธาต่อถ้อยคำพร่ำสอนนั้น ต้องควบคู่กันไปกับโยนิโสมนสิการ คือ การนำคำสอนนั้นมาคิดโดยแยบคาย ตามเหตุผล ความสำคัญจึงอยู่ที่ว่าเราควรละทิฐิมานะ เลิกหลงตนเอง ไม่ลืมหืมตา เย่อหยิ่ง อวดรู้ หากแต่พร้อมที่จะรับฟังคำสั่งสอนอยู่เสมอ จึงจะได้รับความสำเร็จและความเจริญโดยแท้

คนว่ายากสอนยากนั้นมียุ่่มากเช่นกัน เนื่องด้วยเป็นคนเกียจคร้าน หยาดกระต้าง ไม่เห็นโทษ ไม่เห็นคุณ ไม่เห็นบุญ ไม่เห็นบาป แต่อวดตนทะนงตนว่ารู้แล้ว ดีแล้ว เหยียดหยามผู้อื่นว่าโง่งงล้าสมัย ดังโคลงสุภาษิตบทหนึ่งที่เรเคยอ่านกันมาแล้ว ความว่า

รู้น้อยกว่ามากรู้	เริ่งใจ
กลกบเกิดอยู่ใน	สระจ้อย
ไปเห็นชลไหล	กลางสมุทร
ชมว่าน้ำบ่อน้อย	มากล้าลึกเหลือ

(สมเด็จพระบรมศาสดา)

ปัญหาในปัจจุบันนี้ คือ คนรุ่นใหม่ ได้แก่ เด็กหนุ่มสาวสมัยใหม่ มักจะคิดว่าคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาที่ดี คำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ก็ดี เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยากในสังคมปัจจุบัน และผู้ใหญ่ก็นักล้าสมัยเป็นอันมากดังที่เด็กวัยรุ่นจะเรียกผู้ใหญ่ว่าเป็น ไตโนเสาร์เต่าล้านปี ไม่เข้าใจชีวิตสมัยคอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์เลย เด็กสาวบางคนจะหัวเราะเยาะเมื่อผู้ใหญ่เตือนให้รู้จักรักษาวลสงวนตัว เด็กหนุ่มก็ออกจะแปลกใจเมื่อผู้ใหญ่คอยสั่งสอนในเรื่องของการดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และเที่ยวผู้หญิง สมัยนิยมที่เปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้คนต่างวัยมีความคิดแตกต่างกัน แต่หลักธรรมคุณงามความดีนั้นไม่เปลี่ยนแปลง หญิงสาวที่ชะล่าใจปล่อยตัวเหลวแหลก ย่อมได้รับความเจ็บปวดเป็นผลบันปลายอย่างแน่นอน คนหนุ่มที่หลงอบายมุขจะมีความเจริญไปไม่ได้ เราจึงไม่ควรดูหมิ่นคำสั่งสอนของผู้ใหญ่

ประเด็นอภิปราย

- ความเป็นผู้ว่าง่ายนั้น มักมีคนเข้าใจผิดว่าเป็นผู้ที่ขาดความมั่นใจในตัวเอง และขาดลักษณะผู้นำ แท้จริงแล้ว ความเป็นผู้ว่าง่าย เกิดขึ้นจากจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์ มีสติปัญญา รับรู้เข้าใจความถูกต้องและหลักการได้รวดเร็ว จึงเรียนรู้ได้ง่าย รับสิ่งดีงามได้มาก

นักเรียนมีความเห็นอย่างไร

- คนที่หลงตนเอง และถือดี เอาแต่ใจตัวเป็นที่ตั้งนั้น มักเห็นผู้อื่นด้อยกว่า และมองโลกในแง่ร้าย ลักษณะคนประเภทนี้ นักเรียนคิดว่าเขาเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษต่อสังคมไทยปัจจุบัน จงยกตัวอย่างลักษณะบุคคลและสังคมที่นักเรียนได้พบเห็นอยู่เสมอ แล้วนำมาอภิปรายโดยใช้เหตุผล

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนอภิปรายบทบาทหน้าที่ในฐานะที่เป็นศิษย์ เป็นบุตรธิดา เป็นเพื่อน เป็นหลาน ว่าถ้าจะทำตนเป็นผู้ว่าง่าย ที่มีใช้ผู้อื่นขาดความมั่นใจนั้น ควรปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะถูกต้องตามหลักธรรมข้อนี้

๒. นักเรียนยกตัวอย่างตัวละครในเรื่องที่กำลังแสดงทางโทรทัศน์ ว่าตัวละครคนใดที่เป็นผู้ว่าง่ายตามความหมายของบทเรียนนี้ เขามีจุดเด่นอย่างไร เขามีจุดด้อยอย่างไร

๓. อธิบายคำพังเพยต่อไปนี้

๓.๑ ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น

๓.๒ ลูกนอกคอก

๔. นักเรียนประเมินตนเองว่า

๔.๑ นักเรียนเป็นผู้ที่รู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่นหรือไม่

๔.๒ นักเรียนเคยวิเคราะห์หลักการต่าง ๆ ก่อนที่จะเชื่อสิ่งนั้นหรือไม่

๔.๓ ทั้ง ๆ ที่นักเรียนรู้ว่าตนเองยังรู้น้อย ยังทำไม่ถูกต้อง นักเรียนเคยมีทิฐิมานะ ทะนงตน เนื่องจากกลัวเสียหน้าบ้างหรือไม่

นักเรียนคิดเกณฑ์ประเมินตนเอง แล้วแลกเปลี่ยนกับเพื่อน สนทนากับเพื่อนในชั้นเรียนเกี่ยวกับการประเมินตนเอง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การหลงตนเองนั้นเป็นกิเลสขัดขวางการพัฒนาชีวิต เป็นโมหะ ดันต่อแห่งความวิบัติ นักเรียนควรมีจิตเบิกบาน ลดอหังการ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เพื่อจะเรียนรู้สิ่งดี มีแนวทางที่ถูกต้องของตนเอง

คำถาม

๑. ความเป็นผู้ว่าง่าย และเป็นผู้เชื่อฟังนั้น ขัดกับหลักของความเชื่อตามวิธีการในพระพุทธศาสนา (กาลามสูตร) ซึ่งนักเรียนเคยเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ หรือไม่
๒. การวิเคราะห์ตนเอง ๑ การนำคำสอนมาพิจารณาโดยแยกกาย ๑ การปฏิบัติตามเหตุผลของคำสอน ๑ เป็นองค์ประกอบที่ทำให้คนสามารถปรับปรุงตนเองได้ นักเรียนเคยปฏิบัติตามองค์ประกอบดังกล่าวหรือไม่
๓. คุณประโยชน์ของความเป็นผู้ว่าง่าย มีอะไรบ้าง

๓.๔ การพบปะสนทนา

แนวคิดสำคัญ

มนุษย์ต้องการความรู้สึกที่ปิติอิ่มเอิบใจ ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจอย่างยิ่ง การได้เห็นได้พบพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบแล้ว เกิดศรัทธา ได้ฟังธรรมและปฏิบัติตามนั้น เกิดประโยชน์บริบูรณ์ ๗ ประการ คือ สติ - ความระลึกได้ ธัมมะวิริยะ - การเรียนรู้สัจธรรม วิริยะ - ความเพียร ปิติ - ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ - ความสงบระงับสมาธิ - ความตั้งใจมั่น อุเบกขา - ความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง

ผู้ที่มีโอกาสได้พบสนทนา (พระสงฆ์) จึงถือว่าเป็นมงคล เพราะจะได้รับคำสั่งสอน และได้เห็นแบบอย่างที่ดี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ชอบที่ควร

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เล่าประสบการณ์ที่ตนได้มีโอกาสพบปะสนทนากับพระสงฆ์ และแสดงความรู้สึกที่เกิดขึ้นในวาระนั้นได้
๒. วิเคราะห์ วิจัยจุดประสงค์ของชาวบ้านในการไปวัด แล้วบอกเหตุผลที่ถูกต้องในการไปวัดได้
๓. ยกตัวอย่างพระสงฆ์ในท้องถิ่น ผู้ซึ่งชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธา และแสดงเหตุผลแห่งศรัทธานั้น
๔. บอกวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้ได้พบพระสงฆ์ นอกเหนือจากการไปวัด
๕. ปฏิบัติตามมรรยาทที่พึงงาม เพื่อพบปะสนทนากับพระสงฆ์

การพบปะสนทนา

การพบปะสนทนา เป็นมงคลที่ ๒๕ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า สมณานนฺจ ทสฺสนํ ประเทศไทยเป็นดินแดนอันเรืองรองของพระพุทธศาสนา มีวัดวาอารามที่เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัดในชุมชนและวัดป่าอันสงบวิเวก พระภิกษุสงฆ์จำนวนมากผู้มีศีลมีคุณอันงามน่าเลื่อมใส ปฏิบัติกาย วาจา ใจบริสุทธิ์สงบระงับจากกิเลสทั้งปวง จึงได้ชื่อว่า สมณะ คือผู้สงบกิเลสแล้ว สมณะเหล่านี้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย บางรูปอยู่ในกุฏิเล็ก ๆ บนดอย ในป่า ริมทะเล บางรูปอยู่ในพระอารามหลวงในเมืองใหญ่ บางรูปอยู่ในวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่ไม่ว่าท่านจะอยู่ที่ไหน จริยาวัตร และการปฏิบัติธรรมของท่าน ย่อมทำให้ผู้ที่ได้พบเห็นมีความสงบ เย็นใจ เกิดศรัทธาเลื่อมใสอย่างสูง การพบปะสนทนาจึงเป็นมงคลอันอุดม

สมณะ แปลว่าผู้สงบกิเลสทั้งปวง เป็นผู้มี กาย วาจา ใจ และปัญญา อันอบรมแล้ว ผีกลตแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายลักษณะของผู้ที่มีใช้สมณะและผู้ที่เป็สมณะไว้ ดังนี้

“บุคคลผู้ทำร้ายผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ หาใช่บรรพชิตและสมณะไม่ บุคคลเป็นสมณะ เพราะมีศีระะโล้นหามีได้ ผู้ไม่มีวัตร พุศพล่อย ๆ มากด้วยริษยาและความโลภ จักเป็นสมณะผู้สงบได้อย่างไร

ส่วนผู้ใดจะรับบาป คือกรรมเศร้าหมองน้อยใหญ่ทั้งปวงเสีย ผู้นั้น และเรายกย่องว่าเป็นสมณะ เพราะเป็นผู้มีบาปอันสงบราบแล้ว”

สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐายีมหาเถร) ได้ทรงอธิบาย คำสมณะ ว่า “สมณะ คือบุคคลผู้มีจิตเมตตา ไม่ทำบาปทางกาย วาจา และใจ เป็นผู้มีใจสงบสงัดจากกิเลสน้อยใหญ่ทั้งปวง เป็นผู้บริสุทธิ์ และเป็นผู้ปลดปล่อยทั้งปวง คือไม่เป็นอันตรายแก่คนอื่น สัตว์อื่น ใครเข้าใกล้ย่อมได้รับความสงบและเย็นใจไม่ต้องเดือดร้อนโดยประการใด ๆ”

การพบปะสมณะ คือการแสวงหาโอกาสที่จะได้เข้าไปหาท่าน ได้รับใช้ ได้ไปนั่งใกล้ ได้ฟังธรรม ได้ระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ได้กระทำสักการะถวายทาน ได้ซักถามปัญหา ได้สอดส่องไตร่ตรองนัยแห่งธรรมจนเห็นแจ้ง และได้กระทำตามข้อปฏิบัติอันดีงามแล้ว การพบปะสมณะตามกระบวนการเช่นนี้จึงเป็นวิธีการศึกษาอบรมวิธีหนึ่งที่ทำให้เราได้ไปอยู่ในสถานที่ที่มีบรรยากาศสงบเย็น ได้เห็นแบบอย่างอันดีงามของสมณะ ได้ศึกษาธรรมและฝึกฝนธรรมปฏิบัติด้วยตนเองอย่างแท้จริง

การพบปะสมณะ ช่วยให้เราได้ฝึกฝนการสำรวมตน อย่างน้อยเราต้องสำรวมกิริยามารยาท รู้กาลเทศะ การควรไม่ควร ยามเย็น เดิน นั่ง ในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องมีความเรียบร้อยอ่อนน้อม เราต้องสำรวมวาจาอย่างมาก พูดด้วยน้ำเสียงแสดงความเคารพ พูดเบา พูดถูกกฎเกณฑ์ การพูดกับพระสงฆ์ก็เป็นสิ่งที่เราได้เรียนรู้ นอกจากนั้น การสำรวมจิตใจให้สงบมีสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน ก็เป็นการฝึกหัดฝึกฝนที่ดี ผู้ที่ได้ฝึกฝนตนเองเช่นนี้อยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้มีสติยังคิด และมีโอกาสเข้าถึงธรรมได้ง่าย พระอรรถกถาจารย์ ผู้รจนาธรรมอันเป็นมงคลได้กล่าวไว้ว่า “กุลบุตรผู้ใดประพฤติชอบก่อกุล เห็นภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลมาถึงประตูเรือนแล้ว ถ้าไทยธรรม (ของถวายพระ) มีอยู่พึงต้อนรับด้วยไทยธรรมตามกำลัง ถ้าไม่มี พึงทำเบญจางคประดิษฐ์ไหว้ เมื่อทำเบญจางคประดิษฐ์นั้นไม่สำเร็จ พึงประคองอัญชลินมัสการ แม้เมื่อประคองอัญชลินมัสการนั้นไม่สำเร็จ ควรแลดูด้วยจักขุอันเจือด้วยความรัก ด้วยจิตอันเลื่อมใส”

การพบปะหรือพบเห็นสมณะนั้นได้มีคำอธิบายการเห็นไว้ ๒ ประเภท คือ

๑. การเห็นด้วยตา กล่าวคือ ได้พบเห็นพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากอยู่เนื่อง ๆ เป็นการมองเห็นแล้วก็ผ่านไป ไม่ได้ฟังหรือสนทนาธรรมจนเกิดความรู้แจ้ง

๒. การเห็นด้วยญาณ เป็นการเห็นโดยอาศัยปัญญา ได้พบปะสนทนากับสมณะ ได้เรียนรู้ศึกษาธรรมจนบรรลุธรรม เกิดความสงบและขจัดกิเลสให้เบาบางลงได้ การเห็นสมณะในลักษณะนี้จึงเกิดประโยชน์มาก เพราะทำให้เราได้รับสาระที่แท้จริง ได้เลียนแบบจริยาอันสงบงดงามของท่าน ได้เกิดปัญญาความรู้ มีความศรัทธา และประพฤติปฏิบัติที่ดี จิตใจของเราได้รับการกล่อมเกลียดด้วยธรรมทีละเล็กทีละน้อย จนกระทั่งซึมซาบลึกซึ้ง เราจะรู้สึกเกลียดชังความชั่ว

ทั้งปวง จะรู้สึกอึดอัดสงบเย็นเพราะรสพระธรรม จิตอันสงบเย็นนี้เป็นสภาวะอันมีค่าสูงส่งในชีวิตของเรา นักเรียนจะแสวงหามาได้ด้วยการฝึกฝนปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้น ไม่มีใครปฏิบัติแทนได้ และไม่มีมหาเศรษฐีคนใดจะซื้อมาได้เช่นกัน ทุกคนต้องแสวงหาเอง ปฏิบัติเอง และรับผลบุญนั้นโดยตนเอง

นักเรียนอ่านมาถึงตอนนี้ อาจจะรู้สึกเบื่อ และเห็นว่าบทเรียนเรื่องนี้เหมาะสมสำหรับคนแก่ที่ต้องหันหน้าเข้าวัด มากกว่าที่จะเป็นธรรมของคนหนุ่มสาว ความคิดเช่นนี้น่าวิเคราะห์และอภิปรายกันมากกว่าอะไรที่เรียกกันว่าเหมาะสม อะไรคือสาระที่แท้จริงที่คนหนุ่มสาวแสวงหาทางสายกลางที่ประสานสัมพันธ์ให้โลกกับธรรมมีความสมดุลกันในการดำเนินชีวิตนั้นอยู่ที่ไหน และนักเรียนน่าจะตอบตนเองได้ว่าจุดหมายในชีวิตของนักเรียนคืออะไร

ถ้าคำตอบ คือความว่างเปล่า ทุกวันนี้นักเรียนมีชีวิตอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ มีพ่อแม่ผู้ปกครองคอยเลี้ยงดู คอยให้เงินใช้จ่าย นักเรียนไม่ต้องรับผิดชอบอะไรเลยทำหน้าที่เรียนหนังสือและสนุกไปวันหนึ่ง ๆ ผ่านไปแต่ละวัน นักเรียนถือว่าเด็กวัยรุ่นเป็นวัยแห่งความร่าเริง สนุก สุข ความสุขที่ได้กิน เล่น เกี่ยวกับเพื่อน ๆ ได้ไปฟังดนตรี ช็อปปิ้ง เล่นกีฬา ได้ทำงานอดิเรกที่ชอบเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว จะเอาอะไรกันนักหนากับเด็ก ๆ อย่างเรา ไม่เป็นอาชญากรก็ดีถมไปแล้ว การคิดเช่นนี้อันที่จริงก็เป็นเรื่องธรรมดา เด็กวัยรุ่นใคร ๆ ก็มักจะคิดแบบนี้ การเรียนวิชาพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งหมายให้นักเรียนหันหลังให้กับความรื่นรมย์ของชีวิต แต่มุ่งให้นักเรียนมีสติยังคิดถึงสาระและหลักการในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ศาสนามีใช้เรื่องของคนแก่ ดังนั้นคนหนุ่มสาวย่อมจักต้องสนใจพระศาสนาและเป็นการกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วย

การที่นักเรียนได้มีโอกาสไปหาพระสงฆ์ผู้ทรงศีลนั้น เป็นการเรียนรู้ และได้ประสบการณ์ที่ดีมาก การไปพบพระสงฆ์นั้นง่ายไม่มีพิธีรีตองมาก ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย การฟังธรรมและสนทนาธรรมกับท่านทำให้เรามีความเข้าใจพุทธธรรมมากขึ้น และทำให้กิเลสในหัวใจเบาบางลง ทั้งนี้เราต้องไม่ไปขออะไรมากเกินไป ขอท่านายโศกชะตา ขอเลขสลากกินรวบ เพราะการกระทำเช่นนั้น มิใช่การพบพระธรรม เป็นการเพิ่มพูนกิเลสมากกว่า

นักเรียนศึกษาบทเรียนเรื่องนี้แล้ว ควรคิดพิจารณาเหตุและผล รวมถึงการสำรวจวิเคราะห์ตนเองว่า ตนเคยได้พบปะกับสมณะ ตามความหมายที่แท้จริงดังได้บรรยายมาแล้วหรือไม่ คำตอบจะช่วยให้นักเรียนได้รู้ว่าตนเองมีความสนใจในธรรมะของพระพุทธศาสนาเพียงใด

การพบปะสมณะ จึงเป็นธรรมที่นำความเจริญมาสู่ตัวเรา

ประเด็นอภิปราย

- คนหนุ่มสาวมักมีความคิดเห็นว่า การได้พบพระภิกษุสงฆ์นั้นย่อมเนื่องในโอกาสพิเศษ เช่น การไปวัด ทำบุญ ร่วมพิธีกรรมในวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา ดังนั้น การพบพระภิกษุสงฆ์

จึงมิใช่ภารกิจในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น ข้อปฏิบัติและกิริยามารยาทที่ต้องสำรวมตนอย่างยิ่ง เมื่ออยู่ต่อหน้าพระสงฆ์ ก็ยิ่งทำให้เยาวชนคนหนุ่มสาวรู้สึกว่าเป็นการปฏิบัติที่มีใช้ธรรมดา มีความรู้สึกว่าจะต้องควบคุมกาย วาจา ใจ เป็นพิเศษ เขาจึงไม่อยากจะพบพระสงฆ์ หรือเมื่อพบก็ไม่อยากเข้าไปใกล้

นักเรียนมีความเห็นอย่างไร จงอภิปรายอย่างมีเหตุผล

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนเล่าประสบการณ์ที่เคยได้ไปนมัสการพระสงฆ์ที่วัด หรือการที่นิมนต์พระสงฆ์มาที่บ้าน สนทนาถึงประโยชน์ที่ได้รับ

๒. นักเรียนแบ่งกลุ่มย่อย และช่วยกันคิดถึงพระสงฆ์ที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน หรือในจังหวัดที่โรงเรียนตั้งอยู่ เสนอชื่อวัด บรรยายภาพภายในวัด ชื่อพระสงฆ์ ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระคุณเจ้ารูปนั้น ตลอดจนผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน

๓. ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าประวัติและงานของพระสงฆ์ที่เป็นที่เคารพบูชาของคนไทยในด้านต่าง ๆ แล้วนำมาติดป้ายนิเทศ เพื่อเผยแพร่ต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การไปวัด ได้ทำบุญและฟังพระธรรมเทศนาจากพระภิกษุสงฆ์ นับเป็นช่วงเวลาหนึ่งที่เราจะได้อยู่ท่ามกลางบรรยากาศที่สงบร่มรื่น และได้ฟังข้อคิดเตือนใจ ให้เราได้สงบจิตตวิเคราะหปรับปรุ่ตนเอง ช่วงเวลาเช่นนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อชีวิตที่โลดแล่น เราเรียนอยู่เป็นนิจ

คำถาม

๑. หนุ่มสาวที่ไปวัด มีกิริยาเรียบร้อยสำรวม เมื่อพบพระสงฆ์และสนใจศึกษาพุทธธรรม นั่นคือคนที่ล้าสมัยใกล้นิพพาน ดังที่ถูกล้อเลียนจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด

๒. มีผู้กล่าวว่า “พบพระสงฆ์ครั้งใด ถูกเรียไรทีนั้น เมื่อไม่มีเงินบริจาค จึงไม่อยากจะพบพระ” ข้อกล่าวหาเช่นนี้ไม่เป็นความจริงเลย นักเรียนมีเหตุผลอย่างใดบ้างในการโต้ตอบข้อกล่าวหาเช่นนี้

๓.๕ การฟังธรรม

แนวคิดสำคัญ

การฟังธรรม เป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่าต่อชีวิต เพราะธรรมะเป็นแก่นสารของการดำเนินชีวิต ผู้ฟังธรรมแล้วนำสาระมาไตร่ตรอง ย่อมได้รู้จริงในเหตุผลของสภาพสุข-ทุกข์ของชีวิต และมีหลักการในการแก้ปัญหาของชีวิตได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. อธิบายความหมายของ “การฟังธรรม” และบอกประโยชน์ของการฟังธรรมได้
๒. พิจารณาแยกแยะประเภทของการฟังในชีวิตประจำวัน และบอกได้ว่าการฟังอย่างใดเกิดประโยชน์ และการฟังอย่างใดเกิดโทษ
๓. เกิดศรัทธา เลื่อมใสในการฟังธรรม และแสวงหาโอกาสที่จะได้ฟังธรรม
๔. ปฏิบัติตนได้ถูกต้องเมื่อฟังพระธรรมเทศนา

การฟังธรรม

การฟังธรรมตามกาล เป็นมงคลที่ ๒๖ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า กาลเน ธมฺมสุสฺวนํ ทักฺขะทีเปณํ เครื่องมือของการเรียนรู้ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษา และการคิดคำนวณ ความสามารถในการใช้ภาษานั้นช่วยให้มนุษย์สื่อความหมายเป็นที่เข้าใจกันและใช้ภาษาเป็นสื่อของการถ่ายทอดและรับความรู้ซึ่งกันและกัน

ความสามารถในการใช้ภาษาที่ง่ายที่สุด ผูกผันได้ในทุกโอกาส และใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น คนที่สามารถฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาประจำชาติ และภาษาสากลได้ดี จึงเป็นผู้ที่มีเครื่องมือมากขึ้น คนที่สามารถฟัง พูด อ่านเขียนภาษาประจำชาติ และภาษาสากลได้ดี จึงเป็นผู้ที่มีเครื่องมืออันพิเศษที่จะแสวงหาความรู้ได้กว้างไกล

นับตั้งแต่เริ่มรู้ความ ทารกก็หัดฟังเสียงของแม่ เสียงร้องกล่อมยามจะนอน ครั้นโตขึ้น เด็ก ๆ ก็ได้ฟังเสียงของธรรมชาติ เสียงคนที่แวดล้อม เสียงดนตรี และเสียงต่าง ๆ มากมาย เมื่อเป็นวัยรุ่นหนุ่มสาว และเป็นผู้ใหญ่เราก็ได้ฟังเสียงนานาชนิดต่างความหมายและต่างประเภทกัน เราเริ่มรู้จักแยกแยะประเภทและความหมายของเสียงที่ได้ยินในแง่ของคุณภาพ ความรู้สึก สาระประโยชน์ และความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ บางครั้งเสียงนั้นอาจจะเป็นถ้อยคำที่มีประโยชน์ แต่เราไม่ยอมฟัง บางครั้งเสียงนั้นอาจไม่มีประโยชน์เลยแต่ก็อยากฟัง ในชีวิตนี้เราจึงต้องเรียนรู้และต้องมีหลักการที่จะเลือกว่าเสียงหรือถ้อยคำใดที่ควรฟัง และไม่ควรฟัง การเป็นผู้ที่ได้ฟังมาก และฟังสิ่งที่เป็นสาระประโยชน์ จึงเป็นมงคลดังที่ได้เคยเรียนมาแล้วในเรื่องความเป็นผู้สันทัดฟังมาก

พระพุทธเจ้าได้ทรงสรรเสริญการฟังธรรมตามกาลอันควรว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง กล่าวคือ ในวันพระหรือวันธรรมสวนะ (วัธมัสสวนะ) อันเป็นวันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ นั้น พุทธศาสนิกชนควรถือเป็นเวลาอันเหมาะสมที่จะตั้งใจฟังธรรมอันพระพุทธองค์ได้แสดงไว้ดีแล้ว การฟังธรรมนั้น เราอาจจะไปฟังที่วัด ฟังจากวิทยุ โทรทัศน์ หรือนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนาในสถานที่อันสมควรก็ได้ เมื่อเราได้มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะแสวงหาความรู้ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การฟังธรรมจะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจดีขึ้น อีกทั้งบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของการฟังธรรมทำให้เรามีจิตสงบ เบิกบาน

นักเรียนอ่านเรื่องนี้มาถึงตอนนี้คงจะรู้สึกเบื่อ และคัดค้านอยู่ในใจว่าการฟังธรรมจะทำให้จิตใจปิดปรามโหมทย์ได้อย่างไร นักเรียนมักจะนึกถึงการฟังธรรมในลักษณะบรรยากาศที่เจียบเหงาหุดหู่และซึมเซา นึกถึงการเดินแถวเข้าไปนั่งพับเพียบประนมมือจนเมื่อย เสียงบรรยายธรรมนั้นก็เรื่อยเอื่อยชวนให้ง่วงนอน และในที่สุดเลยนั่งหลับไปทั้ง ๆ ที่มีอย่งยกประนมอยู่ ต่างกับการไปฟังดนตรี ฟังละครวิทยุ หรือฟังเพลงยอดนิยม เสียงเหล่านั้นเราใจให้ฟังด้วยท่าทางสบาย ด้วยเหตุนี้ถ้าให้เลือกระหว่างฟังธรรมกับฟังดนตรี ผลการเลือกของนักเรียนนั้นย่อมทำนายได้ชัดเจน

พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายว่า การฟังธรรมนั้น มีความยากอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ยากที่จะหาผู้เทศนาพระธรรมได้ลึกซึ้งชวนฟัง

๒. ยากที่จะหาผู้ที่เลื่อมใสและอยากฟังธรรม เพราะฟังแล้วไม่เข้าใจ เกิดความสงสัย
ขี้เกียจฟัง ฟังช้าน ง่วงเหงาหาวนอน

พระองค์ทรงอธิบายต่อไปว่า การฟังธรรมนั้นง่ายถ้ามีองค์ประกอบต่อไปนี้

๑. ทั้งผู้แสดงธรรม และผู้ฟังธรรม มีนิสัยสอดคล้องกัน กล่าวคือมีความสนใจใคร่รู้
หมั่นศึกษาทำความเข้าใจในพระธรรมของพระพุทธศาสนา

๒. ผู้แสดงธรรม มีปัญญาแก่กล้าในพระธรรม

๓. ผู้ฟังธรรม มีปัญญาพอที่จะพิจารณาสาระของพระธรรมนั้น

ดังนั้น การที่นักเรียนจะฟังธรรมได้ยากหรือฟังธรรมได้ง่าย จึงขึ้นอยู่กับการใช้อารมณ์
หรือเหตุผลในการตัดสินใจเลือกฟัง หากจะนับเวลา ๑ เดือน มี ๓๐ วัน วันละ ๒๔ ชั่วโมง เราควร
จะฟังตามอารมณ์สนุกของเราเดือนละกี่ชั่วโมง และควรจะฟังตามเหตุผลของการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
สักกี่ชั่วโมง เป็นไปได้หรือไม่ที่เดือนหนึ่งมีวันธรรมสวนะ ๔ วัน หากเราได้ฟังธรรมในวัน
ธรรมสวนะวันละ ๑ ชั่วโมง ย่อมไม่ใช่สิ่งที่ยากเกินไป

ปัญหาสำคัญขึ้นอยู่กับความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธา นักเรียนจะเริ่มสนใจฟังธรรม
เมื่อนักเรียนเชื่อว่าธรรมของพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักการที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตและช่วย
แก้ปัญหาชีวิตได้ ธรรมของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้นั้น ปราศจากอกุศล
การฟังธรรม และการสนทนาธรรมนำปัญญาให้เกิดขึ้น สร้างความฉลาดแหลมคมทางความคิด
และเกิดเลื่อมใสศรัทธาในธรรมของพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

ประเด็นอภิปราย

๑. คำว่า “ได้ยิน” และ “ฟัง” มีความหมายแตกต่างกัน นักเรียนบอกได้หรือไม่ว่าเมื่อ
นักเรียนไปวัด นักเรียนได้ยินพระเทศน์ หรือนักเรียนได้ฟังธรรม จงอภิปรายตามประสบการณ์
ของนักเรียน

๒. วัยเด็กและวัยรุ่นสาว เป็นวัยที่ต้องการความสนุกสนานร่าเริง การฟังเพลง
การฟังดนตรี จึงน่าฟังมากกว่า ส่วนการฟังธรรมนั้นต้องสำรวม ต้องคิดไตร่ตรองตามสาระที่
พระสงฆ์สั่งสอน นักเรียนจะผสมผสานการฟังทั้งสองแบบนี้ได้อย่างไรจึงจะมีความสมดุลและเกิด
ประโยชน์แก่ชีวิต จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนเล่าประสบการณ์ เปรียบเทียบ การฟังเพลงกับการฟังธรรม ในแง่
ประโยชน์ บรรยากาศและความรู้สึกของนักเรียน

๒. นักเรียนเปิดเทปบันทึกเสียงฟังคำบรรยายธรรมของพระสงฆ์ ฟังคำอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฟังโฆษณาขายสินค้า และฟังรายการวิทยุบางรายการ แล้วเปรียบเทียบประโยชน์ บรรยากาศ และความรู้สึกของนักเรียน

๓. เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เป็นกาลอันควรที่นักเรียนจะได้ฟังธรรม เพื่อเข้าใจสาระหลักธรรมอันเนื่องด้วยวันสำคัญนั้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การฟังนั้นฟังได้หลายประเภท	ฟังเพราะเหตุยินเสียงอยู่สับสน
ฟังไม่ได้ศัพท์จับกระเดียดเกลียดพิกล	ฟังเกิดผลดีร้ายหลายชนิด
การฟังธรรมนำสาระประจักษ์รู้	จงตรองดูเห็นแจ้งแห่งดวงจิต
หลักแห่งธรรมจำเริญเผชิญชีวิต	จึงรู้จักปฏิบัติตามสัจธรรม

คำถาม

๑. นักเรียนเคยฟังธรรมจากรายการโทรทัศน์ในวันอาทิตย์หรือไม่ ฟังแล้วเกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง
๒. วัยของบุคคลเป็นอุปสรรคของการฟังธรรมหรือไม่
๓. การฟังธรรมมีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่ สิ่งแวดล้อม และประเภทของบุคคลหรือไม่ จงอธิบายเหตุผล
๔. ในชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ มีวัดและพระสงฆ์ที่ใดบ้าง ที่นักเรียนสามารถไปฟังธรรมได้ในวันธรรมสวนะ และในวันเสาร์ - อาทิตย์
๕. ที่ว่าการฟังธรรมมีความยาก - ง่ายนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอะไรบ้าง

๓.๖ การสนทนาธรรม

แนวคิดสำคัญ

การสนทนาธรรมตามกาลอันควร ได้แก่ วันธรรมสวนะ เวลาว่างจากการงาน การได้พบผู้รู้ เวลาที่เกิดปัญหาในชีวิต เป็นกิจกรรมที่ประเทืองปัญญา สร้างความฉลาดแหลมคมทางความคิด ทำให้เราจัดความหลงผิด จิตผองใส ปราศจากอกุศล

การสนทนาธรรมเป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่ง นอกจากเป็นการฝึกทักษะของการสื่อความหมายแล้ว ยังช่วยให้ได้พบกัลยาณมิตรที่ชี้แนะและช่วยเหลือเราได้อย่างดี

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. มีโอกาสฝึกทักษะ การสนทนา ตั้งคำถาม และโต้ตอบข้อความที่เกี่ยวกับหลักธรรม และอธิบายวิธีการนำหลักธรรมมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
๒. นำประเด็นที่เป็นข้อถกเถียง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ การทำดีได้ดี การฝึกสมาธิ เป็นต้น มาศึกษาค้นคว้าหาเหตุผลโต้ตอบ และสรุปสาระสำคัญได้
๓. บอกประโยชน์ของการสนทนาธรรม ในด้านการเรียนรู้ และการพัฒนาจิตใจ

การสนทนาธรรม

สนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลที่ ๓๐ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า กาเลน ธมฺมสากัจฉา ความสนใจในการฟังธรรม และสนทนาธรรม เป็นการปฏิบัติที่เพิ่มพูนสติปัญญาให้เต็มที่ เป็นแนวทางฝึกหัดอบรมตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นการขจัดความเขลาความมัวหมองให้สูญสิ้นไป การที่คนเราสามารถเพิ่มพูนสิ่งที่ควรเพิ่ม และขจัดสิ่งที่ควรกำจัด จึงเป็นวิถีทางที่ถูกต้องของการศึกษาและเป็นสาเหตุของความเจริญในชีวิต

เมื่อได้ฟังธรรมแล้ว ข้อปฏิบัติอันเป็นมงคลยิ่งอีกข้อหนึ่ง คือ การสนทนาธรรมตามกาล ซึ่งมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมนั้น ๆ เป็นการสนทนากัน แสดงความสามารถในการถามปัญหา และตอบปัญหาที่ยังสงสัยเคลือบแคลงอยู่ คู่สนทนาอาจมีความรู้ในธรรมเสมอกัน หรือฝ่ายหนึ่งมีความรู้สูงกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง แต่คู่สนทนาต่างก็มีความสนใจในหลักธรรมตรงกัน การสนทนาธรรมจึงเป็นการฝึกฝนให้เกิดความฉลาดเฉียบแหลมและ “การเข้าถึงธรรม” อย่างแท้จริง

การสนทนาธรรมเกิดขึ้นจากการที่พุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เกิดความเลื่อมใสในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงเล่าเรียนศึกษาพระสูตร พระอภิธรรม พระวินัย และอรรถกถา ในกาลเวลาที่ว่างจากการงานทั้งหลาย เมื่อศึกษาแล้วหากเกิดจิตใจหดหู่ พุ้งซ่าน หรือเคลือบแคลงสงสัยก็นำหลักธรรมนั้นมาสนทนาซักถามกัน หรือมีการพูดจาเล่าสู่กันฟัง และทบทวนตรวจสอบร่วมกัน จนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งมีความสบายใจ การสนทนาธรรมจึงเป็นการชำระจิตใจที่ท้อถอย หงอยเหงา พุ้งซ่าน สงสัย ให้ผ่องแผ้วสะอาดด้วยพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

ปัจจุบันนี้นักเรียนมีความต้องการจะสนทนาธรรม เมื่อเกิดความสนใจและใคร่รู้พระธรรมให้มากขึ้น นักเรียนก็สามารถทำได้โดย

(๑) สนทนาซักถามผู้ที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญในหลักพุทธธรรม เช่น พระสงฆ์ ครู พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่

(๒) สนทนากับเพื่อนผู้มีความรู้เสมอกัน โดยพยายามค้นคว้าแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง

(๓) สนทนากับผู้ที่รู้น้อยกว่า แต่มีความสนใจใคร่รู้ ทำให้เราต้องเตรียมตัวศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อที่จะตอบปัญหาได้ถูกต้อง

การสนทนาธรรมที่มุ่งสาระประโยชน์ในแง่ของหลักการของธรรม และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น หากจะให้ได้ผลจริง คู่สนทนาควรกำหนดหัวข้อเรื่อง ขอบเขต ประเด็นปัญหา และจุดมุ่งหมายของการสนทนาให้ชัดเจน หากได้มีการเตรียมข้อมูลเบื้องต้นและแหล่งอ้างอิงที่นำมาใช้ในการสนทนาด้วย ก็จะทำให้การสนทนาธรรมเป็นไปอย่างมีเหตุผลมากกว่าการใช้อารมณ์และสามัญสำนึก

ในการสนทนาธรรมนั้น บางครั้งก็เกิดมีความเห็นพ้องต้องกัน บางครั้งก็เกิดความขัดแย้งกัน การถกเถียงในบางเรื่องอาจทำให้เกิดการวิวาทบาดหมาง การสนับสนุนในบางเรื่องอาจทำให้เกิดการชักจูงไปในทางที่ผิด ดังนั้น ผู้ที่สนทนาธรรมจึงต้องยึดสาระประโยชน์ที่แท้จริงของหลักธรรม ยึดพระไตรปิฎกในแง่ของความถูกต้อง และยึดเหตุผลในการวิพากษ์ตัดสิน ทั้งนี้ เพื่อมิให้

การสนทนาธรรมเป็นการบิดเบือนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปตามอารมณ์ อกุศล มิจฉาทิฐิ มานะทิฐิ และเจตนาอื่นที่แฝงเร้น

พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้มีดวงแก้วในมือถึง ๓ ดวง คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อเป็นเจ้าของดวงแก้วนี้แล้ว เหตุใดจะละวางไว้ไกลตัว เหตุใดจะวางเฉยให้ละเองมาแต่ต้องจนหม่นมัวด้วยไม่เห็นคุณค่าที่แสนประเสริฐนั้น ธรรมอันเป็นมงคลแก่ชีวิต ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ดีแล้ว เป็นดวงแก้วที่พุทธศาสนิกชนจักต้องเชิดชูและใช้ส่องทางให้สว่างและสุขเกษมเพื่อจะได้ดำเนินชีวิตตามคลองธรรมด้วยความไม่ประมาทตลอดไป

ประเด็นอภิปราย

๑. โดยทั่วไป ที่ใดมีการถกเถียง ที่นั่นมักเกิดการทะเลาะวิวาท เพราะผู้สนทนาถกเถียงนั้นต่างมีความหลงตน ยึดมั่นว่าตนถูก คนอื่นนั้นผิด การสนทนาธรรมนั้น ผู้สนทนามีหลักพุทธธรรมเป็นหลัก ดังนั้นจึงสนทนาด้วยจิตใจแจ่มใส แสวงหาความถูกต้องของชีวิตตามหลักธรรมะ

นักเรียนคิดว่า การตัดสินความถูกต้องด้วยหลักธรรมนั้นทำได้ยากหรือง่ายเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับ การตัดสินความถูกต้องด้วยกำลังหรืออำนาจ

๒. เมื่อได้ไปนมัสการพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้สูงทางธรรมะ นักเรียนอาจมีความรู้สึกว่าคุณเป็นผู้รู้น้อย ไม่อาจจะสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ได้ นักเรียนคิดว่าจะมีวิธีการอย่างไรที่ทำให้เกิดความกล้า สนทนากับพระสงฆ์ จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เมื่อนักเรียนมีโอกาสนมัสการพระสงฆ์เทศนาจากพระสงฆ์หรือวิทยากร และมีข้อสงสัยควรฝึกหัดซักถามท่านด้วยความตั้งใจใฝ่รู้ และมีมารยาทดี

๒. นักเรียนอาจสนทนาในหมู่เพื่อนร่วมชั้นเรียน ในประเด็นที่นักเรียนสนใจ เช่น การฝึกสมาธิช่วยสร้างเสริมสติปัญญาจริงหรือไม่ สตรีเป็นผู้ด้อยโอกาสในพระพุทธศาสนาจริงหรือ การทำบุญที่แท้คืออะไร เป็นต้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนควรรหาโอกาสไปวัด หรือเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินัย เพื่อใฝ่หาความรู้ และฝึกฝนทักษะการสนทนาโต้ตอบทางวิชาการ โดยใช้เหตุผลทางธรรมะเป็นพื้นฐาน ทั้งนี้เป็นการพัฒนาตนเองทั้งทางด้านสติปัญญา บุคลิกภาพ และคุณธรรม นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

คำถาม

๑. นักเรียนเคยฟังปาฐกถาธรรมจากพระสงฆ์หรือวิทยากร แล้วมีความรู้สึกอย่างไร จงอธิบาย
๒. ถ้านักเรียนสนทนาศรธรรมกันเอง แล้วตอบข้อสงสัยกันไม่ได้ นักเรียนควรทำอย่างไร และควรปรึกษาใครบ้าง

๓.๗ จิตไม่หวั่นไหว**แนวคิดสำคัญ**

จิตมนุษย์นี้ไซ้รั หวั่นไหวไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของชีวิต มีอารมณ์ยินดีเมื่อได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา และมีความเศร้าโศกเสียใจ เมื่อเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาว่าร้าย และเผชิญความทุกข์อันเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา

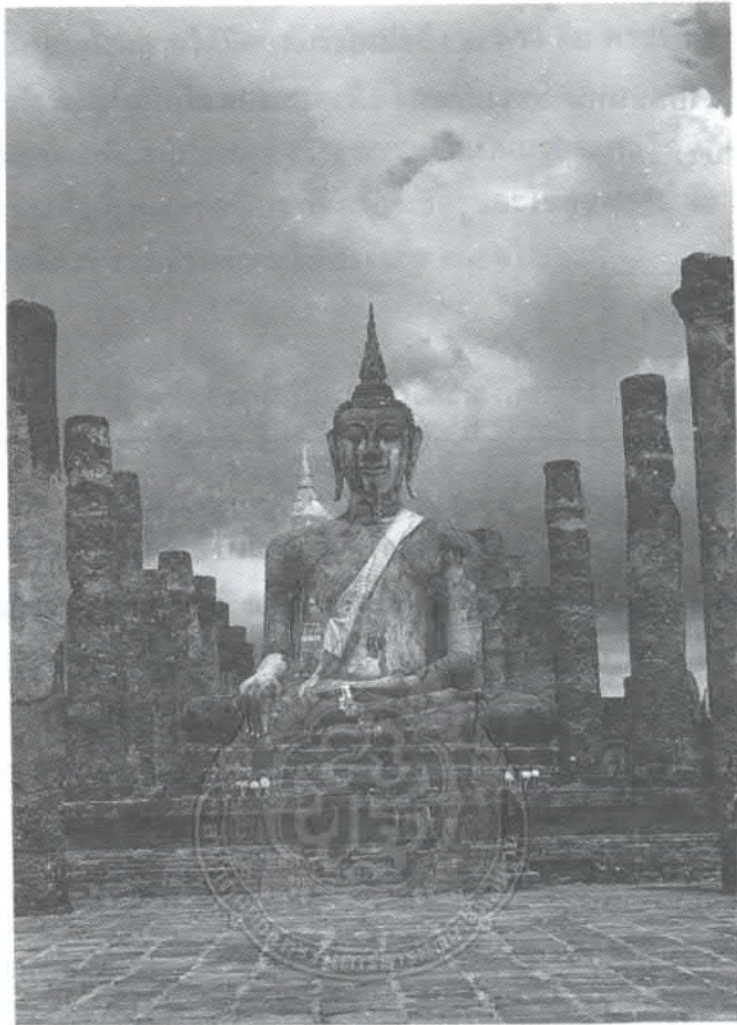
หากเรารู้เท่าทันเสียได้ว่ามันเป็นธรรมชาติของชีวิต ทุกคนต้องเผชิญ แล้วมีจิตรับรู้ มันคง ควบคุมจิตด้วยสติสัมปชัญญะ เราย่อมดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาทด้วยหลักธรรมโดยแท้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. ทบทวนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พึงปรารถนา และไม่พึงปรารถนาซึ่งเกิดขึ้น ในช่วงเวลาต่าง ๆ ของชีวิต และเล่าสภาพจิตใจของตนเมื่อเผชิญเหตุการณ์นั้น ๆ ได้
๒. แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนกับเพื่อน และวิเคราะห์พฤติกรรมที่ตน แสดงออกเมื่อดีใจ และเศร้าโศกเสียใจ
๓. อธิบายความหมายของโลกธรรม ๘ และยกตัวอย่างจากข่าวและเหตุการณ์ ประจำวันได้
๔. ฝึกควบคุมจิตใจและพฤติกรรมของตน มิให้หวั่นไหว พุ้งซ่าน เมื่อเผชิญความ สมหวังและความผิดหวัง

จิตไม่หวั่นไหว

จิตไม่หวั่นไหว เป็นมงคลที่ ๓๕ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า ฌฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ

มงคลบทนี้ สอนมนุษย์ให้รู้จักความเป็นผู้ใหญ่ คือ รู้จักใช้สติควบคุมกาย วาจา ใจ ให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ เหมาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ผู้ซึ่งอยู่ในภาวะต้องเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ อีกไม่นานนักเรียนก็จะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา นับแต่นั้นนักเรียนต้องเตรียมตัวออกไปเผชิญโลกกว้าง โลกและชีวิตที่มีปัญหาซับซ้อน มีการแข่งขันแก่งแย่งชิงดี มีทั้งความอิสระรื่นรมย์ สดใส และความว่าเหว่ ผิดหวัง ระดับของความสุขและความทุกข์ที่ได้พบ มันเพิ่มความรุนแรงและรวดเร็วจนบางครั้งจิตใจของนักเรียนจะรับไม่ได้ ความเคยชินที่ได้รับการคุ้มครองปกป้องจากครอบครัว จากโรงเรียนมาโดยตลอด เมื่อต้องออกไปต่อสู้ด้วยตนเอง นักเรียน

จำต้องเตรียมฝึกตนทั้งทางด้านจิตใจและพฤติกรรมให้มั่นคง ไม่หวั่นไหว

พระบรมศาสดาได้ทรงสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้เห็นสภาพความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ไว้ในโลกธรรม ๘ ซึ่งแปลว่า ความเป็นไปตามธรรมชาติของโลก (ชีวิต) ซึ่งมนุษย์ต้องเผชิญ ๘ ประการ คือ

เมื่อมีลาภ	ก็ยอม	เสื่อมลาภ
เมื่อมียศ	ก็ยอม	เสื่อมยศ
เมื่อมีสรรเสริญ	ก็ยอม	มีคำนิินทา
เมื่อมีสุข	ก็ยอม	มีทุกข์

ชีวิตนี้ทุกอย่างไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และแปรปรวนไปเป็นธรรมดา

ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นภาวะที่ทำให้เรายินดี ปลื้มปิติ เมื่อได้รับมากเข้าและบ่อยขึ้นก็ย่อมลืมหืมตา มัวเมา และหลงตนว่า ลาภ ยศ สรรเสริญสุขนั้นจะคงทนยั่งยืนอยู่กับตนตลอดไป เกิดความรู้สึกเคยชิน และประมาทในภาวะเช่นนั้น เมื่อบุคคลใดมีความประมาทเขาย่อมมองข้ามปัญหา อุปสรรค และมูลเหตุที่จะเกิดปัญหขึ้นในชีวิต เขาจึงไม่เคยเตรียมตัว ไม่เคยคิดวิเคราะห์ พิจารณา บุคคล เหตุการณ์ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเขา ที่ร้ายที่สุด คือเขาไม่เคยรู้จักวิเคราะห์ตนเอง มัวแต่หลงใหลได้ปลื้มกับสิ่งลวงตาทั้งปวง

เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิต ฐานะที่ร่ำรวย เงินทองที่ได้มาโดยง่ายก็พลันหมดสิ้น ยศตำแหน่งวาสนาอันสูงส่งก็กลับสิ้นสุด คำสรรเสริญบ่อยก็กลายเป็นถูกนินทาว่าร้าย ความสุขสบายที่มีเคยก็กลับทุกข์ยากเดือดร้อน ภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นกับผูใด หากเขาเป็นผู้ประมาท เขาย่อมตั้งตัวไม่ติด จิตใจย่อมเจ็บปวด ฟุ้งซ่าน เร่วร้อน คิดตัดสินใจผิดพลาด และควบคุมพฤติกรรมของตนไม่ได้ ทั้งนี้เพราะจิตใจของเขาไม่มีฐานที่มั่นคง จึงหวั่นไหวไปตามอารมณ์

ข่าวและเหตุการณ์ที่ปรากฏในสื่อมวลชน จึงมีตัวอย่างมากมายที่ผู้ใหญ่บางคนแสดงโทสะ ก้าวร้าว บางคนร้องไห้คร่ำครวญแบบเด็กน้อย บางคนมีอาการเก็บกด เศร้าซึม บางคนหนีไปจากสังคมและครอบครัว บางคนทำร้ายตนเอง ทั้งนี้เพราะเขาเหล่านั้นรับสภาพความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ไม่รู้เท่าทันโลกธรรม จึงเจ็บปวด ทุกข์ร้อนแสนสาหัส

อีกไม่กี่เดือนข้างหน้า นักเรียนแต่ละคนต้องเข้าสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย บางคนต้องสอบแข่งขันเข้าเรียนในสถาบันอาชีพ บางคนต้องไปสมัครงาน บางคนต้องช่วยครอบครัวประกอบอาชีพ แม้ว่านักเรียนจะเคยสอบได้เป็นที่หนึ่งในชั้น บางคนเคยได้รับคำชมเชยว่า เก่ง กล้า ดี ฉลาด บางคนเรียนมาอย่างสบาย เคยเป็นหัวหน้า เป็นผู้นำ แต่เมื่อจบจากโรงเรียนมาแล้วอาจพบว่า เราไม่ใช่คนที่หนึ่งเสียแล้ว อาจถูกคนที่เก่งกว่าเขาเย้ยหยันเหยียดหยาม อาจสอบพลาดไม่ได้เรียนต่อ อาจต้องทำงานหนักเพื่อช่วยเหลือตนเองและครอบครัว มีความทุกข์สุดจะทนทาน

การเผชิญสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นจึงต้องฝึกสติ การรู้คิดควบคุมตนเอง จิตไม่หวั่นไหวมีลักษณะดังนี้คือ ๑) มีความหนักแน่นมั่นคงเหมือนแผ่นดิน ๒) อุดทน อุดกลั่น ไม่ลุแก่อารมณ์โกรธ โศกเศร้า เสียใจ ๓) มีสติ ไตร่ตรอง หาเหตุผล หนทางแก้ปัญหา ๔) แสวงหา กัลยาณมิตร เพื่อปรึกษาขอคำแนะนำ ไม่หลงตนมีทิฐิมานะ

จิตไม่หวั่นไหว เป็นสภาวะของจิตที่มีปัญญากำกับ รู้เท่าทันและมีความมั่นคง มงคลข้อนี้จึงมีสาระประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักเรียน ขอจงได้เริ่มฝึกฝนตนเองแต่บัดนี้ เพื่อเป็นฐานของชีวิตในอนาคต ดังคำกลอนที่กล่าวว่า

เป็นมนุษย์ได้ลากก็เสื่อมลาภ	ถึงจะปลาบปลื้มใจในยศศักดิ์
มีช้านานเสื่อมยศรันทดนัก	เคยมีรัก สรรเสริญ คำเยินยอ
รักมากลายเกลียดชังนั้ก่อนว่า	ที่เคยชมกลับนินทาน่าเศร้าหนอ
ที่เคยสุขกลับทุกข์ระทมท้อ	ย่อมเกิดก่อห悶เวียนเปลี่ยนตามกรรม
ฉะนั้นจึงรู้ไว้ไม่ประมาท	ฝึกจิตใจใสสะอาดทุกเช้าค่ำ
มีหวั่นไหวไปตามโลกธรรม	สตินำชีวิตเป็นนิจกาล

(สุมน อมรวิวัฒน์)

ประเด็นอภิปราย

๑. การถือว่าสภาวะของชีวิตที่เปลี่ยนแปลงจากความสุขน่ายินดี ไปสู่ความทุกข์ ความล้มเหลว เป็นเรื่องธรรมดา นั้น จะทำให้เรากลายเป็นคนเฉยเมยนิ่งดูดาย ไม่รู้จักแก้ปัญหาหรือไม่ ทางสายกลางที่ควรปฏิบัติตามความหมายที่แท้จริงของหลักธรรมนี้คืออะไร จงอภิปราย
๒. จิตไม่หวั่นไหว เป็นสภาพจิตของคนใจแข็งใช่หรือไม่ สภาวะที่เก็บบก กัดดันต่อต้าน เป็นสภาพจิตที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ นักเรียนจะมีวิธีลดความเก็บบก หรือความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนช่วยกันยกตัวอย่างประสบการณ์ที่ทำให้จิตใจเกิดความปิติยินดี รื่นรมย์ มีความสุข เปรียบเทียบกับประสบการณ์ที่ทำให้จิตใจของนักเรียนเศร้าโศกเสียใจ มีความทุกข์ แล้วช่วยกันบอกพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกในภาวะทั้ง ๒ ประเภะนั้น
๒. นักเรียนแสดงความคิดเห็นในเรื่องของการฝึกสติและควบคุมพฤติกรรมของตน เมื่อเผชิญกับปัญหาวิกฤติในชีวิต

๓. อธิบายคำพังเพยและข้อความต่อไปนี้

๓.๑ ใจดีสู้เสือ

๓.๒ อันนินทาكالเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามัดมารัดหิน

๓.๓ วิสัยโลกโคกสุขทุกข์ธุระ ย่อมพบปะไปจนกว่าชีวาวาย

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนจะมีสติควบคุมจิตใจไม่หวั่นไหวได้ด้วยการฝึกฝนอบรมตนอย่างสม่ำเสมอ เมื่อเผชิญกับความผิดหวัง หรือความสมหวังที่คาดไม่ถึงอย่างไม่คาดคิด จะได้ไม่คลุ้มคลั่ง หรือ หลงระเริง การดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาท ใช้ปัญญาไตร่ตรองเหตุผลจึงทำให้บุคคลตัดสินใจแก้ปัญหาได้ถูกต้อง

คำถาม

จงบรรยายสภาพจิตใจของนักเรียน พฤติกรรมและการแสดงออก เมื่อนักเรียนเผชิญสถานการณ์ต่อไปนี้

๑. เมื่อเรารักเขา แต่เขาไม่รักเรา
๒. เมื่อได้รับรางวัลคะแนนเยี่ยมของระดับชั้น
๓. เมื่อชนะเลิศการแข่งขันกีฬา
๔. คนที่เราเคารพรัก เสียชีวิต
๕. เราถูกใส่ร้ายว่าเป็นคนทุจริต
๖. เมื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้
๗. ครอบครัวของเราล้มละลาย
๘. มีผู้ให้ทุนเราไปศึกษาต่อต่างประเทศ
๙. เมื่อได้รับเลือกเป็นหนุ่มพราว - สาวแพรว
๑๐. เมื่อเราถูกตัดสินลงโทษอย่างไม่ยุติธรรม

บทที่ ๔

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

แนวคิดสำคัญ

๑. ในสมัยต้นพุทธกาล รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ยังไม่สลับซับซ้อนเท่าใดนัก เมื่อพระภิกษุมีมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงมอบให้พระมหาเถระควบคุมดูแลพระภิกษุแทนพระองค์

๒. การปกครองของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน แบ่งลำดับการปกครองเป็นชั้น ๆ ตามลักษณะการปกครองของบ้านเมือง ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสไปจนถึงสมเด็จพระสังฆราช

๓. การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ให้ถูกต้องถือเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่จะต้องศึกษาและปฏิบัติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในระบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย สามารถอธิบายลำดับและโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ไทยได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ได้อย่างเหมาะสม

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

การปกครองของคณะสงฆ์ไทย

พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักประการหนึ่งของสถาบันศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันหลักในสถาบันทั้ง ๓ คือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากพระสงฆ์มีข้อปฏิบัติทางพระวินัยและมีสภาพความเป็นอยู่แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไปดังที่นักเรียนเคยศึกษามาแล้ว คณะสงฆ์ไทยจึงเป็นสังคมหนึ่งที่มีลักษณะการปกครองเป็นของตนเองซึ่งไม่ขัดแย้งกับกฎหมายของบ้านเมือง ในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธก็ควรศึกษาลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์ด้วยเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องต่อไป

ก่อนที่นักเรียนจะศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ควรทำความเข้าใจลักษณะและรูปแบบการปกครองของพระสงฆ์ในพุทธกาลเพื่อเป็นพื้นฐานดังนี้

เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนาในระยะแรก ๆ ยังมีพระสงฆ์สาวกน้อย การปกครองทั้งหมดจึงไม่ยุ่งยากเท่าใดนัก พระสงฆ์สาวกทั้งหมดขึ้นกับพระพุทธเจ้าโดยตรง และเนื่องจากพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะเป็นพระอรหันต์หมดกิเลสแล้ว ปัญหาด้านความประพฤติจึงไม่มีการปกครองเป็นไปด้วยความเรียบง่าย แทบจะไม่ต้องออกกฎระเบียบใด ๆ

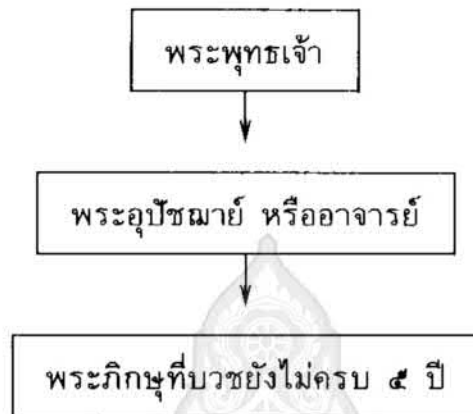
ต่อมาเมื่อมีผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาออกบวชประพฤติพรหมจรรย์มากขึ้น พระพุทธเจ้า จึงทรงมอบอำนาจการปกครองให้แก่พระมหาเถระช่วยดูแลปกครอง เพื่อความสะดวกในการ ปกครอง จะเห็นได้จากการทรงส่งพระสาวก ๖๐ รูปไปประกาศพระศาสนาแล้ว ทรงอนุญาตให้ พระสาวกเหล่านั้นให้การอุปสมบทกุลบุตรได้ด้วยวิธีถึงไตรสรณคมน์ เรียกว่า ดิสรณคมนุปสัมปทา ในพรรษาแรกของการตรัสรู้ การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเช่นนี้อาจถือได้ว่าเป็นปฐมเหตุใน การมอบอำนาจการปกครองเบื้องต้น แต่ยังไม่ชัดเจนนัก เพราะในขณะนี้ยังไม่มีกำหนดบทบาท และหน้าที่อย่างชัดเจน

ในพรรษาที่ ๓ ของการตรัสรู้ มีกุลบุตรเข้ามาบวชเพิ่มมากขึ้น จึงไม่มีใครคอยดูแล ดักเตือน พร่ำสอน การนุ่งห่มยังไม่เรียบร้อย พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้พระภิกษุต้องอยู่ในความควบคุม ดูแลของพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นผู้ให้การบวชด้วยความเห็นชอบของสงฆ์ตามวิธีบวชแบบบัญญัติจตุตถ-กรรมวาจา ซึ่งเป็นวิธีบวชที่ใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ หรือหากไปสมัครเรียนในสำนักของอาจารย์องค์ใด ก็ต้องอยู่ในความควบคุมดูแลของอาจารย์ท่านนั้น จนกว่าจะครบ ๕ ปี ตั้งแต่บวช จึงจะพ้นจาก

การควบคุม จึงเป็นอันว่าพระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจการปกครองแก่สงฆ์อีกชั้นตอนหนึ่ง โดยพระองค์เป็นผู้ควบคุมในหลักการ การบัญญัติวินัย และการกำหนดโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ส่วนการบริหารกลุ่มภิกษุให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตกเป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์เหล่านั้น ภายใต้พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาล แม้จะไม่แบ่งแยกอย่างชัดเจน แต่ก็สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้อย่างคร่าว ๆ ดังนี้

ตั้งแต่หลังพุทธกาลเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงกรุงสุโขทัย พระภิกษุสงฆ์ได้ยึดแนวปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ จวบจนปัจจุบันนี้ แต่เนื่องจากสังคมมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ มีการปกครองลดหลั่นกันไปตามลำดับ ตั้งแต่ระดับเล็กสุด คือ ครอบครัว ขึ้นไปเรื่อย ๆ เป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด กระทรวง และรัฐบาล ทำให้มีผลกระทบต่องานรูปแบบการปกครองของสงฆ์ไทยเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ชัดว่าประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีการแบ่งการปกครองของคณะสงฆ์ตามแบบการปกครองทางบ้านเมือง มีการปกครองลดหลั่นกันไปตามลำดับ ตั้งแต่ระดับล่างสุดไปจนถึงสูงสุดคือ

๑. เจ้าอาวาส มีหน้าที่ปกครองดูแลพระสงฆ์สามเณรและศิษย์วัดในวัดที่ได้รับแต่งตั้งให้ปกครอง ในบางวัดที่มีพระสงฆ์สามเณรมากจะมีการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสช่วยปกครองดูแล และอาจจะมีการมอบหมายให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งช่วยกันปกครองดูแล โดยแบ่งกันรับผิดชอบเป็นส่วน ๆ เช่น ๑๐ รูป ๒๐ รูป เป็นต้น

๒. เจ้าคณะตำบล (เฉพาะกรุงเทพมหานครเรียกว่า เจ้าคณะแขวง) มีหน้าที่ปกครองดูแลพระสงฆ์สามเณรวัดต่าง ๆ ภายในเขตตำบลซึ่งส่วนใหญ่จะเรียกตามตำบลของบ้านเมือง

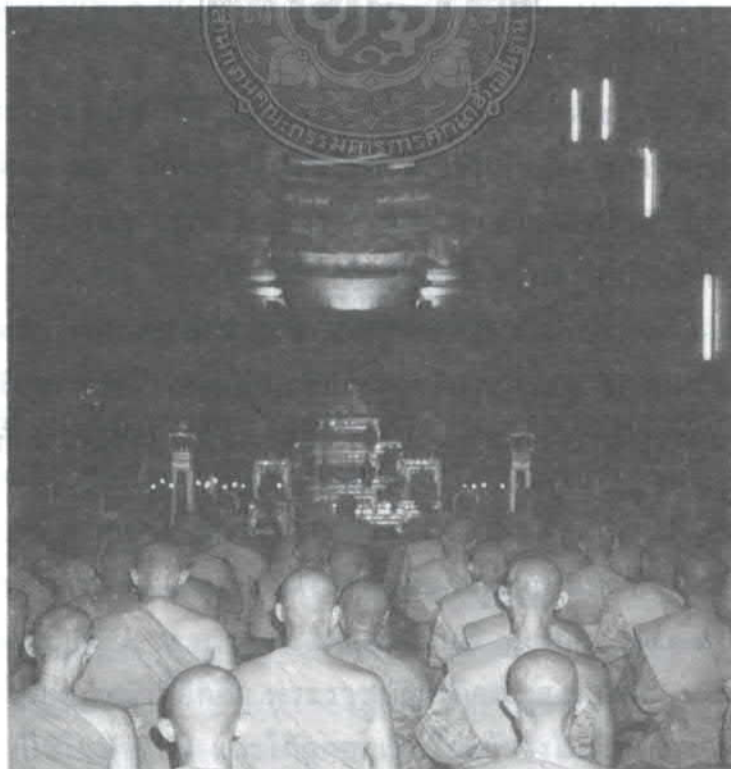
๓. เจ้าคณะอำเภอ (เฉพาะกรุงเทพมหานครเรียกว่า เจ้าคณะเขต) มีหน้าที่ปกครองดูแลพระสงฆ์สามเณรตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอที่รับผิดชอบ

๔. เจ้าคณะจังหวัด (เฉพาะกรุงเทพมหานคร เรียกว่า เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร) มีหน้าที่ปกครองดูแลพระสงฆ์สามเณรในอำเภอต่าง ๆ ในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ

๕. เจ้าคณะภาค มีหน้าที่ปกครองดูแลพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดต่าง ๆ ในเขตรับผิดชอบ
การแบ่งภาคทางคณะสงฆ์มีทั้งสิ้น ๑๔ ภาค เป็นการรวมจังหวัดที่ใกล้เคียงกัน ๓-๖ จังหวัดเข้าด้วยกัน แล้วเรียกเป็นภาค เช่น ภาค ๑ ได้แก่จังหวัดกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ ภาค ๒ มีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี เป็นต้น เทียบกับทางบ้านเมืองก็คือ การแบ่งเป็นเขต

๖. เจ้าคณะใหญ่ มีหน้าที่ปกครองดูแลพระสงฆ์สามเณรในเขตรับผิดชอบ ซึ่งเรียกว่า “หน” โดยรวมภาคหลาย ๆ ภาคเป็น ๑ หน เทียบกับทางบ้านเมืองคือ ภาค ดังนี้

๑. หนใต้ ได้แก่ ภาคของคณะสงฆ์ที่อยู่เขตภาคใต้ของบ้านเมืองทั้งหมด
๒. หนกลาง ได้แก่ ภาคของคณะสงฆ์ที่อยู่ในเขตภาคกลางของบ้านเมืองทั้งหมด
๓. หนเหนือ ได้แก่ ภาคของคณะสงฆ์ที่อยู่ในเขตภาคเหนือของบ้านเมืองทั้งหมด
๔. หนตะวันออก ได้แก่ ภาคของคณะสงฆ์ที่อยู่ในเขตภาคตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านเมืองทั้งหมด

การแบ่งระดับการปกครองที่แสดงนี้เป็นการแบ่งระดับตามการปกครองของคณะสงฆ์ ในฝ่ายมหานิกาย ส่วนของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกก็แบ่งเช่นเดียวกัน แต่ชื่อเรียกจะมีความสลับซับซ้อนกว่า หากนักเรียนประสงค์จะทราบรายละเอียดพึงศึกษาเพิ่มเติมจากท่านผู้รู้หรือเอกสารเกี่ยวกับการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

๗. มหาเถรสมาคม ถือว่าเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ไทยให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบหรือคำสั่ง โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับคณะสงฆ์ไทย

กรรมการมหาเถรสมาคมประกอบด้วยพระเถระชั้นสมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะจำนวนไม่เกิน ๒๐ รูป โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานโดยตำแหน่ง มีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม ปกติการประชุมมหาเถรสมาคมจะมีเดือนละ ๓ ครั้ง คือทุกวันที่ ๑๐, ๒๐ และ ๓๐ ของทุกเดือน ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

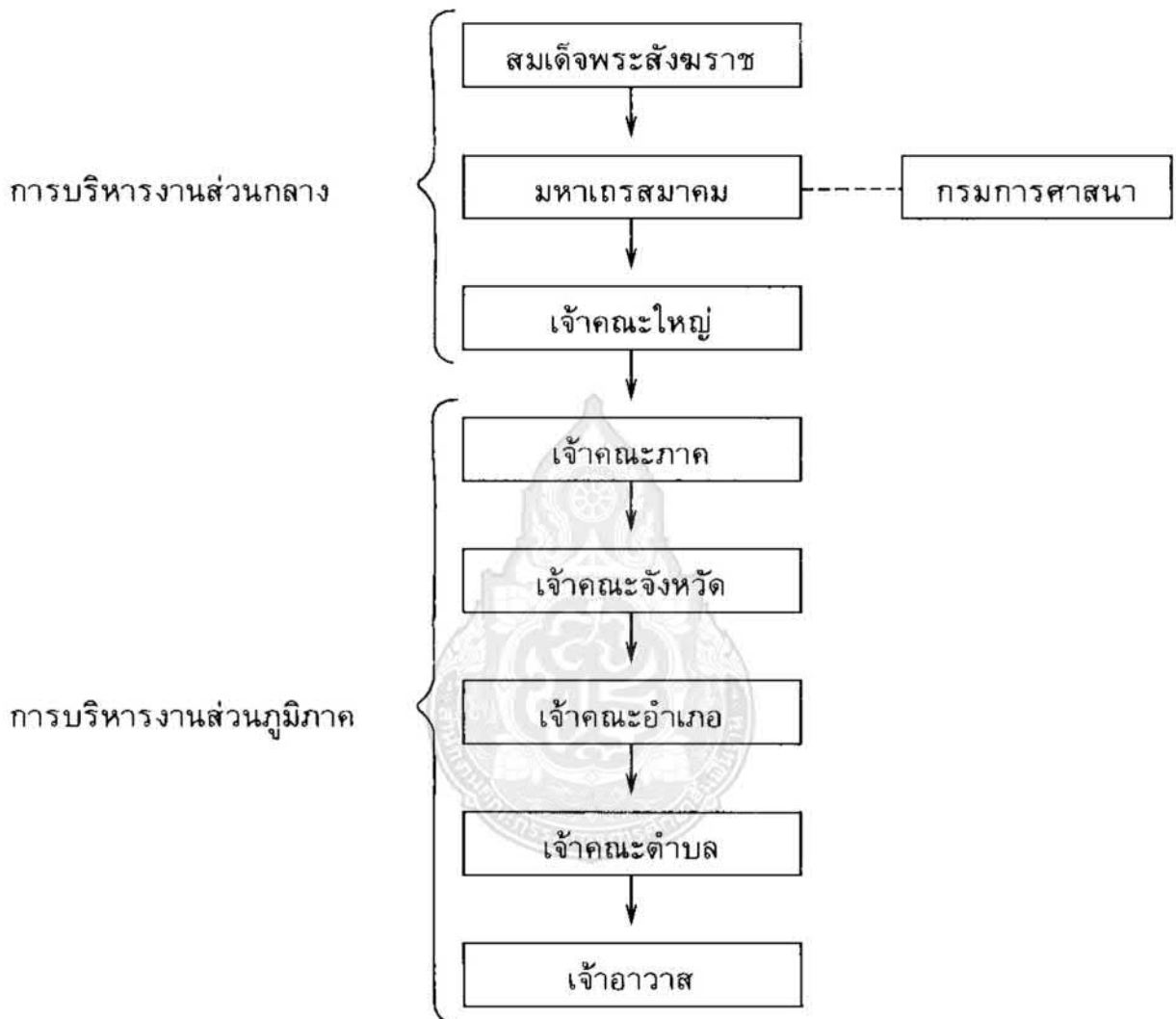
๘. สมเด็จพระสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุดในการปกครองของคณะสงฆ์ไทย มีอำนาจหน้าที่ในการบัญชาการคณะสงฆ์ ทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม และทรงปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์อื่นคือคณะสงฆ์ฝ่ายมหายาน ทั้งจีนิกาย (คณะสงฆ์จีน) และอนัมมิกาย (คณะสงฆ์ญวน) ในประเทศไทย และทรงปฏิบัติศาสนกิจอื่น ๆ ตามตำแหน่งที่ได้รับสถาปนา

สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๖) คือ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานครหรือที่นักเรียนรู้จักว่า วัดพระแก้ว นั่นเอง

การปกครองตามลำดับนี้ยังแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ตามระบบการบริหารราชการแผ่นดิน คือ การบริหารงานส่วนกลาง และการบริหารงานส่วนภูมิภาค โดยการบริหารตั้งแต่ระดับวัดถึงระดับภาค จัดเป็นการบริหารงานส่วนภูมิภาค และการบริหารงานระดับหนึ้นไปเป็นการบริหารงานส่วนกลาง

หากจะเขียนระบบการปกครองของสงฆ์เป็นแผนภูมิสามารถเขียนได้ดังนี้

แผนภูมิการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

อย่างไรก็ดี แม้จะมีการปกครองหลายขั้นตอน แต่ก็ไม่ยุ่งยากเพราะพระสงฆ์ทั้งหมดได้ฝึกพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองอยู่แล้ว การปกครองจึงเป็นแต่เพียงแสดงลำดับการบังคับบัญชาเพื่อความสะดวกในการบริหารงานของคณะสงฆ์เท่านั้น

อนึ่ง การปกครองของคณะสงฆ์ไทยตามแผนภูมินี้เป็นการแบ่งการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ยังมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ประกาศใช้ก่อนหน้านี้ก็คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งมีข้อแตกต่างจากพระราชบัญญัติที่ใช้ในปัจจุบัน และได้ถูกยกเลิกไปแล้วจึงไม่น่ามากล่าวไว้ในที่นี้

จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ไทยนอกจากมีหน้าที่ต้องศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สั่งสอนอบรมประชาชนให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ให้ความช่วยเหลือประชาชนให้มีความสุข ภายใต้ขอบเขตของพระธรรมวินัยแล้ว ยังมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบ คำสั่ง กฎเกณฑ์ ตามที่ คณะสงฆ์ไทยกำหนดขึ้นใช้บังคับเพื่อความเรียบร้อยของหมู่สงฆ์อีกด้วย ในฐานะที่นักเรียนเป็น ชาวพุทธจึงควรศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อการเป็นชาวพุทธที่มีความรู้จริงในพระพุทธ- ศาสนาต่อไป

การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

การที่นักเรียนจะทราบว่าปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์อย่างไรจึงจะถูกต้องและเหมาะสม หรือไม่นั้น จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ พอสมควร รวมทั้งระเบียบ ปฏิบัติต่าง ๆ ที่นักเรียนได้ศึกษามาแล้วในภาคเรียนก่อน ๆ จะช่วยเป็นพื้นฐานให้นักเรียนปฏิบัติ ได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

สิ่งที่นักเรียนควรทราบเพิ่มเติมในที่นี้คือ ระบบของคณะสงฆ์ยึดเอาการเข้ามาบวช ในพระพุทธศาสนา ก่อนหรือหลังและการบรรลุนิติภาวะเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความอาวุโส เช่นเดียวกับการกำหนดรุ่นน้องของนักเรียนซึ่งถือเอาการเข้ามาศึกษาในสถานศึกษา ก่อนหรือหลังเป็นเกณฑ์ พระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดความอาวุโสที่ชาติตระกูล ฐานะความเป็นอยู่ และอายุ ดังนั้นเราจึง พบเห็นอยู่บ่อยว่าในสังฆกรรมหรือศาสนพิธีบางพิธีจะมีพระภิกษุที่อายุน้อยกว่านั่งอยู่ลำดับสูงกว่า พระภิกษุที่อายุมากกว่า หรือพระภิกษุที่มีอายุมากกว่าต้องไหว้พระภิกษุที่มีอายุน้อยกว่า เป็นต้น การทำความเคารพพระภิกษุจะต้องทำความเคารพพระภิกษุผู้มีอาวุโสมากกว่าก่อนแล้วจึงทำ ความเคารพผู้อาวุโสน้อยกว่า

อนึ่ง ในการกำหนดลำดับการปกครองเป็นระดับต่าง ๆ ก็เป็นเช่นเดียวกันคือ ต้องทำ ความเคารพผู้ที่อยู่ในตำแหน่งปกครองสูงกว่าก่อนแล้วจึงทำความเคารพผู้อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า ผู้อยู่ใต้ปกครองทุกรูปจะต้องทำความเคารพผู้ปกครองก่อนเสมอ แม้ตนจะมีอาวุโสมากกว่าก็ตาม

การนับอาวุโสให้นับตามวันเวลาและปีที่บวช ผู้บวชก่อนจะถือว่ามามีอาวุโสกว่า เช่น พระ ก. บวชวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๖ พระ ข. บวชวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๓๖ พระ ก. จะมีอาวุโสกว่า พระ ข.

เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนแตกต่างจากฆราวาสทั่วไป เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีความสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ประพฤติตนเหมาะสมแก่การกราบไหว้ การเคารพ และการนำของมาถวายของญาติโยม ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการทำความเคารพอย่างไร แบบไหน และเมื่อใด นอกจากจะต้องมีความถูกต้องเหมาะสมกับสถานภาพแล้ว สิ่งที่ดีควรจะมี ประกอบกับการแสดงออกนั้น ๆ ก็คือ ความเรียบร้อย สวยงาม สุภาพอ่อนโยน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ การทำความเคารพหรือการแสดงออกต่อพระสงฆ์เป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้พบเห็นทั่วไป

การที่จะแสดงออกให้มีความเรียบร้อยสวยงามสุภาพอ่อนโยนดังกล่าวได้จำเป็นต้องอาศัยความคิดที่ถูกต้องต่อพระสงฆ์ ความคิดที่ประกอบด้วยเหตุและผลที่ถูกต้อง เช่น เมื่อมีข่าวในทางเสื่อมเสียของพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ดังที่นักเรียนเคยพบเห็นมาในอดีต บางคนก็จะเกิดความท้อถอย ความเบื่อหน่าย ไม่อยากไหว้พระสงฆ์ หมดความเลื่อมใสศรัทธาในพระสงฆ์ แต่หากนักเรียนใช้เหตุผลว่า นั่นคือ ความประพฤติเสียหายของพระเพียงรูปเดียว กลุ่มเดียว ยังมีพระที่ดีมีความประพฤติเรียบร้อยอีกมาก และยังมีพระภิกษุมามากมายที่บำเพ็ญตนเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ช่วยเหลือประชาชนและสังคม สร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญรุ่งเรือง นำกราบไหว้ นำเลื่อมใสศรัทธา

เมื่อนักเรียนใช้เหตุผลดังกล่าว ความท้อถอยความเบื่อหน่าย เลื่อมใสศรัทธาต่อพระสงฆ์ ก็จะหมดไป ต่อจากนั้น พึงใช้สติปัญญาพิจารณาก่อนที่จะเลื่อมใสศรัทธาพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยพิจารณาหลักเกณฑ์คือ

๑. ความประพฤติส่วนตัวไม่เสียหาย กิริยามารยาทที่แสดงออกมีความสงบสงี่ยมเรียบร้อย การพูดจาเป็นไปด้วยความสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

๒. การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้แก่สังคม หมายถึง การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมส่วนรวมโดยไม่ขัดต่อสมณวิสัย และไม่ขัดกับหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เช่น การสั่งสอนอบรมประชาชนให้เป็นคนดี การก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การเคารพนับถือพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งหลังจากที่นักเรียนใช้หลักเกณฑ์ทั้ง ๒ ข้อนี้ช่วยพิจารณาแล้วควรเป็นไปพร้อมกับปัญญาโดยตลอด กล่าวคือ ไม่ควรยึดติดกับตัวท่านมากเกินไป เพราะร่างกายเป็นสิ่งที่สามารถสลายแตกดับไปได้เมื่อถึงเวลา สิ่งที่นักเรียนควรยึดถือก็คือ ปฏิภาณและคุณงามความดีที่ท่านได้ทำมา โดยใช้ปัญญาวิเคราะห์หาเหตุผลแยกแยะสิ่งที่เป็นประโยชน์ แล้วนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติของตนในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติดังนี้จึงจะถือว่าเป็นการเคารพท่านอย่างจริงจัง มิใช่ติดอยู่แต่เพียงร่างกายหรือวัตถุใด ๆ ของท่าน ดังที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในปัจจุบัน

การแสดงถึงความเคารพพระสงฆ์อีกประการหนึ่งก็คือ การนำหลักธรรมคำสอนที่ท่านได้สั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังไม่ว่าท่านจะมีชีวิตอยู่หรือไม่ก็ตาม วิธีนี้เรียกว่า ปฏิบัติบูชา ซึ่งเป็นวิธีที่แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงสรรเสริญว่า เป็นการบูชาที่ดีกว่า ประเสริฐกว่า การบูชาด้วยวัตถุ เช่น การกราบไหว้ การถวายของเครื่องใช้ เป็นต้น เพราะการบูชาด้วยวัตถุหรือที่เรียกว่า อามิสบูชา นั้น จะแปรเปลี่ยนหรือสูญหายไปได้อย่างง่าย เมื่อถึงคนรุ่นหลัง ส่วนการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของท่านนั้นจะเป็นเครื่องประกาศคุณความดีของท่านไปนานเท่านั้นแม้ท่านจะละโลกนี้ไปแล้ว

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่น การสร้างรูปเคารพของพระสงฆ์ที่สำคัญต่าง ๆ ในชั้นต้น จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อน้อมรำลึกถึงท่านและคุณงามความดีของท่าน แต่กาลภายหลังหวังจะแปรเปลี่ยนไปในทางอิภินิหาร หรือไสยศาสตร์ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติหรือคุณงามความดีของท่านเลย

การปฏิบัติตนที่ถูกต้องต่อพระสงฆ์นั้น จะเป็นเครื่องประกาศความเป็นชาวพุทธผู้ศึกษาธรรม และความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี นักเรียนควรหมั่นศึกษาและพิจารณาด้วยปัญญา เพื่อความรู้ความเข้าใจที่ถ่องแท้ต่อไป

ประเด็นอภิปราย

๑. พระวินัยเป็นระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของพระภิกษุทุกรูปในพระพุทธศาสนา นักเรียนคิดว่าจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องออกระเบียบ คำสั่ง หรือกฎใด ๆ เพื่อใช้ควบคุมพระสงฆ์อีก จงอภิปราย

๒. การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยมาเป็นเวลา ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้ว ในปัจจุบันพระภิกษุก็ยังคงปฏิบัติตามพระวินัยนั้นอยู่ นักเรียนคิดว่าน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้างหรือไม่ และหากนักเรียนมีอำนาจออกระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติของพระสงฆ์ นักเรียนจะให้พระสงฆ์ปฏิบัติและงดเว้นการปฏิบัติอะไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสศึกษาพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์แต่ละฉบับ แล้วเปรียบเทียบกับฉบับปัจจุบันว่า มีข้อแตกต่างกันอย่างไร และเพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้นนักเรียนควรรนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะการปกครองของบ้านเมืองในปัจจุบันว่ามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไรบ้าง

๒. นักเรียนควรร่วมกันจัดทำแผนภูมิการปกครองของคณะสงฆ์และแผนภูมิการปกครองของบ้านเมืองติดเป็นนิทรรศการไว้ในห้องเรียน เพื่อความคุ้นเคยและเข้าใจยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในสังคมใดก็ตาม แม้จะมีระเบียบการปกครองเฉพาะตนแล้ว ก็ยังจำเป็นต้องมีระเบียบการปกครองส่วนรวมอีกเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่มีอยู่ให้ครบถ้วน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับทุกคน

๐ สำหรับนักเรียนก็มีบทบาทและหน้าที่ที่ทั้งส่วนตนและส่วนรวมหลายประการ เช่น การเป็นลูกของพ่อแม่ เป็นพี่ของน้อง เป็นน้องของพี่ เป็นหลานของลุงป้าน้าอา เป็นศิษย์ของครู

เป็นสมาชิกของครอบครัว สมาชิกของโรงเรียนและสังคม เป็นต้น การปฏิบัติตามหน้าที่เหล่านี้ให้ครบถ้วนบริบูรณ์จึงเป็นสิ่งที่นักเรียนควรทำเป็นอย่างยิ่ง

คำถาม

๑. ลักษณะการปกครองในพุทธกาลและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร

๒. จงจับคู่ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ไทยและตำแหน่งทางบ้านเมืองหรือตำแหน่งหน้าที่ต่อไปนี้อย่างเหมาะสม

ก.

ข.

๑. เจ้าคณะจังหวัด

ก. กำนัน

๒. มหาเถรสมาคม

ข. ผู้ใหญ่บ้าน

๓. เจ้าอาวาส

ค. ผู้ว่าราชการจังหวัด

๔. เจ้าคณะอำเภอ

ง. สภาผู้แทนราษฎร

๕. เจ้าคณะภาค

จ. พ่อบ้าน

๖. เจ้าคณะใหญ่

ฉ. นายกรัฐมนตรี

๗. เจ้าคณะตำบล

ช. ศึกษาธิการเขต

ซ. นายอำเภอ

๓. การบูชาพระสงฆ์แบบใดจึงจะถือว่าเป็นการบูชาอย่างแท้จริง

๔. การบูชารูปเคารพของพระสงฆ์ที่สำคัญในอดีต เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกต้อง จงอธิบายพร้อมแสดงเหตุผล

บทที่ ๕

ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพุทธศาสนา

๕.๑ ภาษาบาลี

แนวคิดสำคัญ

๑. ความรู้เกี่ยวกับอักษรบาลีจะช่วยให้อ่านภาษาบาลีได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น
๒. การฝึกอ่านภาษาบาลีบ่อย ๆ จะทำให้เกิดความชำนาญในการอ่าน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับตัวอักษรในภาษาบาลี สามารถอ่านภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง

ภาษาบาลี

ภาษาบาลีในประเทศไทย แม้จะนำตัวอักษรไทยมาเขียนเป็นภาษาบาลี แต่ก็มิได้นำมาทุกตัว คงนำมาเฉพาะตัวที่มีเสียงตรงกับภาษาบาลีดั้งเดิมเท่านั้น โดยอักษรไทยที่นำมาใช้เขียนภาษาบาลีมี ๒ ประเภทคือ

๑. สระ มี ๘ ตัว คือ อ อา อิ อี อุ ู เอ โอ สระเหล่านี้ออกเสียงตามลำพังตัวเองได้

๒. พยัญชนะ มี ๓๓ ตัว มี ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มแรกสามารถจัดเป็นหมวดหมู่ตามแหล่งที่เกิดได้ เรียกว่า พยัญชนะวรรค มี ๒๕ ตัว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งไม่อาจจัดเป็นหมวดหมู่ดังกล่าวได้ จึงเรียกว่า อ วรรค มี ๘ ตัว พยัญชนะเหล่านี้ปกติจะอ่านออกเสียงตามลำพังตนเองไม่ได้ เวลาเขียนจะมีจุดพิณทุ (-) อยู่ข้างล่าง เช่น ก ข จ เรียกว่า มุกพยัญชนะ (พยัญชนะใบ้ ออกเสียงไม่ได้) เมื่อประกอบกับสระจึงจะออกเสียงได้ ส่วนพิณทุจะหายไป เช่น ก + อา = กา เป็นต้น

พยัญชนะวรรคจะเรียกชื่อวรรคตามอักษรตัวแรก และเพื่อความสะดวกในการออกเสียงในที่นี้จะประกอบกับสระ อะ ไว้ทุกตัว ดังนี้

ก ข ค ง เรียกว่า ก วรรณ

จ ฉ ช ฌ ญ เรียกว่า จ วรรณ (ฌ ไม่มีฐานล่าง)

ฎ ฏ ท ฒ ณ เรียกว่า ฎ วรรณ (ฐ ไม่มีฐานล่าง)

ด ถ พ ธ น เรียกว่า ด วรรณ

ป ฝ พ ภ ม เรียกว่า ป วรรณ

ส่วนพยัญชนะ อ วรรณ ๘ ตัวได้แก่ ย ร ล ว ส ห พ ะ (นิคหิต)

ในขั้นนี้ นักเรียนไม่ต้องจดจำมากนัก เพียงแค่ทราบว่าภาษาบาลีมีสระและพยัญชนะใดบ้างก็เพียงพอแล้ว เพราะบางครั้งเมื่อนักเรียนไปพบคำว่า ปัญหาปาด์ นักเรียนจะรู้ทันทีว่าเขียนผิด เพราะ บ ในภาษาบาลีไม่มี ดังนั้นคำที่ถูกต้องจะต้องเขียนเป็น ปัญหาปาด์ เราอ่านออกเสียงว่า ปิน-ตะ-ปา-ดัง หรือในบางกรณีอาจไปพบคำภาษาสันสกฤตซึ่งมีความคล้ายคลึงกับภาษาบาลีมาก นักเรียนก็อาจวินิจฉัยได้ว่าเป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤต เช่น โสจิ ทกุณิณ นักเรียนจะบอกได้ทันทีว่าเป็นภาษาสันสกฤตเพราะอักษรภาษาบาลีไม่มี ศ ษ

หลักการอ่านในขั้นนี้ให้ใช้ตามที่ได้ศึกษามาแล้วในภาคเรียนก่อน ส่วนเนื้อหาที่กำหนดให้ฝึกอ่านจะเป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น นักเรียนควรฝึกอ่านเพิ่มเติมเพื่อความชำนาญต่อไป

เนื้อหาที่กำหนดให้ฝึกอ่าน

ก. ขยมังคลอฎฐคาถา (บทนี้พระสงฆ์ใช้สวดในพิธีมงคลตอนสำคัญ ๆ เช่น เปิดบ้ายรับปริญญา พรหมน้ำมนต์ เป็นต้น)

ขยนุโต โพธิยา มูเล	สกุยานัน นนทิวฑฒโน
เอวํ ตวํ วิชโย โหหิ	ชยสุสุ ชยมกุเล
อปราชิตปลุลุงเก	สีเส ปจวิโปกขเร
อภิเสเก สพุพพุธานัน	อคคบุปตุโต ปโมทติ
สุนกุขตุตํ สุมงคัลลํ	สุปปภาตํ สุขุฏฐิตํ
สุกุขโณ สุมุหุตโต จ	สุยิฎฺฐํ พุรหมจาริสุ
ปทกุชิณํ กายกมมํ	วาจากมมํ ปทกุชิณํ
ปทกุชิณํ มโนกมมํ	ปณิธี เต ปทกุชิณา
ปทกุชิณานิ กตฺวาน	ลภนตุเต ปทกุชิเณ ๙

ข. พุทธศาสนสุภาษิต

๑. จเช ฐนํ อังควรสฺส เหตุ
 อํคํ จเช ชีวิทํ รกฺขมาโน
 อํคํ ฐนํ ชีวิทญฺจาปิ สพุพ

จเช นโร ฐมมมนุสฺสรนฺโต
๒. ฐโม หเว รกฺขติ ฐมฺมจาริ

ประเด็นอภิปราย

๐ ให้นักเรียนอภิปรายร่วมกับเพื่อนในชั้นถึงประโยชน์ของการรู้อักษรบาลีต่อการอ่านภาษาบาลี รวมทั้งช่วยกันอภิปรายว่ามีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องศึกษาอักษรภาษาบาลี

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรช่วยกันจัดทำป้ายนิเทศเกี่ยวกับอักษรภาษาบาลีทั้งสระและพยัญชนะ แล้วนำไปติดไว้ ณ มุมใดมุมหนึ่งของห้องเรียน ก็จะช่วยให้นักเรียนจำอักษรบาลีได้ง่ายขึ้น
๒. นักเรียนควรศึกษาหลักการเขียนพจนานุกรมไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลี เช่น หลักการอ่าน การเขียนคำภาษาบาลี ก็จะทำให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับภาษาบาลียิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในการเขียนและการอ่านภาษาบาลี หากผู้เขียนและผู้อ่านมีความรู้เกี่ยวกับตัวอักษรภาษาบาลีทั้งสระและพยัญชนะ การเขียนและการอ่านนั้นก็จะมีถูกต้องมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การรู้อักษรบาลีจะช่วยให้การศึกษาภาษาไทยมีความง่ายขึ้นอีกด้วย

คำถาม

๑. คำต่อไปนี้ มีคำใดบ้างเป็นภาษาบาลีและเขียนเป็นภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง
 ๑. อุบาสิกา
 ๒. หุฤทำ
 ๓. ปณฺณ
 ๔. พุทฺธศาสนสุภาษิต
 ๕. อธิการปติ
๒. จงอ่านคำต่อไปนี้ด้วยวิธีอ่านทั้ง ๒ แบบ
 ๑. พุรหุมา
 ๒. สทุทา
 ๓. ปิสฺกุลจิวร
 ๔. สงฺฆทาน
 ๕. สมฺมาสมฺพุทฺโธ
๓. จงเขียนภาษาบาลีในข้อ ๒ เป็นภาษาบาลีสะกดแบบไทย เช่น ภควา = ภะคะวา

๙.๒ หลักตัดสินพระธรรมวินัย

แนวคิดสำคัญ

๑. พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นศาสดาต่อจากพระองค์ หลังจากพระองค์ปรินิพพาน

๒. พระธรรมเป็นสิ่งที่มียุอยู่ในโลกก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้น ส่วนพระวินัยเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นภายหลัง

๓. หลักตัดสินพระธรรมวินัยมี ๘ ประการ โดยธรรมใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ความพราจจากกาม การไม่สั่งสมกิเลส ความมักน้อย ความสันโดษ ความสงัด ปลีกจากหมู่ ความขยัน และความเลี้ยงง่าย ธรรมนั้นเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุสาน์

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักตัดสินพระธรรมวินัย สามารถนำหลักตัดสินพระธรรมวินัยไปพิจารณาตัดสินหลักคำสอนหรือหลักปฏิบัติของชาวพุทธในปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง

นักเรียนอาจเคยได้ทราบมาบ้างแล้วว่า ศาสนาบางศาสนาเมื่อศาสดาผู้ประกาศศาสนาตายไปก็มักจะมีการตั้งทายาทเพื่อเป็นศาสดาแทนตน แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงตั้งพระเถระรูปใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ ทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้น มีพระเถระผู้เป็นพระอรหันต์และสามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นศาสดาต่อจากพระองค์ได้หลายองค์ เช่น พระมหากัสสปะ เป็นต้น โดยการทรงเห็นการณ์ไกลของพระองค์ว่า หากตั้งใครเป็นศาสดาแทนพระองค์ก็必将มีการสืบทอดกันตลอดไป จะทำให้เกิดผลเสียที่จะตามมาคือ พระธรรมคำสอนอาจจะถูกบิดเบือนได้ง่าย อาจมีการแตกแยกเพราะแย่งตำแหน่งศาสดาขึ้น ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสกับพระอานนท์ซึ่งเข้ามาทูลถามพระองค์ว่าจะตั้งใครเป็นศาสดาแทนพระองค์ ในคราวใกล้ปรินิพพาน ความว่า

“ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและพระวินัยใดที่เราแสดงและบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย พระธรรมและพระวินัยนั้นแล จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไป (ปรินิพพาน) แห่งเรา”

จากพระดำรัสนี้ ทำให้เราสามารถวินิจฉัยได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้พุทธศาสนิกชนยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติตนมากกว่าที่จะไปยึดสิ่งอื่นเป็นหลักปฏิบัติ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทรงให้ยึดหลักการมากกว่าตัวบุคคล

สิ่งที่นักเรียนควรทำความเข้าใจเพิ่มเติมจากพระดำรัสนั้นก็คือ สิ่งที่พระพุทธเจ้าแสดง และสิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติคือพระธรรมและพระวินัย โดยพระธรรมจัดเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง เนื่องจากพระธรรมเป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วตามธรรมชาติ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงเป็นเพียงผู้ค้นพบแล้วนำมาเผยแพร่และปฏิบัติตามเท่านั้น ส่วนพระวินัยจัดเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติคือทรงกำหนดขึ้นให้เป็นระเบียบแบบแผน กฎ กติกา สำหรับให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตาม พระวินัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเอง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นพุทธบัญญัติ

ตั้งแต่พุทธปรินิพพานเป็นต้นมา พุทธบริษัทซึ่งได้แก่พระภิกษุและสามเณร ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็ยึดพระธรรมวินัยตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตลอดมา วิธีสืบทอดก็ใช้วิธีท่องจำแล้วถ่ายทอดต่อ ๆ กัน จนถึงยุคที่ผลิตตัวอักษรขึ้นใช้จึงได้มีการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร พระธรรมวินัยที่ถ่ายทอดกันสืบ ๆ มานั้น เรียกในปัจจุบันว่า พระไตรปิฎก ดังนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกจึงมีความสำคัญเนื่องจากได้จารึกพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้

การศึกษาและปฏิบัติธรรมวินัยของพระพุทธบริษัทได้ยึดเอาคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นต้นแบบตลอดมา แต่เนื่องจากอุบาสกและอุบาสิกาในปัจจุบันซึ่งก็คือชาวพุทธทั่ว ๆ ไป รวมทั้งตัวนักเรียนเองด้วยนั้นไม่มีเวลาที่จะศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจังเนื่องจากภารกิจต่าง ๆ มากมาย หน้าที่

การศึกษาค้นคว้าพระธรรมวินัยจึงตกเป็นหน้าที่ของพระภิกษุ สามเณรเพียงอย่างเดียว แล้วพระภิกษุ สามเณรนำมาเผยแพร่แก่พวกเราชาวพุทธอีกทอดหนึ่ง ซึ่งหากพระภิกษุ สามเณรผู้ถ่ายทอดมิได้ศึกษาให้ถ่องแท้ก็อาจจะทำให้เกิดความผิดพลาดในการถ่ายทอดได้

การศึกษาพระธรรมวินัยน้อยนี้เอง เป็นเหตุให้เกิดความลังเลสงสัย ความสับสนในหมู่ชาวพุทธ เกี่ยวกับหลักคำสอน หลักปฏิบัติบางประการ ว่าเป็นคำสอนหรือหลักปฏิบัติที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาหรือไม่ โดยเฉพาะในหมู่ของเยาวชนซึ่งยังศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้น้อย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีเกณฑ์หรือมาตรฐานสำหรับวินิจฉัยว่า หลักคำสอนหรือหลักปฏิบัติข้อบัญญัติต่าง ๆ นั้นเป็นพระธรรมวินัยหรือไม่

เกณฑ์หรือมาตรฐานที่ใช้วินิจฉัยพระธรรมวินัยนั้น เรียกว่า หลักตัดสินพระธรรมวินัย โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่พระปชาบดีโคตมีเถรี ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๗ ข้อที่ ๑๖๓ หน้า ๒๙๓ - ๒๙๔ (ภาษาไทย พิมพ์ปี พ.ศ. ๒๕๓๐) ความว่า

สิ่งที่มีใช้ธรรม ไม่ใช่วินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสอน คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อ

๑. ความกำหนด (สร้างความกำหนดยินดีในกาม)
๒. ความประกอบอยู่ในกาม (สิ่งที่น่าปรารถนา)
๓. ความสังสมกิเลส
๔. ความมักมาก
๕. ความไม่สันโดษ ไม่รู้จักพอ
๖. ความคลุกคลีด้วยหมู่ (ทำให้จิตไม่เกิดความสงบ)
๗. ความเกียจคร้าน
๘. ความเลี้ยวยาก (กินยากอยู่ยาก)

หลักคำสอนใดเป็นไปเพื่อทั้ง ๘ ข้อนี้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งหมด ฟังทราบว่ามีใช้ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่สัตตสุสาน (คำสอนของพระพุทธเจ้า)

สิ่งที่เป็นธรรม เป็นวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสอน คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อ

๑. ความคลายกำหนด
๒. ความปราศจากกาม
๓. ความไม่สังสมกิเลส
๔. ความมักน้อย
๕. ความสันโดษ รู้จักพอ
๖. ความสงัดปลีกออกจากหมู่ (ทำใจให้สงบ)
๗. ความขยัน
๘. ความเลี้ยงง่าย

หลักคำสอนใดที่เป็นไปเพื่อทั้ง ๘ ข้อนี้ ฟังทราบว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุสาน (คำสอนของพระพุทธเจ้า)

หลักตัดสินพระธรรมวินัยทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินหลักธรรม คำสอนหรือหลักปฏิบัติใด ๆ ที่ปรากฏในปัจจุบัน และนักเรียนเกิดความไม่แน่ใจว่าหลักคำสอนนั้นว่าเป็นหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาหรือไม่ โดยไม่มีเวลาไปค้นคว้าพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ

ประเด็นอภิปราย

๑. การที่พระพุทธเจ้าไม่ตั้งพระเถระรูปใดรูปหนึ่งเป็นศาสดาต่อจากพระองค์ แต่ทรงให้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ นักเรียนคิดว่ามีผลดีและผลเสียต่อพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง จงอภิปราย

๒. คัมภีร์พระไตรปิฎกคือศาสดาของพุทธศาสนิกชนต่อจากพระพุทธเจ้า ใช่หรือไม่ เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสศึกษาหลักตัดสินพระธรรมวินัยจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่อ้างไว้ในเรื่องอีกครั้ง เพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

๒. นักเรียนควรช่วยกันนำกรณีตัวอย่างทั้งหลักคำสอนและหลักปฏิบัติที่ทำให้นักเรียนเกิดความลังเลสงสัยว่าหลักคำสอนและหลักปฏิบัตินั้นเป็นของพระพุทธศาสนาหรือไม่ จากนั้นจึงช่วยกันอภิปรายและสรุปตามแนวหลักตัดสินพระธรรมวินัยทั้ง ๘ ว่าเป็นหลักคำสอนและข้อปฏิบัติของพระพุทธศาสนาหรือไม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การดำรงตนในวันหนึ่ง ๆ ในฐานะพุทธศาสนิกชน นักเรียนอาจจะเคยได้ยินได้ฟัง และอาจได้เห็นหลักคำสอนและหลักปฏิบัติต่าง ๆ ที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ปฏิบัติ และในบางครั้งนักเรียนอาจเกิดความลังเลสงสัยในหรือคำสอนและหลักปฏิบัตินั้น หากไม่มีเวลาที่จะศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกด้วยตนเอง และไม่มีโอกาสได้สอบถามท่านผู้รู้ นักเรียนก็สามารถใช้หลักตัดสินพระธรรมวินัยทั้ง ๘ นี้ เป็นเกณฑ์ก็ช่วยตัดสินได้ ความลังเลสงสัยดังกล่าวก็จะหมดสิ้นไป

คำถาม

๑. การนำพระเครื่องมาห้อยคอในลักษณะใดจึงจะจัดเป็นพระธรรมวินัย ลักษณะใดไม่ใช่พระธรรมวินัย จงอธิบาย

๒. ศาสดาของชาวพุทธในปัจจุบันคือใคร
๓. พุทธบัญญัติคืออะไร
๔. พฤติกรรมต่อไปนี้ข้อใดถือว่ามีปฏิบัติตามหลักสัจธรรม
 - ๔.๑ ตักบาตรทำบุญด้วยมุ้งขจัดความตระหนี่
 - ๔.๒ ไหว้พระเพื่อให้ถูกหวย
 - ๔.๓ ปฏิบัติธรรมเพื่อให้ใจสูงกว่าคนอื่น
 - ๔.๔ ดำข้าวสารกรอกหม้อ
 - ๔.๕ ช่วยสัตว์เจ็บเพื่อให้มีชีวิตอยู่ต่อไป
๕. พระธรรมและพระวินัย เกิดขึ้นก่อนหรือหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น จงอธิบาย

๕.๓ ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกที่กำหนดให้ศึกษา ส่วนใหญ่เป็นข้อความจากพระสูตรต้นปิฎกซึ่งมีเนื้อหาสาระเป็นบุคลาธิษฐาน เข้าใจง่าย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพระไตรปิฎก มีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกยิ่งขึ้น
๒. มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษา สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก

แม้พระไตรปิฎกจะมีเนื้อหาสาระที่ชาวพุทธควรศึกษาทำความเข้าใจ เพื่อการปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง แต่เนื่องจากพระวินัยปิฎกมีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับพระวินัย ข้อปฏิบัติของภิกษุและภิกษุณี จะมีหลักคำสอนและความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาบ้างเล็กน้อย ส่วนพระอภิธรรมปิฎก

มีเนื้อหากล่าวถึงสภาวะธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานที่ใด ๆ เป็นสภาวะธรรมขั้นสูงเข้าใจได้ยาก ดังนั้น ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ ที่นำมาสอนส่วนใหญ่จะนำมาจากพระสูตรต้นปิฎกซึ่งมีเนื้อหาสาระเป็นบุคลาธิษฐาน คือ กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ และสถานที่ต่าง ๆ เป็นเรื่องราว ทำให้น่าสนใจและติดตามศึกษา บางส่วนนำมาจากพระวินัยปิฎก เช่น หลักตัดสินพระธรรมวินัยที่นักเรียนได้ศึกษาในหัวข้อ ๕.๒

เหตุการณ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแม้จะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมากกว่า ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้ว ในสถานที่ที่แตกต่างกับประเทศไทยในด้านภูมิประเทศ วัฒนธรรมประเพณี ความเป็นอยู่ แต่เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ที่เราสามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตของเราได้เป็นอย่างดี

ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกที่นำมาให้นักเรียนได้ศึกษาทั้งหมด จะนำมาโดยพยายามคงศัพท์และสำนวนในพระไตรปิฎกไว้ เพื่อให้นักเรียนได้คุ้นกับลักษณะภาษาในพระไตรปิฎก เมื่อมีโอกาสได้ศึกษาพระไตรปิฎกจริง ๆ จะได้ไม่หลงสำนวนและประเด็นที่น่าสนใจ ส่วนที่จะตัดทิ้งคือข้อความที่ซ้ำกับข้อความที่กล่าวมาก่อนข้างต้นซึ่งจะพบบ่อยในสูตรบางสูตร โดยพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะใช้เครื่องหมาย “ฯลฯ” ฉบับภาษาบาลีจะใช้เครื่องหมาย “ฯเปฯ” เป็นเครื่องหมายแสดงว่าข้อความต่อไปนี้จะซ้ำกับข้อความก่อน ๆ ในสูตรเดียวกันหรือข้อความในสูตรอื่นที่ซ้ำกับสูตรนี้

ให้นักเรียนเลือกศึกษาข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกต่อไปนี้เพียง ๑ เรื่อง

๑) วสอลสูตร*

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เขตวันมหารวิหารของอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐีกรุงสาวัตถี วันหนึ่ง ในเวลาเช้า พระพุทธเจ้าทรงไตรจีวรเรียบร้อยแล้ว เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี เป็นเวลาเดียวกันที่บ้านของพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ อัครคิกการทวาช ได้มีการตกแต่งสถานที่เพื่อเตรียมพิธีบูชาไฟตามลัทธิพราหมณ์ พระพุทธเจ้าทรงเสด็จรับบิณฑบาตในบ้านต่าง ๆ ตามลำดับ จนถึงบ้านของพราหมณ์ผู้นี้

อัครคิกการทวาชพราหมณ์แลเห็นพระพุทธเจ้าแต่ไกล เมื่อพระองค์เสด็จมาใกล้จึงพูดว่า “หยุดตรงนั้นแหละ สมณะโธ่ หยุดอยู่แค่นั้นแหละ สมณะ หยุดอยู่ตรงนั้นแหละคนถ่อย”

เมื่อพราหมณ์กล่าวอย่างนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า

“พราหมณ์ ท่านรู้จักคนถ่อยหรือความประทุติที่ทำให้เป็นคนถ่อยหรือไม่”

“ข้าแต่สมณโคดม ข้าพเจ้าไม่รู้จัก ถ้าท่านรู้จักขอให้แสดงให้ข้าพเจ้าทราบบ้างซิ”

อัครคิกการทวาชพราหมณ์กล่าว

*พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๑๕-๑๔๒ หน้า ๔๔๒-๔๔๗ (ฉบับพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๕๓๐)

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบอกให้พราหมณ์ตั้งใจฟังแล้วตรัสถึงลักษณะของคนถ้อยดังนี้

“๑. คนเจ้าโทสะ (ชอบโมโหหรือโมโหง่าย) ชอบผูกอาฆาตพยาบาท ลบหลู่ดูหมิ่นผู้อื่น เห็นผิดเป็นชอบ เจ้าเล่ห์เพทุบาย

๒. ผู้ที่ชอบรังแกสัตว์ทุกจำพวก ไม่มีความเอ็นดูเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและสัตว์อื่น

๓. ผู้ที่ชอบเบียดเบียนผู้อื่น เทียวปล้นสดมภ์ผู้อื่น

๔. ผู้ที่เยวลักขโมยทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่น ซึ่งเป็นของที่เจ้าของหวงแหนอยู่

๕. ผู้ที่ภูหนี้ยืมสินเขามาแล้วกลับบอกว่าไม่เป็นหนี้ใคร และหลบหนีหนีไปเสีย

๖. ผู้ที่ดักปล้นทรัพย์ผู้อื่นตามทางแล้วฆ่าเจ้าทรัพย์

๗. ผู้ที่เห็นแก่ตัวเอง ผู้อื่น หรืออามิสสินจ้าง เป็นพยานให้การเท็จ

๘. ผู้ที่ชอบล่วงเกินภรรยาของญาติหรือของเพื่อน จ้องจะข่มขืนหรือเป็นชู้

๙. ผู้ที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและผู้อื่นได้ แต่ไม่ยอมเลี้ยงดูบิดามารดาซึ่งแก่เฒ่า

๑๐. ผู้ที่ทุบตีดูด่าบิดามารดา พี่ชาย พี่สาว พ่อตาแม่ยายหรือพ่อผัวแม่ผัว

๑๑. ผู้ที่ถูกถามถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ แต่กลับบอกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เขา

๑๒. ผู้ที่ทำความชั่วแล้วปกปิดไม่ต้องการให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเองเป็นคนทำ

๑๓. ผู้ที่เป็นแขกไปเยี่ยมบ้านผู้อื่นแล้วเจ้าของบ้านต้อนรับด้วยอาหารชั้นดี แต่พอเขาไปเยี่ยมบ้านตัวเองกลับไม่ต้อนรับเช่นนั้น

๑๔. ผู้ที่กล่าวเท็จ หลอกลวงสมณพราหมณ์ตลอดจนญาติพสกนิกรจากทั่วไป

๑๕. ผู้ที่กำลังรับประทานอาหารอยู่ มีสมณพราหมณ์มาบิณฑบาตหน้าบ้าน แทนที่จะถวายอาหารบิณฑบาต กลับด่าว่าขับไล่สมณพราหมณ์นั้น

๑๖. ผู้ที่ถูกโมหะ (ความหลง) ครอบงำ อยากได้สิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ของผู้อื่น จึงพูดหลอกลวงเขาเพื่อให้ได้สิ่งของนั้น

๑๗. ผู้มีความประพฤติเลวทราม ชอบยกตนข่มท่าน ดูหมิ่นผู้อื่นด้วยความทะนงตน

๑๘. ผู้มักโกรธ มีกิริยาหยาบกระด้าง ใฝ่ชั่ว ตระหนี่ โอ้อวด ไม่ละอาย ไม่เกรงกลัวต่อบาป

๑๙. ผู้ที่ติเตียนพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้าทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์

๒๐. ผู้ที่ไม่ได้เป็นพระอรหันต์แต่ปฏิบัติตนว่าเป็นพระอรหันต์ จะชื่อว่าเป็นโจรในมนุษยโลกตลอดจนพรหมโลก”

ครั้นทรงแสดงลักษณะของคนถ้อย ๒๐ ประการนี้แล้ว พระพุทธเจ้าจึงตรัสต่อไปว่า

“คนจะชั่วหรือดีไม่ได้อยู่ที่ชาติตระกูล แต่อยู่ที่ความประพฤติของตน”

จากนั้นจึงทรงเล่าเรื่องบุตรของคนจันทาลผู้หนึ่งชื่อว่า มาตังคะ ซึ่งสามารถเลี้ยงดูตนจนได้รับยศศักดิ์ชั้นสูงที่มีน้อยคนที่จะได้ มีทั้งกษัตริย์และสมณพราหมณ์ไปมาหาสู่เขาเป็นประจำ เขาละกามราคะได้เด็ดขาดเมื่อตายจึงไปเกิดในพรหมโลก ดังนั้น การเกิดในตระกูลจันทาลจึงมีอาจห้ามเขาให้ไปเกิดในพรหมโลกได้

คนจันทาลคือผู้ที่เกิดจากพ่อหรือแม่ที่อยู่ในวรรณะ (สถานภาพทางชนชั้น) อื่นมา แต่งงานกับพ่อหรือแม่ที่อยู่ในวรรณะศูทรซึ่งเป็นวรรณะต่ำที่สุดในวรรณะ ๔ บุตรหรือธิดาที่เกิดมาจะเป็นจันทาล ซึ่งมีฐานะต่ำกว่าวรรณะศูทร ดังนั้น คนจันทาลจึงเป็นผู้มีสถานะทางสังคมต่ำที่สุดในอินเดีย

นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงเล่าเรื่องของพวกพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้มีวรรณะสูง มีหน้าที่ร้ายมนต์ (ติดต่อกับภูตเทพเจ้า) แต่ปรากฏว่าทำบาปอยู่เนืองนิตย์ เมื่อตายไปก็ไปเกิดในทุคติ ดังนั้น ความมีชาติตระกูลสูงของพวกพราหมณ์ก็ไม่อาจจะห้ามมิให้พวกเขาเกิดในทุคติได้ จากนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสรุปอีกครั้งว่า

“คนจะชั่วหรือดี มิใช้อยู่ที่ชาติตระกูล แต่อยู่ที่ความประพฤติของตน”

๒) จูพมาลุงกยสูตร*

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวายแด่พระพุทธเจ้าในเมืองสาวัตถี ครั้นนั้น พระมาลุงกยบุตรเกิดความคิดอย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงงดไม่พยากรณ์ (บอกหรือตอบ) และทรงห้ามความเห็นเหล่านี้ คือ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพ (ความเป็นอยู่) กับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีพกับสรีระเป็นคนละอย่าง สัตว์ที่ตายไปแล้วเกิดก็มี ไม่เกิดก็มี เกิดบ้างไม่เกิดบ้างก็มี เกิดอยู่ก็มี ไม่เกิดอยู่ก็มี เกิดอยู่ก็มีใช่ ไม่เกิดอยู่ก็มีใช่ การที่พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ความเห็นเหล่านี้ เราไม่ชอบใจเลย เราจะเข้าไปหาพระองค์แล้วกราบทูลถามเนื้อความของความเห็นนี้ ถ้าพระองค์พยากรณ์ (ตอบ) แก่เรา เราก็จักประพฤติพรหมจรรย์ (บวช) ต่อไป ถ้าพระองค์ไม่ทรงพยากรณ์ เราก็จักลาสิกขาออกมาเป็นคฤหัสถ์”

ในเวลาเย็น พระมาลุงกยบุตรได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลความคิดของตนข้างต้น จากนั้นจึงกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์เกิดความคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงงดไม่พยากรณ์และทรงห้ามความเห็นเหล่านี้ คือ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง ฯลฯ เราก็จักลาสิกขาออกมาเป็นคฤหัสถ์”

* พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๓ ข้อ ๑๒๒-๑๒๘ หน้า ๑๓๓-๑๓๙ (ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ. ๒๕๓๐)

“ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า โลกเที่ยง ก็ขอจงทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิดว่าโลกเที่ยง ถ้าทรงทราบว่าไม่เที่ยงก็ขอทรงพยากรณ์เถิดว่าโลกไม่เที่ยง ถ้าพระองค์ไม่ทรงทราบว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ก็ขอให้ตรัสบอกมาตรง ๆ ว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น

ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า โลกมีที่ที่สุด ก็ขอจงทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ว่าโลกมีที่ที่สุด ถ้าทรงทราบว่าไม่มีที่ที่สุด ก็ขอทรงพยากรณ์เถิดว่าโลกไม่มีที่ที่สุด ถ้าพระองค์ไม่ทรงทราบว่าโลกมีที่ที่สุดหรือไม่มีที่ที่สุดก็ขอให้ตรัสบอกตรง ๆ ว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น

ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า ชีพ (ความเป็นอยู่) กับสรีระเป็นสิ่งเดียวกัน ก็ขอทรงพยากรณ์ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ถ้าทรงทราบว่าเป็นคนละอย่างก็ขอทรงพยากรณ์ว่าเป็นคนละอย่างกัน ถ้าพระองค์ไม่ทรงทราบว่าขอให้ตรัสบอกตรง ๆ ว่า เราไม่รู้เราไม่เห็น

ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า สัตว์หลังจากตายแล้วเกิดก็มี ก็ขอทรงพยากรณ์ว่าเกิดก็มี ถ้าทรงทราบว่า ไม่เกิดก็มี ก็ขอทรงพยากรณ์เถิดว่าไม่เกิดก็มี ถ้าพระองค์ไม่ทรงทราบว่าขอให้ตรัสบอกตรง ๆ ว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น

ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า สัตว์หลังจากตายแล้วเกิดอยู่ก็มี ไม่เกิดอยู่ก็มี ก็ขอทรงพยากรณ์ว่า เกิดอยู่ก็มี ไม่เกิดอยู่ก็มี ถ้าทรงทราบว่าเกิดอยู่ก็มีใช่ไม่เกิดอยู่ก็มีใช่ ก็ขอทรงพยากรณ์ว่า เกิดอยู่ก็มีใช่ ไม่เกิดอยู่ก็มีใช่ ถ้าพระองค์ไม่ทรงทราบว่าขอให้ตรัสบอกตรง ๆ ว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามพระมาลुकยบุตรว่า

“ดูก่อน มาลुकยบุตร เราเคยพูดกับเธอหรือว่า เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ (บวช) กับเราเถิด เราจักพยากรณ์ทิฏฐิ ๑๐ ประการแก่เธอ”

“มิได้ตรัส พระเจ้าข้า” พระมาลुकยบุตรตอบ

“ดูก่อน มาลुकยบุตร ท่านเคยพูดกับเราหรือไม่ว่า จะประพฤติพรหมจรรย์ในเรา ถ้าเราพยากรณ์ทิฏฐินี้แก่เธอ”

“มิได้พูด พระเจ้าข้า”

“ดูก่อน มาลुकยบุตร เราก็มิได้พูดกับเธออย่างนั้น เธอก็มิได้พูดกับเราอย่างนั้น ถ้าอย่างนั้น เธอเป็นอะไร (มิใช่ผู้ขอร้องและมิได้ถูกขอร้อง) จะมาทวงอะไรกับใครกันเล่า”

“ดูก่อน มาลुकยบุตร ผู้ใดจะกล่าวว่าตราบเท่าที่พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงพยากรณ์แก่เรา เราก็มิจะประพฤติพรหมจรรย์ ตถาคตจะไม่พยากรณ์เรื่องนั้น ต่อให้ผู้นั้นจะทำกาละ (ตาย) ไปก็ตาม

ดูก่อนมาลुकยบุตร เปรียบเหมือนนรุษถูกรุมด้วยลูกศรอาบยาพิษอย่างแรง ญาติมิตรสหายจะนำเขาไปหาแพทย์ แต่เขากล่าวอย่างนี้ว่า

- ตราบใดที่เรายังไม่รู้ว่าคนที่ยิงเราเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือ ศูทร มีชื่อ
อย่างนี้ มีโคตร (นามสกุล) อย่างนี้ สูงต่ำหรือปานกลาง ดำหรือขาว อยู่บ้านหรือหมู่บ้านหรือ
นครโน้น เราก็จะไม่นำลูกศรนั้นออกตราบนั้น

- ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักธนูที่ใช้ยิงเรานั้นว่าเป็นชนิดใด สายธนูทำด้วยปอ ผีวไม้ไผ่ เอ็น
ป่าน หรือเยื่อไม้ ลูกธนูที่ยิงเรานั้นทำด้วยไม้ที่เกิดเองหรือไม้ปลูก หางลูกธนูนั้นเสียบด้วยขนปีกนก
ชนิดใด คันธนูนั้นพันด้วยเอ็นสัตว์ชนิดใด เราก็จะไม่นำลูกศรนี้ออกตราบนั้น

ดูก่อนมาลุงกยบุตร บุรุษนั้นจะไม่มีทางได้รู้เลยต่อให้เขาทำกาละไปก็ตาม”

“ดูก่อนมาลุงกยบุตร เมื่อมีความเห็นว่าโลกเที่ยง จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์
กันหรือ ก็เปล่า

ดูก่อนมาลุงกยบุตร เมื่อมีความเห็นว่าโลกไม่เที่ยง จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์
กันหรือ ก็เปล่า

ดูก่อนมาลุงกยบุตร ถึงจะมีความเห็นว่าโลกเที่ยงหรือว่าโลกไม่เที่ยง ชาติ ชรา มรณะ
โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส (ความเกิด แก่ ตาย ความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ
ความทุกข์ ความเศร้าใจ และความสิ้นหวัง) ก็ยังคงมีอยู่ตามปกติ เราจึงบัญญัติความเพิกถอนชาติ
ชรา ฯลฯ อุปายาสในปัจจุบัน*”

ข้อความต่อไปมีเนื้อหาการดำเนินเรื่องเหมือนกัน เพียงแต่เปลี่ยนความเห็นไปเรื่อย ๆ
จนถึงความเห็นที่ว่า สัตว์หลังจากตายแล้วเกิดอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอยู่ก็ไม่ใช่ เมื่อจบข้อความนี้ พระพุทธเจ้า
จึงตรัสสรุปว่า

“ดูก่อนมาลุงกยบุตร เพราะฉะนั้น เธอจงจำปัญหาที่เราพยากรณ์และไม่พยากรณ์
ไว้เถิด

อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์

ความเห็นที่ว่า “โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง ฯลฯ สัตว์หลังจากตายไปเกิดอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอยู่
ก็ไม่ใช่” เป็นความเห็นที่เราไม่พยากรณ์ เพราะไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์
ไม่เป็นไปเพื่อความหน่ายคลายกำหนด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ และเพื่อ
นิพพาน ดังนั้น เราจึงไม่พยากรณ์

อะไรเล่าที่เราพยากรณ์

ความเห็นที่ว่า “นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์”
เป็นความเห็นที่เราพยากรณ์ เพราะมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความ

*คือ สอนเพื่อให้บรรลุหมดกิเลสซึ่งจะไม่มีการเกิด แก่ ตาย ฯลฯ อีกต่อไป

เมื่อหน้าคล้ายกำหนด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน ดังนั้นเราจึงพยากรณ์

เรอทั้งหลายจงจำปัญหาที่เราไม่พยากรณ์โดยความเป็นปัญหาที่เราไม่พยากรณ์ และจงจำปัญหาที่เราพยากรณ์โดยความเป็นปัญหาที่เราพยากรณ์ไว้เถิด”

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนเลือกอภิปรายในประเด็นที่ตรงกับเรื่องที่ศึกษา

๑. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า นอกจากลักษณะของคนชั่วที่ปรากฏในวสลสูตร ยังมีลักษณะอื่นใดอีกหรือไม่ที่บ่งบอกว่าเป็นลักษณะของคนชั่ว
๒. ในปัจจุบันผู้ที่มีพฤติกรรมแบบบุรุษที่ถูกยิงด้วยลูกศรมืออยู่หรือไม่ เพราะเหตุใดจึงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรช่วยกันสรุปประเด็นข้อความแต่ละเรื่องที่เลือกศึกษาว่ามีสาระสำคัญใดบ้าง แล้วช่วยกันทำเป็นนิทรรศการติดไว้บริเวณห้อง เพื่อให้เพื่อนนักเรียนได้ศึกษาก็จะช่วยให้เพื่อนมีความรู้แพร่หลายยิ่งขึ้น
๒. นักเรียนอาจศึกษาข้อความในพระไตรปิฎกเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสุตตันตปิฎกทั้งหมดและพระวินัยปิฎกบางส่วน ซึ่งนักเรียนจะเห็นว่ายังมีข้อความจากพระไตรปิฎกอีกมากที่น่ารู้่นำศึกษา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ให้นักเรียนเลือกศึกษาในชั้นนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นหลักการที่เป็นเครื่องบ่งบอกถึงหลักคำสอนอื่น ๆ ที่สอดคล้องกัน โดยพระพุทธศาสนาใช้กรรม (การกระทำ) เป็นเครื่องแบ่งแยกคนดีคนเลว และพระพุทธศาสนาจะสอนในสิ่งที่เป็นประโยชน์เท่านั้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือว่าเป็นจุดสำคัญของพระพุทธศาสนาในการสอน ดังนั้นหากนักเรียนมีเวลาว่างการศึกษาเรื่องทั้ง ๒ โดยละเอียด ก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษามากยิ่งขึ้น

คำถาม

ก. วสลสูตร

๑. ใจความสำคัญของสูตรนี้คืออะไรบ้าง
๒. “สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล” สอดคล้องกับสูตรนี้หรือไม่ อย่างไร

๓. ลักษณะคนชั่วทั้ง ๒๐ ประการ มีข้อใดบ้างที่เป็นกายกรรม และข้อใดบ้างเป็นวจีกรรม

ข. จุฬามาลูกยสูตร

๑. ใจความสำคัญหรือข้อคิดที่ได้จากสูตรนี้มีอะไรบ้าง

๒. เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าความเห็นว่างเป็นต้น เป็นสิ่งที่ไม่ดี ประโยชน์

๓. สิ่งทีพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์คืออะไรบ้าง

๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต

แนวคิดสำคัญ

๑. พระพุทธศาสนาสอนให้สละสิ่งที่มีค่าน้อยก่อนสิ่งที่มีค่ามากตามลำดับ คือ ทรัพย์สิน อวัยวะ ชีวิต ธรรมะหรือความถูกต้อง

๒. ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมมิให้ตกต่ำไปสู่สภาพที่เลวร้าย ตามสมควรแก่การปฏิบัติธรรมข้อนั้น ๆ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนสุภาษิตที่ศึกษาสามารถนำข้อคิดที่ได้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

พุทธศาสนสุภาษิต

ให้นักเรียนเลือกศึกษาพุทธศาสนสุภาษิตต่อไปนี้เพียง ๑ เรื่อง

๑. จเช ธนํ องฺควรสุส เหตุ

องฺคํ จเช ชีวิทํ รกฺขมาโน

องฺคํ ธนํ ชีวิทญจาปิ สพฺพํ

จเช นโร ฆมฺมมณฺเฑสุสรนฺโต

(พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต เพื่อรักษาธรรม)

ความหมาย

- เมื่อถึงคราวที่จะต้องเสียสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปให้เสียสิ่งที่สำคัญน้อยที่สุดไปก่อนสิ่งที่สำคัญกว่า

- สิ่งที่สำคัญจากน้อยไปหามากตามหลักพระพุทธศาสนาคือ ทรัพย์ อวัยวะ ชีวิต และธรรม (ความถูกต้อง) เพราะทรัพย์สินใด ๆ เป็นสิ่งนอกกายที่สามารถหามาได้เสมอ ย่อมมีความสำคัญน้อยกว่าอวัยวะของร่างกาย แต่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายแม้จะเสียไปเพื่อรักษาชีวิตไว้ก็ควรจะสละได้เพื่อให้ชีวิตคงอยู่ ส่วนธรรมคือความถูกต้องนั้นเป็นสิ่งสูงสุดมีค่ามากกว่าทรัพย์ อวัยวะ หรือชีวิตใด ๆ จึงควรรักษาไว้แม้จะด้วยการสละชีวิตก็ตาม

- การสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตของตน เพื่อผดุงรักษาไว้ซึ่งความถูกต้อง เป็นสิ่งที่น่าสรรเสริญ ยกย่อง ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

จุดมุ่งหมาย

พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ เน้นให้นักเรียนรู้จักจัดลำดับความสำคัญว่าสิ่งใดมีความสำคัญในระดับใด เมื่อถึงเวลาที่จะเสียสิ่งใดไปก็ให้เลือกเสียสิ่งที่สำคัญน้อยที่สุดไปก่อน ส่วนธรรมหรือความถูกต้องถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสูงสุดมากกว่าสิ่งใด ๆ

๒. ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี (ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม)

ความหมาย

- ธรรมะคือทุกสิ่งทุกอย่าง มีความหมายกว้างขวาง เป็นคำกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว ฝ่ายดีเรียกว่ากุศลธรรม ฝ่ายชั่วเรียกว่าอกุศลธรรม แต่โดยความหมายทั่วไปเมื่อกล่าวถึงธรรมะก็มักจะมุ่งเฉพาะฝ่ายดีเช่นดังพุทธศาสนสุภาษิตบทนี้จะมุ่งถึงธรรมฝ่ายดีที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำมาเผยแผ่พร่ำสอน

- ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมหมายถึง กุศลธรรมต่าง ๆ ที่บุคคลใดนำไปปฏิบัติก็จะรักษาผู้นั้นให้ได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ เช่น การมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ก็ทำให้เป็นคนมีจิตใจขึ้นบานแจ่มใส หน้าตายิ้มแย้มอยู่เสมอ การไม่พูดเท็จจะทำให้เป็นคนมีวาจาน่าเชื่อถือ เป็นต้น ในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง รักษาผู้ปฏิบัติธรรมไม่ให้ตกไปอยู่ในสภาพเลวร้ายต่าง ๆ ทั้งด้านจิตใจและด้านกายภาพ เช่น การอาฆาตพยาบาทผู้อื่นทำให้จิตเกิดความขุ่นมัว เปรี้ยวร้อนอยู่ตลอดเวลา จึงจัดเป็นสภาพเลวร้ายทางจิตใจ ส่วนร่างกายของผู้อาฆาตพยาบาทผู้อื่นย่อมกระสับกระส่ายอยู่ตลอดเวลาด้วยอำนาจของความพยาบาท ส่วนผู้ไม่อาฆาตพยาบาทใครย่อมมีสภาพตรงข้ามกับที่กล่าวแล้ว ดังนั้น การปฏิบัติธรรมคือความไม่อาฆาตพยาบาทจึงรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปสู่ความชั่วร้ายหรือสภาพที่เลวร้าย คือความเปรี้ยวร้อน ขุ่นมัว กระสับกระส่าย นั้น

จุดมุ่งหมาย

พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ มุ่งให้นักเรียนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการปฏิบัติธรรมะ พร้อมทั้งเป็นเครื่องรับรองยืนยันว่าการปฏิบัติธรรมใด ๆ ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามสมควรแก่การปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ดังตัวอย่างที่ยกขึ้นมากล่าวข้างต้น

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนเลือกอภิปรายในประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา

- หากไม่สละทรัพย์ อวัยวะ หรือชีวิตเพื่อรักษาศรัทธา (ความถูกต้อง) ไว้ นักเรียนคิดว่าจะเกิดผลใดขึ้นบ้าง และผู้ที่สละชีวิตเพื่อรักษาศรัทธาไว้ นักเรียนคิดว่าเป็นการกระทำที่โง่เขลาหรือไม่ เพราะเหตุใด

- ปัจจุบันมีการกล่าวกันเสมอว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” ซึ่งขัดแย้งกับพุทธศาสนาสูภาษิตว่า “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” นักเรียนมีความคิดเห็นในประเด็นนี้อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรศึกษาชีวิตของบรรพบุรุษหรือรัฐบุรุษของโลกหรือของประเทศไทย คนใดคนหนึ่ง เช่น มหาตมะคานธี บุรพมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย เป็นต้น แล้วช่วยกันอภิปรายสรุปว่า ท่านเหล่านั้นมีพระคุณแก่โลกหรือประเทศไทยอย่างไรบ้าง คุณงามความดีและวีรกรรมที่ท่านทำมีอะไรบ้าง ขัดกับหลักพุทธศาสนสุภาษิตนี้หรือไม่

๒. ให้นักเรียนเลือกบุคคลตัวอย่างในอดีตหรือปัจจุบันที่นักเรียนมีความชื่นชอบ เป็นบุคคลในอุดมคติของนักเรียน แล้วสรุปว่าเพราะเหตุใดนักเรียนจึงเลือกบุคคลนั้นเป็นบุคคลในอุดมคติของนักเรียน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ พุทธศาสนสุภาษิตทั้ง ๒ บทมีความหมายที่ลึกซึ้งและมีประโยชน์ต่อการนำไปเป็นแนวคิดในการดำรงชีวิตในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เมื่อนักเรียนจัดลำดับความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ได้ นักเรียนก็จะทราบว่าจะควรละสิ่งใดก่อนสิ่งใด เช่น การเที่ยวเตร่กับการดูหนังสืออย่างใดจะมีความสำคัญต่ออนาคตของนักเรียนมากกว่ากัน เป็นต้น ส่วนการประพฤติธรรมก็จะเป็นสิ่งให้นักเรียนเกิดความมั่นใจว่าจะไม่ตกไปสู่ในสภาพที่เลวร้ายอย่างแน่นอน

คำถาม

ก. พุทธศาสนสุภาษิตข้อที่ ๑

๑. การที่บุคคลหนึ่งถูกโจรปล้น ด้วยความเสียดายทรัพย์สินจึงต่อสู้ขัดขืนจนถูกคนร้ายฆ่าถึงแก่ความตาย นักเรียนคิดว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด

๒. ให้นักเรียนจัดอันดับความสำคัญของสิ่งต่อไปนี้โดยเรียงจากสำคัญมากไปหาสำคัญน้อย คือ ดวงตา ชีวิต บ้าน เงินทอง ความยุติธรรม เพราะเหตุใดนักเรียนจึงเลือกอย่างนั้น

๓. สิ่งใดมีความสำคัญต่ออนาคตของนักเรียนมากที่สุดจนถึงน้อยที่สุด คือ การเที่ยวเตร่ การดูหนังสือ ความรักแบบหนุ่มสาว

ข. พุทธศาสนสุภาษิตบทที่ ๒

๑. “ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข” คำว่า “ธรรม” ในที่นี้หมายถึงธรรมอย่างไร

๒. หากนักเรียนต้องการมีจิตเบิกบานแจ่มใส ควรประพฤติธรรมข้อใดบ้าง จงอธิบายว่าเมื่อประพฤติแล้วจะเกิดอะไรขึ้นแก่นักเรียนบ้าง

๓. จงระบุผลที่เกิดจากการกระทำต่อไปนี้

๓.๑ ยกพวกตีกับนักเรียนโรงเรียนอื่น

๓.๒ ไม่คิดพยาบาทอาฆาตใคร

๓.๓ คนเห็นแก่ได้ไม่รู้จักพอ

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

นักเรียนได้ศึกษาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว คงจะมีความรู้ความเข้าใจ จนสามารถนำไปใช้ได้ ศัพท์บางคำนักเรียนเคยใช้มาแล้ว เข้าใจความหมายยังไม่ชัดเจน ก็มีความเข้าใจถูกต้อง คำศัพท์ที่เคยใช้เสมอ ๆ แต่ทราบเป็นภาพรวม เช่น คำว่า ปัจจัย หมายถึง ปัจจัย ๔ ใบปวารณา ใบแจ้งแก่พระภิกษุสามเณรแทนเงิน จึงทำให้เห็นความสำคัญในการเรียนรู้คำศัพท์ให้เพิ่มมากขึ้น อันจักเป็นประโยชน์ต่อการสื่อความหมาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนจะได้จดจำ แล้วสามารถนำไปใช้ได้ถูกต้อง ทั้งยังจะได้รับอรรถรสของภาษาเพิ่มขึ้นอีก

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เท่าที่เรียนผ่านมาแล้วเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ยังมีคำศัพท์ ควรจะต้องศึกษาอีกมาก เพื่อความเจริญงอกงามของภาษา และเป็นการยกย่องพระพุทธศาสนาอีกด้วย

คำศัพท์	ความหมาย
กัปปิยะ	สมควร, ใช้ได้, สิ่งของที่สมควร
กัปปิยการก	ลูกศิษย์พระ, ผู้ทำของให้สมควร คือ สิ่งที่ทำเองไม่ได้ เช่น การหุงต้มอาหาร เป็นต้น ต้องให้ลูกศิษย์ทำให้เป็นกัปปิยะก่อน
กัปปิยโฆหาร	คำที่สมควรพูด, พระภิกษุต้องเลือกคำที่สมควรแก่บรรพชิต เช่น ฉันท (รับประทาน) อาพาธ (ป่วย) หรือสำหรับคนทั่วไป หมายถึง คำพูดที่เหมาะสมกับฐานะ เช่น กระผม ดิฉัน ครับ ค่ะ เจ้าค่ะ เป็นต้น
ของสงฆ์	ของที่เป็นของวัด, ของที่สงฆ์ใช้ร่วมกัน
ขันข้าวบาตร	ขันเชิงสำหรับใส่ข้าวตักบาตร
ชีณาสพ	ผู้สิ้นอาสวะ (กิเลส) ได้แก่ พระอรหันต์
คัมภีรภาพ	ความลึกซึ้ง, สุขุมคัมภีรภาพ ความละเอียดลึกซึ้ง
ฆานประสาท	ประสาทที่รู้สึกกลิ่น (จมูก)
ครุณา	อุปมา, เปรียบเทียบ (สำนวนโบราณ สำนวนเทศน์เก่า ๆ)
ครุภณห์	ของหนัก, ของที่ใช้ทนทาน, เช่น ตู้ โต๊ะ ตรงกันข้ามกับคำว่า ลหุภณห์ ของเบา เคลื่อนย้ายได้ง่าย
เจ้าประคุณ	คำสำหรับเรียก ผู้ที่เคารพนับถือ ท่านที่เป็นเจ้าบุญนายคุณ คำขึ้นต้นสำหรับเรียกพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ เช่น ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช เป็นต้น
เจ้าหัว	ผู้เป็นเจ้าเหนือหัว (ใช้เรียกพระสงฆ์)
โจล	(โจน-โจละ) ผ้า, ท่อนผ้า, ใช้เรียกผ้าของพระ นอกจากผ้าไตรจีวร, เรียกว่า โจล หรือบริวารโจละ
เจริญสมณธรรม	บำเพ็ญสมณธรรม, ปฏิบัติกรรมฐาน
ณษัตริย์	(ณะ-กะ-สัต, ฉ้อ-กะ-สัต) ชื่อเทศน์มหาชาติกัณฑ์ที่ ๑๒, กษัตริย์ ๖ พระองค์ พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางสุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหา

คำศัพท์

ความหมาย

ฉันทานุมติ

ความเห็นชอบตามด้วยความพอใจ

ฉายา

ชื่อที่พระอุปัชฌาย์ให้ผู้ที่บวชพระ เป็นภาษาบาลี เช่น โอภาโส, ฉนฺนธมฺโม เป็นต้น

ตู่พุทธพจน์

กล่าวอ้างคำสอนในทางพระพุทธศาสนาอย่างผิด ๆ

ตักบาตรเทโว

ย่อมาจากคำว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ คือตักบาตรวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกสวรรคตขึ้นดาวดึงส์ เรียกว่าตักบาตรดาวดึงส์ก็มี

ถวายพระพร

เป็นคำเริ่มและคำรับ สำหรับพระสงฆ์พูดกับเจ้านาย (พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป)

คำศัพท์

เถรภูมิ

ความหมาย

ชั้นหรือชั้นที่เป็นพระเถระ ตามวินัยแบ่งภิกษุไว้ ๓ ชั้น ชั้นต้นต่ำกว่า ๕ พรรษา เรียกว่า นวกภูมิ (ชั้นพระบวชใหม่) ตั้งแต่ ๕-๙ พรรษา เรียก มัชฌิมภูมิ (ชั้นกลาง) ตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป เรียกว่า เถรภูมิ (ชั้นสูง, มั่นคง)

ทักษิณานุประทาน

ทักษิโณทก

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

น้ำกรวด, น้ำที่หลั่งลงในเวลาทำบุญแล้วเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย หรือน้ำที่หลั่งลงแสดงว่ามอบให้เป็นสิทธิขาด คือใช้แทนสิ่งของที่ไม่สามารถจะยกได้ เช่น ภูมิ ศาลา เป็นต้น เมื่อกล่าวคำถวายแล้ว ก็หลั่งน้ำลงในมือของพระสงฆ์

คำศัพท์

ความหมาย

ปลงสังเวช	พิจารณาเห็นว่าเราจะต้องตายแน่, พิจารณาเห็นเป็นเรื่องน่าสลดใจ น่าสมเพช (เวช = ว เป็น พ)
เมรุ	(เมน - เมรุ) เตาเผาศพ ราชาศัพท์ใช้ว่า พระเมรุ หรือพระเมรุมาศ
สายสูตร	เส้นด้ายที่จับต่างด้ายสายสิญจน์ ในการยกช่อฟ้า เป็นต้น
สิทธิการิยะ	คำอธิษฐานเพื่อขอความสำเร็จ ตามตำราโบราณ ใช้เป็นคำขึ้นต้น
วิโมกข์	ความหลุดพ้นจากกิเลส อสมยวิโมกข์ ความหลุดพ้นจากกิเลสอย่างสิ้นเชิง
สันดาน	(สับต่อ) อุปนิสัยที่มาจากกำเนิด, มักใช้ในความหมายไม่สู้ดี
สักการ, สักการะ	บูชาด้วยสิ่งของ, เครื่องที่ควรบูชา
สักกาย	(สัก-กา-ยะ) กายของตน สักกายทฐิ ความเข้าใจว่ากายหรือตัวเป็นของตน
อริยสาวก	สาวกผู้ประเสริฐ ตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไป
อรรถรส	ถ้อยคำที่ทำให้เกิดความซาบซึ้ง
อนุสัย	กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน
อุปาทมณสิการ	ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความคิดเพื่อให้เกิดผลที่พึงประสงค์, ปลุกเร้าอารมณ์ให้เกิดความเพียรในการทำงาน
โอฆสงสาร	การเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในโลกนี้
โอฬาร	ใหญ่โต, ยิ่งใหญ่, โอโถง, โอฬาริก, ใหญ่โต

ประเด็นอภิปราย

- “การเป็นชาวพุทธที่แท้จริง ไม่จำเป็นต้องทราบคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาก็ได้”
นักเรียนเห็นด้วยกับคำกล่าวนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาค้นคว้าศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนสงสัยหรือไม่เข้าใจเพิ่มเติม โดยศึกษาจากพจนานุกรมไทยและเปรียบเทียบกับคำอธิบายของท่านที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้นักเรียนมีความรู้แตกฉานเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การนำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้และสื่อความหมายให้ถูกต้องเหมาะสม นักเรียนจะต้องพิจารณาถึงสภาพการณ์ว่า ศัพท์นั้นในที่นี้หมายถึงอะไร ใช้ในความหมายอื่นอีกได้หรือไม่ จึงจะทำให้นักเรียนใช้ศัพท์เหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง

คำถาม

๑. ชาวที่ดำในนาปีนี้เป็นชาวครุภัณฑ์ พันธุ์หนัก ออกรวงข้าว
๒. เวลาทำบุญงานมงคล ต้องเตรียมสายสูตรไว้สำหรับพระสงฆ์ถือเวลาสวดมนต์ด้วย
๓. คำพูดอย่างนี้ กวนमानประสาท จริง ๆ

บทที่ ๖

หน้าที่ชาวพุทธ

๖.๑ หน้าที่ชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

ชาวพุทธ คือ กลุ่มของพุทธบริษัท แบ่งตามเพศภาวะมี ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ อีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มอุบาสกอุบาสิกา ต่างมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนาเพราะชาวพุทธต่างทำหน้าที่นี้เอง จึงทำให้พระพุทธศาสนาสืบสานติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าจนถึงทุกวันนี้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เห็นความสืบทอดของพระพุทธศาสนาที่ไม่ขาดสายนั้น เป็นเพราะการทำหน้าที่ของพุทธบริษัท
๒. เข้าใจพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญขึ้นขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติของชาวพุทธ
๓. เห็นความสำคัญของคำว่า หน้าที่กับความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นคุณธรรมจำเป็น สำหรับสังคมมนุษย์ทุกระดับ

หน้าที่ชาวพุทธ

ชาวพุทธคือกลุ่มพุทธบริษัท ๔ ที่สรุปลงสั้นมี ๒ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายสงฆ์ แยกเป็นพระภิกษุและพระภิกษุณีสงฆ์
 ๒. ฝ่ายคฤหัสถ์ผู้นับถือพระพุทธศาสนาแยกเพศเป็นอุบาสกและอุบาสิกา
- ชาวพุทธฝ่ายแรกมีหน้าที่ คือ

๑. ศึกษาพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกให้แตกฉาน แล้วนำมาปฏิบัติให้คู่กับการศึกษา โดยถือหลักว่าศึกษาตามความเป็นจริงในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างไร ต้องปฏิบัติให้เคร่งครัด แนวปฏิบัตินั้น ดังปรากฏในบทพระสังฆคณตอนต้นว่า

ก. สุปะฏิปันโน - ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยให้เกิดผลดีแก่ตนและคนอื่น

ข. อสุปะฏิปันโน - ปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัยไม่ผิดเพี้ยน ไม่บิดเบี้ยวจากแนวพระธรรมวินัย

ค. ฌายะปฏิปันโน - ปฏิบัติเป็นธรรม ให้เกิดความเป็นธรรมทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ง. สามิจิปะฏิปันโน - ปฏิบัติโดยชอบ ให้เกิดผลเป็นความชอบทั้งแก่ตนและคนอื่น

๒. เผยแพร่สิ่งที่ตนศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตนเกิดผลดีนั้น ให้ผู้อื่นเกิดความรู้ความเข้าใจตาม และปฏิบัติจนเกิดเป็นผลดีแก่ตน

๓. ให้ความคุ้มครองปกป้องพระพุทธศาสนาในกรณีดังต่อไปนี้

ก. เมื่อเกิดความเข้าใจผิดในด้านตีความหมายพระธรรมวินัยข้อหนึ่งข้อใด หรือ บทหนึ่งบทใดอันผิดไปจากแนวคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ต้องชี้แจงให้เกิดความเข้าใจดีแก่ผู้นั้น เมื่อผู้นั้นยังถือมั่นความคิดเห็นผิดของตนต้องประชุมกันชี้ขาดตั้งเรื่องพระสงฆ์สมัยหลังพระพุทธเจ้า ปริณิพพานแล้ว ได้ประชุมกันทำสังคายนาหลายครั้ง

ข. เมื่อเกิดมีคณะบุคคลปลอมตัวเข้ามาบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาด้วยการปลอม บวช ถ้ากำจัดได้ด้วยอำนาจพระธรรมวินัยต้องรีบกำจัด ไม่ปล่อยปละไว้ให้สิ่งแปลกปลอมนั้นมี กำลังมากขึ้น ถ้ากำจัดไม่ได้ให้ขออารักขา คือ ขอความคุ้มครองจากทางบ้านเมือง เช่น สมัย

พระโมคคัลลีบุตรขออารักขาจากพระเจ้าอโศกมหาราชกำจัดพระปลอมบวชเพื่อแสวงหาผล
สักการะโดยอาศัยเพศพระภิกษุสงฆ์เป็นเกราะบัง ซึ่งครั้งนั้นมีผลให้พวกปลอมบวชถูกจับบังคับ
ให้สึกเป็นจำนวนมาก

แม้ผู้ไม่ได้ปลอมบวช แต่บวชโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย เมื่อบวชแล้วประพฤติ
มิชอบก็ต้องถือเป็นหน้าที่ทำให้ผู้นั้นปฏิบัติชอบ รวมทั้งกำจัดให้ลาสิก เป็นต้น

ค. บำรุงรักษาศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญไว้ให้มั่นคง
ให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเป็นสถานที่ทำบุญ
ของพุทธศาสนิกชน

ฅ. รักษาที่วัดให้เป็นเขตพระรัตนตรัยอันศักดิ์สิทธิ์ ไม่ให้มีการฆ่าสัตว์น้ำ สัตว์บก
ในบริเวณวัด เวลาวัดมีงานทำบุญห้ามชาวบ้านนำสุราเมรัยมาดื่มกันในวัด เวลาแห่ناق แห่เทียน
พรรษาไปวัดที่มีขบวนพื่อนรำและดนตรีไม่ควรให้นำสุราเมรัยเข้าไปดื่มกันในวัด แม้อบายมุข
ประเภทเล่นการพนันก็ห้ามนำเข้ามาเล่นในวัด เมื่อห้ามไม่ฟังให้ขออารักขาคืออำนาจเจ้าหน้าที่บ้านเมือง
เข้าจัดการ

ง. เทศนาเผยแผร่ รวมทั้งเขียนบทความและหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
ให้มีเนื้อหาเข้าใจง่าย สำนวนและถ้อยคำน่าอ่านนำศึกษาโดยมุ่งหมายให้ผู้อ่านและผู้ฟังเข้าใจได้โดย
โดยไม่ต้องแปล

ชาวพุทธกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาบริษัท มีหน้าที่คือ

๑. ศึกษาให้เข้าใจพระพุทธศาสนาจากตำรับตำรา และจากพระสงฆ์ผู้มีความรู้แสดงธรรมปฐกถาและอภิปรายให้เข้าใจ จนสามารถไปแนะนำบุตรหลานของตนให้เข้าใจดีตาม

๒. ปฏิบัติดีตามที่ได้อศึกษาให้เกิดเป็นผลดีแก่ตน จนแจ้งประจักษ์แก่คนอื่นว่าการปฏิบัติดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้นก่อให้เกิดเป็นความสุข ความเจริญทั้งแก่ตนและคนอื่น ตลอดถึงสังคมส่วนรวม คือประเทศชาติบ้านเมือง

๓. เห็นใครปฏิบัติผิดไปในทางดูหมิ่นพระพุทธศาสนาจะต้องรีบทักท้วงให้ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องรีบกระทำ

๔. เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต้องไปทำบุญที่วัด และปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งแนะนำคนอื่นให้เว้นจากอบายมุขในวันเช่นนั้น

๕. บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการเสียสละปัจจัยตามฐานะและความสามารถ

บทบาทหน้าที่ชาวพุทธ

ชาวพุทธหรือพุทธบริษัททุกกลุ่มคือ ผู้มีจิตเมตตา ประพฤติปฏิบัติดี เป็นนักเสียสละ มีใช้นักสะสมความสุขเพื่อตนและพวกของตนโดยเฉพาะ ลักษณะของชาวพุทธนั้นคือ ต้องแบ่งปันกันกินแบ่งปันกันอยู่และแบ่งปันกันใช้ ส่วนคำที่ว่า “วัดใครใครอยู่ บ้านใครใครอยู่ อยู่ใครอุ่น” อันเป็นลักษณะของคนเห็นแก่ตัวไม่เอื้ออาทรความสุขและทุกข์ของคนอื่นนั้นไม่ใช่ลักษณะของชาวพุทธ

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปราย “บทบาทของพุทธบริษัทที่มีต่อการสืบต่อพระพุทธศาสนา” โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ กลุ่ม ตามจำนวนประเภทของพุทธบริษัท โดยร่วมกันศึกษาบทบาทตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำสังคายนา พระธรรมวินัย ครั้งที่ ๑-๕ ในประเทศอินเดีย และกระทำสังคายนาในประเทศไทย โดยแบ่งกลุ่มกันศึกษาถึงประวัติความเป็นมา ตลอดจนผลดีของการทำสังคายนาในแต่ละครั้งว่า มีส่วนในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง แล้วนำผลของการศึกษาค้นคว้าส่งครู หรือจัดนิทรรศการเผยแพร่ต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๐ ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท ต้องศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจ แล้วนำไปปฏิบัติจนเกิดผลดีแก่ตนเอง แล้วนำไปเผยแผ่ยังบุคคลอื่น จึงถือว่าได้ทำหน้าที่ของพุทธบริษัทอย่างสมบูรณ์

คำถาม

๑. การทำสังคายนาพระธรรมวินัย คือการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มีผลดีในด้านใดบ้าง
๒. ในฐานะที่นักเรียนเป็นพุทธบริษัท นักเรียนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง
๓. นักเรียนคิดว่า เราสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ในด้านไหนบ้าง

๖.๒ การปกป้องพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

การปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกระดับที่จะต้องกระทำโดยวิธีป้องกันและอุปถัมภ์ ได้แก่การช่วยเหลือ การบำรุง และส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็งยิ่งขึ้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. รู้และเข้าใจว่า ปกป้องพระพุทธศาสนามีใช่เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ แต่เป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน
๒. บอกบทบาทหน้าที่ในการปกป้องพระพุทธศาสนา และสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้จริง ในฐานะของพุทธศาสนิกชน
๓. บอกวิธีการปกป้องพระพุทธศาสนา จากกรณีตัวอย่างได้

ปกป้องพระพุทธศาสนา

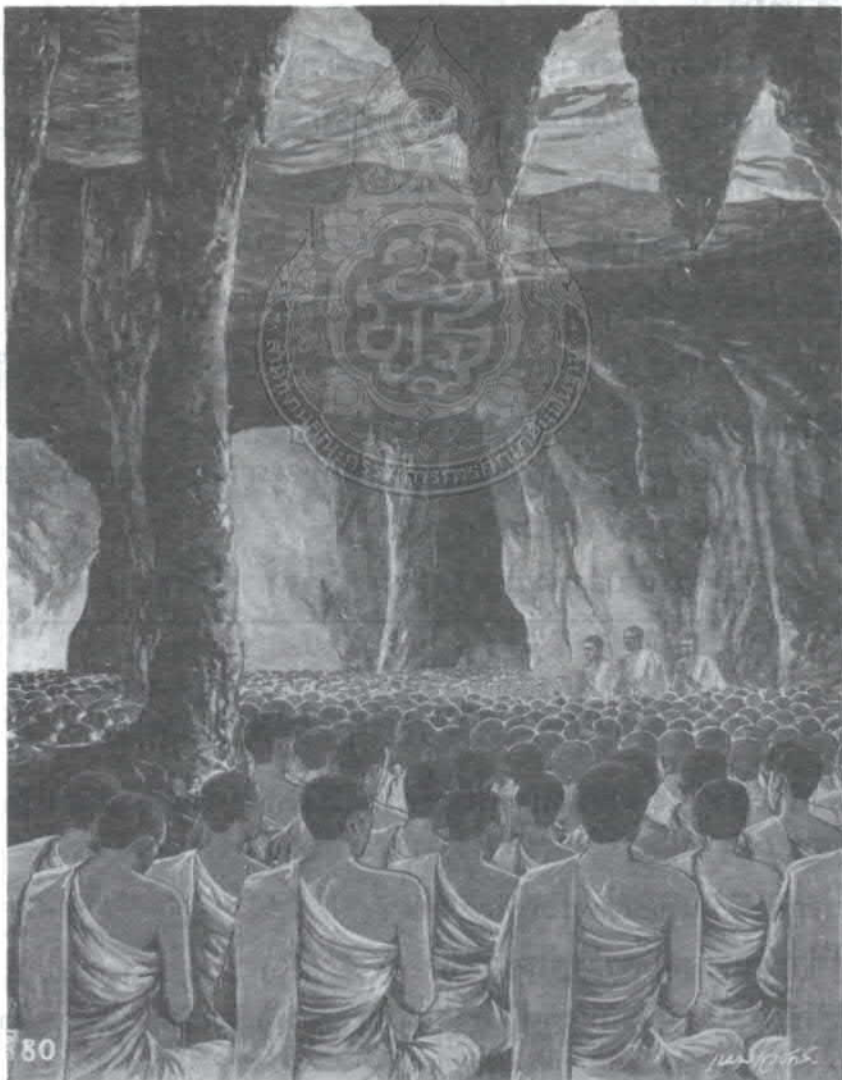
การป้องกันพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงของพุทธบริษัททุกกลุ่ม หลักการโดยสรุปมี ๒ วิธี คือ

๑. กำจัดสิ่งที่เป็นภัยแก่พระพุทธศาสนา
๒. ให้กำลังบำรุงแก่พระพุทธศาสนา

การกำจัดสิ่งที่เป็นภัยแก่พระพุทธศาสนามีมาแล้วตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า ในที่นี้ขอสาธกเพียง ๒ เรื่อง คือ

๑. เมื่อคราวพระเวททัตประกาศตนแยกจากการปกครองของพระพุทธเจ้า พร้อมกับชักชวนพระภิกษุบวชใหม่ให้แยกไปเข้ากับฝ่ายตน พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นภัยจะเกิดขึ้น จึงทรงส่งพระมหาโมคคัลลานะและพระสารีบุตรเดินทางไปชี้แจงให้พระภิกษุบวชใหม่ให้เกิดความเข้าใจดี จนได้พากันผละหนีพระเวททัตกลับมาเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้า

๒. สมัยสตรีผู้เลื่อมใสพากันออกบวชเป็นพระภิกษุณีที่ยังไม่มีวัดหรือสำนักถาวรอยู่อาศัย ก็อยู่กันตามลำพังในป่าบ้าง ในถ้ำในเขาบ้าง ถูกโจรผู้ร้ายใจบาปปลุกปล้ำข่มขืนดังพระภิกษุณีอุบลวรรณาได้ประสบ พระพุทธเจ้าได้ทรงขออารักขาคือความป้องกันจากฝ่ายบ้านเมืองของพระเจ้าปเสนทิโกศล ตั้งแต่นั้นมาจึงได้เกิดมีสิ่งที่เรียกว่า “ภิกษุณุปัสสัย” แปลว่าสำนักพระภิกษุณี และมีพระพุทธรูปัญญัติห้ามพระภิกษุณีอยู่ในป่าตามลำพัง ต้องอยู่เป็นคณะในสำนักซึ่งอยู่ในอาณาเขตส่วนหนึ่งส่วนใดของวัดที่พระสงฆ์พำนักตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปกป้องพระพุทธศาสนาภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

มาถึงสมัยพระสงฆ์ประชุมกันทำสังคายนา คือการชำระสะสางคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และจัดไว้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ก่อนถึงวันประชุมทำสังคายนา พระสงฆ์สาวกได้ขออารักขาคืออำนาจทางบ้านเมืองให้ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยจากภายนอกเข้าแทรกซึมทำลายพิธีสังคายนา

สมัยที่ทางบ้านเมืองมีบทบาทก้าวเข้าไปให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและใช้อำนาจปกป้องมากที่สุด คือในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งทรงใช้พระราชอำนาจขับไล่ผู้ที่บวชโดยมิชอบให้ออกไปจากพระศาสนา

ครั้นมาถึงยุคพระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายไปในนานาประเทศ จะเห็นได้ว่าประเทศใดมีพระมุขนับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาในประเทศนั้นจะมั่นคง เจริญรุ่งเรือง แต่ถ้าประเทศใดพระมุขของประเทศนั้นถือลัทธิและศาสนาอื่น พระพุทธศาสนาในประเทศนั้น ๆ ก็อ่อนแอ ไม่มั่นคง เช่น ประเทศอินเดียในสมัยต่อ ๆ มา พระพุทธศาสนาแทบสูญสลาย ทั้งนี้เพราะขาดความปกป้องจากทางบ้านเมือง

ถ้าอยากเห็นภาพที่กล่าวข้างต้นขอให้ดูประเทศไทย จะเห็นได้ว่าเหตุที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันเพราะพระบรมเดชานุภาพขององค์พระมหากษัตริย์ราชเจ้าได้เข้าปกป้องคุ้มครอง ทั้งองค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

เมืองไทยมีพระราชบัญญัติคุ้มครองป้องกันพระพุทธศาสนา อยู่ ๒ ฉบับ คือ

๑. กฎหมายอาญามีอยู่มาตราหนึ่ง บัญญัติไว้ว่าผู้ใดมิได้เป็นเพราะภิกษุ สามเณร โดยชอบด้วยธรรมวินัย แต่งกายลอกเลียนแบบพระภิกษุ สามเณรและกระทำการอย่างพระภิกษุ สามเณร ผู้นั้นมีโทษทั้งปรับและจำคุก

๒. พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันมีหลักการอุปถัมภ์บำรุง และปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

ที่กล่าวมาโดยสรุปนั้น เป็นความปกป้องพระพุทธศาสนาโดยทางราชการ

การปกป้องพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัท

การปกป้องพระพุทธศาสนาที่พุทธบริษัทกระทำตามหน้าที่โดยสรุปได้แก่ การปกป้องสิ่งที่เป็ภัยแก่พระพุทธศาสนา ๒ ประการ คือ

๑. ปกป้องภัยภายใน ได้แก่ ภัยที่เกิดขึ้นจากพุทธบริษัทผู้ประพฤติมิชอบ ไม่เคารพพระธรรมวินัย มีความเข้าใจพระธรรมวินัยผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และประพฤติผิดแผกจากแนวคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า กรณีเช่นนี้ย่อมเป็นหน้าที่โดยตรงของพุทธบริษัทที่จะชี้แจงให้ผู้้นั้นคลายจากเห็นผิดเป็นชอบ ถ้าไม่อาจทำได้สำเร็จก็มีทางที่จะกำจัด

ผู้นั้นออกไปจากพระศาสนา ดังที่คณะสงฆ์ได้กระทำเสมอมา เช่น ร่วมกับเจ้าพนักงานของทางบ้านเมืองดำเนินการบังคับให้ผู้นั้นสึกออกไปจากเพศพระภิกษุ

๒. ป้องกันภัยภายนอก ได้แก่ การกระทำของศาสนิกชนของศาสนาอื่นกล่าวโจมตีพระพุทธศาสนา ก็เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทจะช่วยกันชี้แจงให้เกิดความเข้าใจแก่พุทธศาสนิกชนว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร

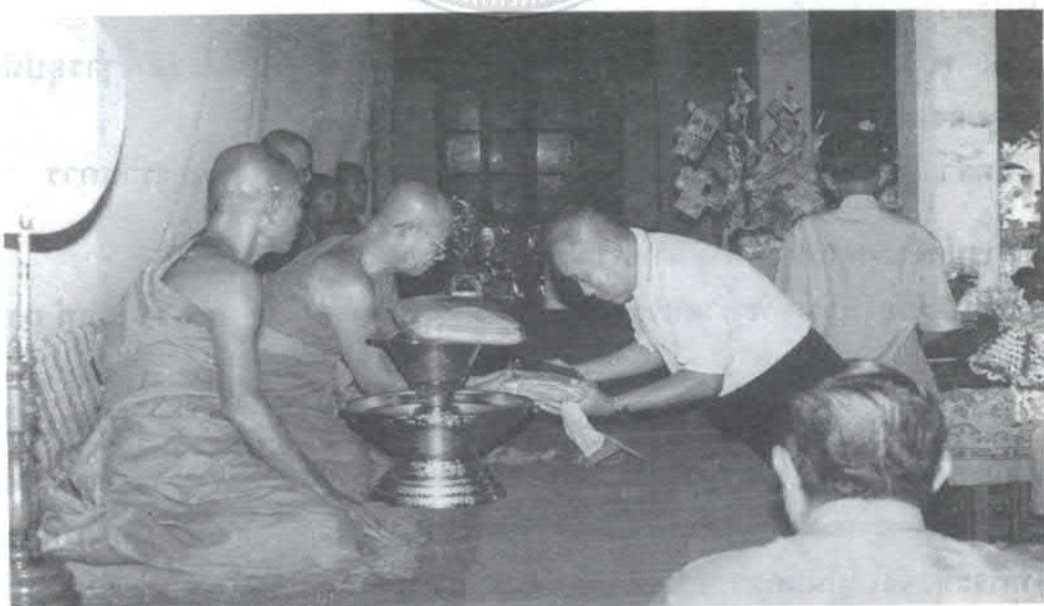
ผู้นับถือลัทธิและศาสนาอื่นปฏิบัติต่อพระพุทธรูปไม่เหมาะสมดังที่เกิดเป็นข่าวทางสื่อมวลชน พุทธศาสนิกชนก็ไม่นิ่งดูเฉย ได้ออกคำชี้แจงหรือไม่ก็หักท้วงการกระทำเช่นนั้น แม้พุทธบริษัทบางคนไม่เข้าใจวิธีการตั้งและประดิษฐานพระพุทธรูปในที่ที่ไม่เหมาะสม ก็ถือเป็นหน้าที่ที่จะชี้แจงให้เกิดความเข้าใจว่าพระพุทธรูปเป็นนิมิตหมายถึงพระพุทธเจ้า เป็นของสูง ไม่ควรตั้งหรือประดิษฐานไว้ในที่ไม่เหมาะสม

พุทธบริษัทประเภทที่ยังไม่เข้าใจพระพุทธรศาสนากระทำการสิ่งไม่สมควร เช่น

๑. แห่เทียนพรรษาไปวัด แห่ดอกไม้ไปอุปสมบทในวัด มีการนำสุราเมรัยใส่ขวดติดกันไปพ้อนรำกันไป

๒. เวลาถึงงานบุญในวัดนำสุราไปนั่งดื่มกันตามใต้ต้นไม้ก็ดี ตั้งวงดื่มกันบนศาลาการเปรียญก็ดี นำการพนันไปเล่นในวัดก็ดี ยิงนกตกปลาในวัดก็ดี ฆ่าสัตว์ใหญ่ เช่น โค-กระบือในงานบวชนาคก็ดี

เหล่านี้ พุทธบริษัทที่เข้าใจพระพุทธรศาสนาดีไม่ควรทำใจว่างเฉย ควรถือเป็นภาระหน้าที่ให้คำชี้แจงนำสัมมาทิฐิว่าวัดเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ประดิษฐานพระรัตนตรัยควรรักษาไว้ให้ศักดิ์สิทธิ์ ไม่ควรทำบาปให้เห็นเป็นการดูหมิ่นพระรัตนตรัย

การให้กำลังบำรุงแก่พระพุทธศาสนา

การส่งกำลังบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านสร้างที่อยู่อาศัยถวายพระสงฆ์ ถวายอาหาร เป็นต้น เป็นสิ่งที่พุทธบริษัทได้กระทำมาแล้วตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า ถ้าปราศจากกำลังอุดหนุนจากพุทธบริษัทประเภทอุบาสกอุบาสิกา พุทธบริษัทประเภทพระภิกษุสงฆ์ก็จะดำรงตนด้วยการประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาไม่ได้

เหตุที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยแล้วมันคงเป็นปีกผ่านสิบมาจนทุกวันนี้ เพราะได้กำลังอุดหนุนหรืออุปถัมภ์บำรุงจาก ๒ ฝ่าย คือ

๑. ทางราชการบ้านเมืองจัดงบประมาณถวายผ่านกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ทุกปี
๒. พุทธศาสนิกชนทุกระดับเสียสละปัจจัยบำรุงวัดและพระสงฆ์ด้วยความศรัทธาและเลื่อมใส

วัดในเมืองไทยมี ๒ ประเภท คือวัดที่องค์พระมหากษัตริย์และพระบรมราชินี ตลอดจนทั้งพระบรมราชโอรส-ราชธิดาทรงสละพระราชทรัพย์สร้าง เรียกว่า พระอารามหลวง หรือวัดหลวง วัดที่ประชาชนบริจาคนสร้างทั้งเฉพาะบุคคลและร่วมกันสร้างเรียกว่า วัดราษฎร์ ทั้งหมดนี้คือส่วนหนึ่งแห่งความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา อันเป็นเครื่องป้องกันพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดไป

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเรื่อง “บทบาทของรัฐต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา” โดยแบ่งกลุ่มกันศึกษาในด้านต่าง ๆ แล้วนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันต่อไป
- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเรื่อง “บทบาทของพุทธบริษัท ต่อการปกป้องพระพุทธศาสนา” โดยแบ่งกลุ่มกันศึกษาในด้านต่าง ๆ แล้วนำผลของการอภิปรายมาติดป้ายนิเทศก์เพื่อเผยแพร่ต่อไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนเขียนเรียงความเรื่อง “บทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อการสืบต่อพระพุทธศาสนา” แล้วครูนำผลงานที่ดีที่สุดมาติดป้ายนิเทศ เพื่อประกาศยกย่องและเผยแพร่ต่อไป
๒. ให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติมถึงสาเหตุความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย

๓. ให้นักเรียนรวบรวมตัวอย่างพฤติกรรมของการทำลายพระพุทธศาสนา แล้วนำมาช่วยกันวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทำ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การปกป้องพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของพุทธบริษัท แต่การปกป้องศาสนาได้ดีที่สุด คือการประพฤติตามหลักการของพระพุทธศาสนา แล้วนำเอาผลของความรู้และผลของการปฏิบัตินั้น ไปชี้แจง แนะนำ บอกกล่าวยังบุคคลอื่นต่อไป นอกจากได้ทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังถือได้ว่าเป็นการปกป้องพระพุทธศาสนาอีกด้วย

คำถาม

๑. บทบาทของพุทธบริษัทต่อการปกป้องพระพุทธศาสนา มีอย่างไรบ้าง
๒. ทางราชการบ้านเมืองมีบทบาทในการป้องกันพระพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง แสดงความคิดเห็น
๓. มูลเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่และตั้งมั่นเป็นปึกแผ่น มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง

อรุณกิจบดินทร์

นฤธกวี

บทที่ ๗

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

๗.๑ อานาปานสติ การตั้งสติตามระลึกถึงลมหายใจเข้า-ออก

แนวคิดสำคัญ

- อานาปานสติ เป็นวิธีฝึกจิตให้เป็นสมาธิ โดยตั้งมั่นอยู่กับลมหายใจเข้า-ออก ตลอดเวลา
- สมาธิจำต้องอาศัยการฝึกบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญในการควบคุมจิตใจกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ต้องการ
- อานาปานสติ คือการกำหนดสติให้อยู่กับลมหายใจเข้า-ออกในระยะเวลาที่กำหนด มีวิธีบริการกรมหลายวิธี

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. ฝึกปฏิบัติอานาปานสติสมาธิ โดยวิธีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง
๒. ระบุนิธิฝึกอานาปานสติ โดยวิธีนับ และปฏิบัติได้
๓. บอกความหมายและความสำคัญของอานาปานสติได้
๔. ฝึกจิตให้สงบและใช้ความสงบนั้นเป็นพื้นฐานของปัญญาได้

อานาปานสติ

อานาปานสตินั้นเป็นชื่อของกรรมฐานที่แปลว่า การงาน ซึ่งบุคคลจะต้องกระทำในด้านจิตใจเป็นวิธีการบริหารจิตของบุคคลให้มีความสงบ ตั้งมั่นอยู่กับลมหายใจเข้า-ออก ในเบื้องต้นแล้วใช้พลังแห่งความสงบเหล่านั้นปฏิบัติภารกิจการทำงานเหล่านั้นได้ด้วย ในปัจจุบันท่านจึงเรียกว่าเป็นการบริหารจิต โดยมุ่งที่จะให้เกิดผลดีในการศึกษา ในการปฏิบัติกิจการงาน และในการดำรงชีวิตของบุคคลทั้งหลาย

เครื่องมือในการทำจิตใจให้สงบที่เราเรียกว่า “อารมณ์” ของสมถกรรมฐานนั้น แม้พระพุทธเจ้าจะทรงจำแนกแสดงไว้ถึง ๔๐ วิธีด้วยกันก็ตาม แต่วิธีที่ทรงเน้นย้ำไว้ในที่ต่าง ๆ

และทรงแสดงผลดีงามเอาไว้มากนั้น ก็คือ อานาปานสติ ได้แก่การตั้งสติตามระลึกรู้ อยู่ที่ลมหายใจ เข้า-ออก หลักการบริหารจิตที่สำคัญ ไม่ว่าจะใช้ข้อใดก็ตาม การเตรียมตัวให้พร้อม โดยทำจิตใจ ของตนให้สงบนั้น ถือว่าเป็นฐานสำคัญในเบื้องต้น เพราะการทำจิตใจให้สงบก็ถือเป็นการทำจิตสงบ อยู่กับเรื่องปัจจุบัน แม้ในการเรียน การอ่าน การฟัง การปฏิบัติภาระกิจ การงาน ที่มีสมาธิ แสดงว่าในขณะนั้นจิตใจของผู้ทำงานนั้น ๆ ระลึกรู้อยู่กับสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่เรียกรวม ๆ ว่า ทำงานอย่างมีสมาธิจิตจะมีสมาธิได้ง่ายก็ต้องไม่คิดส่ายไปในเรื่องที่ผ่านมาแล้ว หรือคิดถึงเรื่อง ที่ยังไม่มาต้องสลัดความคิดที่ทำให้ตนกังวลออกไปให้ได้เสียก่อน แล้วมาใช้สติ ตั้งใจระลึกรู้อยู่ที่ ลมหายใจเข้า-ออก มีสัมปชัญญะคือรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่กับลมหายใจเข้า-ออก

แต่เนื่องจากจิตเป็นธรรมชาติดิ้นรนกวัดแกว่ง ห้ามยาก รักษายาก มักจะตกไปใน อารมณ์ที่จิตคุ้น จิตคุ้นเรื่องอะไรมาก ก็จะได้คิดถึงเรื่องเหล่านั้นมาก แต่การดึงจิตให้สงบ นอกจาก จะต้องอาศัยสติสัมปชัญญะแล้วจะต้องมีความเพียรพยายามอยู่เรื่อย ๆ เวลาบริหารจิตเราจะใช้อารมณ์

ข้อใดก็ตามแต่หลักสติ สัมปชัญญะ และความเพียรนั้นต้องมีทุกกรณีไป

วิธีเจริญอานาปานสตินั้น ทรงสอนว่าให้บุคคลเข้าอยู่ในที่สงัดจากเสียงรบกวนจากคนรบกวน ซึ่งอาจจะกระทำในชั้นเรียนที่ต่างคนต่างไม่ส่งเสียงด้วยกันไปทำที่บ้านซึ่งมีความสงบมากพอสมควร ถ้าจะหลีกออกไปให้ห่างไกลคนได้ก็จะเป็นการดี แต่ถ้าทำไม่ได้ก็ต้องอาศัยโอกาสสถานที่ที่ช่วยให้เกิดความสงบได้ง่าย แล้วให้นั่งขัดสมาธิเท้าขวาทับบนเท้าซ้าย มือขวาวางทับบนมือซ้ายนั่งตัวตรง ๆ การตั้งสติระลึกอยู่ที่ลมหายใจเข้า-ออก ซึ่งลมหายใจเข้า-ออกนั้นคงเป็นการหายใจเข้า-ออกตามปกติ เพียงแต่ว่าเราไม่ได้สนใจไม่ได้ใส่ใจ ลมหายใจเข้า-ออกของเราเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ลมหายใจเข้า-ออก อยู่กับเราตลอดเวลา ในที่นี้ท่านให้ใช้ลมหายใจเข้า-ออกเป็นเครื่องมือในการตั้งสติระลึก โดยอาศัยความเพียรพยายามเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสนับสนุนคือ

หายใจเข้ายาว	ก็รู้ว่า ขณะนี้	เราหายใจเข้ายาว
หายใจออกยาว	" "	เราหายใจออกยาว
หายใจเข้าสั้น	" "	เราหายใจเข้าสั้น
หายใจออกสั้น	" "	เราหายใจออกสั้น

หมายความว่าลมหายใจคงเป็นไปตามปกติของเราเพียงแต่เราใช้สติระลึกรู้แนบอยู่กับลมหายใจเข้า-ออก ในขณะนั้น ๆ เท่านั้น

การปฏิบัติในขั้นนี้สำหรับบางคนอาจจะเป็นการยากเกินไปที่จะใช้จิตที่ระลึกรู้ลมหายใจเข้า-ออก, ยาว-สั้น

พระอาจารย์ในรุ่นหลัง ท่านจึงได้คิดวิธีเพิ่มเติมขึ้นท่านเองคล้าย ๆ สถานที่สูง ผู้ใหญ่ขึ้นได้ เด็กก้าวขึ้นไม่ได้ก็ต้องไปเอาอะไรมารองไว้ เพื่อให้เด็กก้าวขึ้นไปได้ด้วย แต่จุดหมายปลายทางนั้นเหมือนกันคือเพื่อทุกคนจะได้ก้าวขึ้นไปสู่ที่สูงเหล่านั้นได้

วิธีที่ท่านนำมาใช้เพิ่มเติมขึ้นในปัจจุบัน ข้อแรกก็คือการนับ ได้แก่การนับลมหายใจเข้า-ออกและเพื่อฝึกให้มีสติสัมปชัญญะที่ต่อเนื่องจริง ๆ

การนับจึงใช้นับเป็นชุด ๆ ไปตามลำดับ

หายใจเข้านับ	๑	หายใจออกนับ	๑
"	๒	"	๒
"	๓	"	๓
"	๔	"	๔
"	๕	"	๕

ตั้งต้นใหม่

๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖

๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗

๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘

๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘, ๙-๙

๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘, ๙-๙, ๑๐-๑๐

แล้วกลับมาตั้งต้นใหม่อีก

ผู้ที่นับต้องมีสัจจะในตัวเองว่าจริง ๆ นั้นนับถูกต้องหรือไม่ ถ้าเกิดลังเลใจ สงสัย ไม่แน่ใจ เกิดชะงักงันขึ้นในจุดใดจุดหนึ่งแสดงว่ามีปัญหาก็ต้องรีบแก้ไข การนับนั้นให้นับกันไปจนใจสงบ ด้วยการนับ

วิธีที่ ๒ ก็คือ การตั้งสติ ระลึกรู้ตามลมไปทำนองคล้าย ๆ เราขีดเส้นเรลากเส้นตาก็มองตามเส้นไปด้วย แต่ลมหายใจนั้นมีเข้ามียอก

การตั้งสติตามระลึกดูลมก็ดูตามทั้งช่วงเข้า และช่วงออกตั้งแต่ลมเข้ามาแล้วก็หายไป จนออกมาแล้วก็หายไปก็จับที่เข้ามา-หายไป ออกมา-หายไปก็เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตมันสงบอยู่กับลมหายใจเข้า-ออก

ดูที่จุดซึ่งลมกระทบเพียงอย่างเดียวตามปกติแล้ว เวลาคนหายใจเข้า-ออกนั้น ลมหายใจจะกระทบที่ปลายจมูกบ้าง ที่ช่องจมูกบ้าง ที่ริมฝีปากเบื่องบนบ้างแล้วแต่ลักษณะใบหน้าของบุคคล

ลมกระทบอยู่ในจุดใด ตั้งใจระลึกอยู่ในจุดนั้น ท่านอุปมาเหมือนคนเฝ้าประตูใครเข้ามาก็ต้องรู้ใครออกไปก็ต้องรู้ เข้ามาแล้วไปไหนไม่ใช่หน้าที่ของคนเฝ้าประตู แต่คนเฝ้าประตูจะต้องรู้เฉพาะช่วงที่เขาเข้ามาและออกไปเท่านั้นวิธีนี้ก็ช่วยให้จิตสงบอยู่ในจุดนั้น

ใช้การภาวนา พุท-โธ หายใจเข้าว่า พุท หายใจออกว่า โธ หรือหายใจเข้าว่า “พุทโธ” หายใจออกว่า “พุทโธ”

จนมาถึงจุดลมที่เกิดขึ้นแล้วก็ตามไปจนถึงจุดสุดท้ายเรียกว่ากำหนดรู้กองลมในช่วงที่ลมเกิดแล้วก็ลมหายไปกับลมเข้ามาแล้วก็ลมออกไป

วิธีเหล่านี้ผู้ศึกษาปฏิบัติบริหารจิตอาจจะทดลองดูว่าใช้ข้อใดที่ทำให้ใจสงบได้ดีก็ใช้ข้อนั้น การนำเสนอหลายวิธีเพียงเพื่อต้องการให้เลือกใช้ให้เหมาะสมแก่จิตใจของบุคคลซึ่งไม่เหมือนกันเท่านั้น

ทำไมคนต้องเจริญอานาปานสติกันและมีการนิยมนำแพร่หลายทั่วโลกของพระพุทธศาสนา อาจจะเป็นเพราะ

๑. ลมหายใจเข้า-ออก เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในทุกคน เราจะใช้ทำให้สงบเมื่อไรก็สามารถทำได้

๒. อานาปานสติ เป็นกรรมฐานที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตั้งแต่สมัยยังเป็นพระราชกุมาร และแม้ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าก็ทรงเริ่มต้นที่อานาปานสติกรรมฐาน

๓. คนเรานั้นมีจริตพื้นอัธยาศัยที่แตกต่างกันในรายละเอียด

ตามปกติในหลักการบริหารจิตนั้นท่านจะตรวจสอบดูจริตของคนดูว่าคนนี้ทำอย่างนี้ได้ดี คนนี้จะต้องใช้อารมณ์อย่างนี้จึงจะดี อานาปานสติเองนั้นเหมาะสมแก่คนที่มีโมหจริตกับวิตกจริต แต่ในขณะเดียวกันคนที่มีจิตอื่นก็สามารถทำใจของตนให้สงบด้วยการเจริญอานาปานสติได้ อานาปานสติจึงกลายเป็นกรรมฐานที่สากลแก่คนทุก ๆ กลุ่ม คือใคร ๆ ก็อาศัยเป็นเครื่องมือ ทำใจให้สงบได้เพราะลมหายใจก็อยู่ด้วยกันทุกคนแล้ว

๔. ผลที่เกิดขึ้นจากการเจริญอานาปานสติ จะช่วยให้จิตของผู้ปฏิบัติมีความสงบจิตใจ มีความสงบระงับดี ประณีตละเอียด ยิ่งขึ้นโดยลำดับมีความเยือกเย็นเพราะความร่ำร้อนของกิเลส ได้ลดลงไป

ความเยือกเย็นนั้นก็จะเพิ่มมากยิ่งขึ้นภายในจิต ช่วยให้จิตมีความสุขเกิดเป็นพลังขึ้น ภายในบางช่วงจังหวะโอกาสอาจจะมีอารมณ์มากระทบจากข้างนอกทำให้ใจไม่สงบ แต่จะสามารถ สลัดความรู้สึกที่ไม่ดีเหล่านั้นออกไปได้ในเวลาที่รวดเร็วเช่นมีเรื่องกระตุ้นให้โกรธก็อาจจะโกรธ แต่โกรธน้อยลงจะเก็บไว้ภายในใจน้อยลงได้รับความรู้สิ่งที่เกิดขึ้นก็รักษาความรู้สึกที่ดีเหล่านั้นไว้นาน ๆ ก็ช่วยให้สุขภาพจิตของเขาดีขึ้น

กายกับจิตนั้นมีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน เมื่อสุขภาพจิตดีสุขภาพกายก็จะดีตามไปด้วย การเจริญกรรมฐานหรือการบริหารจิตนั้นกรรมวิธีก็มีเพียงเท่านั้นแต่ว่าจะมีลักษณะเหมือนการรับประทานอาหาร

วิธีรับประทานอาหารนั้นไม่ได้วิจิตรพิสดารอะไร ทุกครั้งก็รับประทานกันอย่างนั้นเพียงแต่จะต้องรับประทานไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะสามารถขจัดความหิวได้ จนความอึดเกิดขึ้น เร็วแรงเกิดขึ้นสามารถปฏิบัติภารกิจงานได้

เรื่องการปฏิบัติบริหารจิตก็เหมือนกับการศึกษาแผนที่ ศึกษาเส้นทางเท่านั้นแต่กว่าจะถึงจุดหมายปลายทางได้ก็ต้องเดินไปตามเส้นทางที่ว่่านั้นจึงใช้เวลาบ้าง น้อยบ้าง แตกต่างกันไป

สำหรับนักเรียนนั้นมุ่งเน้นในระดับของการบริหารจิต เพราะจิตใจที่ได้รับการฝึกปรือด้วยวิธีนี้เหมือนกับการรวบรวมเอาน้ำมาไว้ในท่อ ในสายยาง ในแป้น้ำ ที่จริงปริมาณน้ำไม่มาก แต่มีการรวมตัวเราสามารถนำไปใช้ในเรื่องต่าง ๆ ได้

การรวมพลังจิตด้วยวิธีบริหารจิตตามหลักของอานาปานสติก็มีจุดประสงค์อย่างนั้น เมื่อนักเรียนสามารถฝึกจนจิตสงบด้วยวิธีนี้ได้จะช่วยให้เรียนหนังสืออย่างมีสมาธิ ทำงานอย่างมีสมาธิ ปฏิบัติกิจการต่าง ๆ อย่างมีสมาธิ ความผอเผลอ ความพลั้งพลาด ความเลอะเลือน ความหลงลืม

ก็จะลดน้อยถอยลงไป แต่เป็นเรื่องที่เราต้องกระทำบ่อย ๆ กระทำให้มาก กระทำอย่างต่อเนื่อง ผลดังกล่าวจึงจะเกิดขึ้น

ร่างกายเรานั้นต้องการอาหาร ซึ่งก็มีการรับประทานกันไปโดยลำดับ ร่างกายจึงดำรงอยู่ได้จิตใจก็ต้องการอาหาร คือความสุข ความสงบ ซึ่งบุคคลสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วย การบริหารจัดการตามแนวอานาปานสติ เป็นต้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันศึกษาค้นคว้าวิธีการทำสมาธิแบบต่าง ๆ ที่นิยมปฏิบัติกัน เช่น พุท-โธ, ยุบหนอ-พองหนอ, เพ่งวัตถุหรือแบบกำหนดอริยาบถที่เคลื่อนไหว เป็นต้น โดยแบ่งกลุ่มกันศึกษาค้นคว้าแล้วนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันถึงข้อดี-ข้อเสีย แล้วนำผลสรุปของแต่ละกลุ่มมาติดป้ายนิเทศเพื่อเผยแพร่ต่อไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนกำหนดลมหายใจเข้าออก ครูแนะนำให้สังเกตความเปลี่ยนแปลงทางกาย และทางจิต ความต่อเนื่องและจุดเปลี่ยนช่วงของลมหายใจ แล้วสรุปบันทึกผลของความเปลี่ยนแปลงนั้นไว้

๒. จัดนิทรรศการประวัติและผลงานของอาจารย์ทางด้านวิปัสสนา-กรรมฐาน

๓. เชิญวิทยากรหรืออาจารย์ด้านวิปัสสนาบรรยายถึงประโยชน์และคุณค่าของการทำจิตภาวนาและฝึกปฏิบัติการทำสมาธิภาวนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในการดำเนินชีวิตประจำวันย่อมต้องเจออุปสรรคปัญหามากมายหลายประการ บางปัญหาก็แก้ไขได้และบางปัญหาก็ยากแก่การแก้ไข หากเราสงบนิ่งมีสติ-สัมปชัญญะ คิดไตร่ตรอง แก้ไขไปตามลำดับเราก็สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้นไปได้ด้วยดี

คำถาม

๑. ทำไมการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติจึงเป็นที่นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย จงแสดงเหตุผล

๒. นักเรียนคิดว่าสติ-สัมปชัญญะมีความจำเป็นและสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง แสดงความคิดเห็น

๓. “สติ อุปมา เหมือนคนเฝ้าประตู” นักเรียนเห็นด้วยกับคำกล่าวอุปมานี้หรือไม่ จงแสดงความคิดเห็น

๗.๒ มรณัสสติ การตั้งสติตามระลึกถึงความตายที่มีแก่ตนและบุคคลอื่น

แนวคิดสำคัญ

การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ทุกขณะ ทำให้ชาวพุทธเข้าใจความจริงแห่งชีวิตว่า ไม่แน่นอน เกิดตายอยู่ตลอดเวลา (ในแง่นามธรรม) และพร้อมจะตายจริง (ในแง่รูปธรรม) เมื่อใดก็ได้เมื่อคิดได้เช่นนี้ ทำจิตให้สงบเยือกเย็น เข้าใจธรรมชาติของชีวิตอย่างถ่องแท้ และสร้างสรรค์ความดีงาม ด้วยความไม่ประมาท

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. บอกความหมายและความสำคัญวิธีการเจริญกรรมฐาน โดยเฉพาะมรณัสสติ ได้
๒. ฝึกจิตให้สงบและใช้จิตที่สงบนั้นเป็นพื้นฐานของปัญญาได้

มรณัสสติ

ชีวิตกับความตายนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ เพราะว่าทุกชีวิตในโลกที่เกิดมาแล้วจะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติของมัน คือ เกิด แก่ แล้วก็ตาย ส่วนจะแก่มากแก่น้อยเป็นรายละเอียด แต่พอเกิดมาถึงผ่านแม่เพียง ๑ วินาทีก็เรียกว่าแก่แล้ว แก่ไป ๑ วินาทีแล้ว เพราะฉะนั้น อาจจะตายเพียงเกิดมาได้ ๑ นาที ๒ นาที ๓ นาที ก็ถือว่าผ่านการแก่ไปแล้ว ความแก่ ความตายนั้น ได้ติดมากับการเกิดและก็แสดงตัวออกมอย่างต่อเนื่อง ทำให้เราเห็นว่า ความตาย ได้เกิดขึ้นกับคนทุกวัย ไม่เกี่ยวว่าอายุจะมาก หรือจะน้อย แม้จะอยู่ได้ถึงแก่耄耋ชรา ก็จะจบลงที่ความตาย

การบริหารจิตตามแนวของ มรณัสสตินั้น ต้องการที่จะปลุกเร้าจิตใจของบุคคลให้ใช้สติสัมปชัญญะและความเพียรพยายามของตนหาประโยชน์จากความตาย หรือก่อนที่จะตายก็ให้มองชีวิตคล้าย ๆ กับบ้านเรือนที่กำลังถูกไฟไหม้หรือเรือที่กำลังจะจม ปัญหาว่าทำอย่างไรก่อนที่เรือจะจม เราจะเอาสมบัติซึ่งมีค่าออกมาจากเรือให้ได้ หรือบ้านเรือนที่กำลังถูกไฟไหม้ก็เป็นเช่นเดียวกัน ทำอย่างไรเราจะเอาทรัพย์สินสมบัติที่มีค่าออกจากเรือนหลังนั้นได้ เรือนนั้นพังแน่ ถูกไฟไหม้หมดไปแน่ และเรือนนั้นจมแน่ เหมือนกับชีวิตต้องตายแน่ โดยปกติแล้วคนจะประมาทในวัยมักคิดว่า ตนอยู่ในวัยหนุ่ม วัยสาวอยู่ยังไม่ตาย แต่เอาเข้าจริง ๆ ถ้ามองรอบตัวนักเรียนก็จะพบว่า

มักมีคนรุ่นราวคราวเดียวกับเรา มีคนรุ่นน้อง มีคนรุ่นพี่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ตายกันไป ไม่ได้หมายความว่าคนอายุน้อยแล้วจะไม่ตาย เพราะความตายมีแก่ทุกชีวิต พร้อมทั้งจะเกิดขึ้นดังกล่าวกว่า ประมาทในเรื่องโรคร้ายไข้เจ็บ คิดว่าตนเองมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง ไม่ยอมให้หมอตรวจสอบดู โรคร้ายในร่างกายเมื่อหมอตรวจเจอ บางทีก็สายไปเสียแล้ว

ประมาทในชีวิต คนทั่วไปใช้ชีวิตไปด้วยความประมาท ความตาย ความพิการ อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนมีอยู่ทุกวันเป็นประจำ ทุกส่วนของโลกเป็นผลของความประมาทของตนเองบ้าง ของคนอื่นบ้าง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว ชีวิตของแต่ละชีวิตนั้นได้เดินทางไปสู่ความตายอยู่ทุกขณะ ความตายท่านจึงแบ่งออกมาเป็น ๒ ลักษณะด้วยกันคือ

๑) ตายอยู่ทุกขณะ (กาลมรณะ) เช่น ผมตาย เล็บตาย หนังตาย ฟันตาย เซลล์ทั้งหลายตายไป ซึ่งเป็นหลักความจริงที่เป็นวิทยาศาสตร์ด้วย

๒) ตายในขณะที่ยังไม่ควรจะตาย (อกาลมรณะ) เช่น ข้าราชการตายด้วยอุบัติเหตุต่างๆ ด้วยความประมาทของตัวเองบ้าง และการกระทำของบุคคลอื่นบ้าง เพราะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ของผู้ประมาทบ้าง ดูแล้วก็ยังเป็นเวลาที่ยังไม่น่าจะตาย แต่ก็ต้องตาย เพราะอาศัยความประมาทในชีวิต การตายในลักษณะนี้ทำให้ชีวิตเราเหมือนกับเปลวเทียนที่เราจุดขึ้น ซึ่งตามปกติแล้วเทียนจะดับก็ต่อเมื่อไส้เทียนหมดไขเทียนหมดเทียนก็ดับ แต่จริงๆ แล้วไม่ได้เป็นแค่นั้นเสมอ

ไป บางครั้งไส้เทียนก็ยังอยู่ ไชเทียนก็ยังอยู่เทียนก็ดับได้โดยการล้มของตัวเทียนเอง หรือโดยการถูลมพัด หรือถูกคนทำให้ดับ บางทีไส้หมดไชยังอยู่ก็ดับได้ บางทีไชอยู่ไส้หมดก็ดับได้ จึงมีคนใช้เปลวเทียนเป็นเครื่องสอนใจตัวเองว่า

“เปลวเทียนละลายแห่ง ได้ส่องแสงอันอำไพ

ชีวิตมะลายไป เหลืออะไรไว้ทดแทน”

นั่นก็คือผลจากการคิดถึงความตาย คือในเมื่อทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ให้คนหาคำตอบว่า ก่อนที่ชีวิตจะแตกดับจะทำอะไรไว้ทดแทนบ้าง เพราะความตายจะต้องเกิดแก่คนทุกคนแน่นอน นักเรียนทั้งหลายนั้นคงเคยได้ยินบทกลอนที่มีการเผยแพร่กันกว้างขวางสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน

“พฤษภกาสร อักกุญชรอันปลดปลง

โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี

นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์

สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา”

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

เพื่อปลูกเร้าให้คนมองเห็นค่าของชีวิตว่า ค่าของสัตว์นั้นส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ที่ปริมาณน้ำหนักของสัตว์เหล่านั้น ส่วนหนึ่งจะเกิดขึ้นจากการฝึกปรือ เช่น ม้าที่ฝึกมาดี ช้างที่ฝึกมาดี สุนัขที่ฝึกมาดี ก็จะมีค่ามีราคา แต่สัตว์เหล่านั้นเวลาตายไปแล้วส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเขาก็มีประโยชน์ แก่มนุษย์และแก่สัตว์ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น เขา เป็นหนัง เป็นกระดูก เป็นเนื้อ หรือเป็นอะไรก็ตาม แต่คนเราเมื่อถึงเวลาตายนั้น ในส่วนเลือดเนื้อต่าง ๆ เราไม่มีค่า แต่ที่จริงกลับนำหว่าดกลัวด้วยซ้ำไป สำหรับคนทั้งหลาย

สิ่งที่น่าจะหาคำตอบก็คือ การพยายามสร้างสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในชีวิตของคนว่า สิ่งที่จะเหลือไว้ภายในโลกของคนนั้น ก็คือความดีที่เป็นตราประทับโลกอย่างที่เราบอกไว้ว่า “นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์” จะเหลืออยู่ในโลกก็คือ ชั่วกับดี แต่ถ้าจะทิ้งความชั่วไว้ก็จะมีปัญหามาก เพราะว่าคนเป็นลูกหลานของครอบครัวของสกุล เราตายแล้วยังมีวงศ์ญาติอยู่ข้างหลังเป็นอันมาก มีคนชั่วเกิดขึ้นในสกุลทำให้สกุลเสื่อมเสีย ตกต่ำ ถูกสบประมาท ถูกดูหมิ่นจากคนทั้งหลาย แต่ถ้าเราทิ้งความดีไว้เป็นตราประทับโลก วงศ์ญาติญาติ ลูกหลานในรุ่นหลังก็ได้รับความชื่นชม ยินดีมีปิติปราโมทย์ ได้รับการยกย่อง ยอมรับ นับถือ จากคนในรุ่นหลัง เช่น พวกบุตรหลานของ วีรบุรุษในอดีต บุตรหลานของมหाराชในอดีต บุตรหลานของนักปราชญ์ในอดีต บุตรหลานของคนที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ แก่สังคมในอดีต แม้ปู่ ย่า ตา ยาย ของเขาจะตายไปแล้ว คนที่ทำความดีนั้นได้ตายไปแล้ว ความดีของบรรพบุรุษยังให้การคุ้มครองรักษาแก่ลูกหลานสืบต่อไป

การเจริญมรณัสสติ

การมองเห็นความตายว่าเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นแก่ชีวิตของคนทุกคน จะเร็วหรือช้าเท่าไรนั้นแสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน แต่ความตายเป็นของเที่ยงแท้แน่นอน คือทุกคนจะต้องตาย ส่วนจะตายเมื่อไร ตายที่ไหน ตายอย่างไร ตายด้วยวิธีใด และตายเมื่ออายุเท่าไรนั้น ไม่มีใครจะรู้ได้ ถ้าเราพิจารณาถึงความตายอยู่เสมอให้มองเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงความจริงในส่วนนี้

คนแต่ละคนนั้นมีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บเป็นธรรมดา มีความตายเป็นธรรมดา และจะต้องพลัดพรากจากคนรัก สิ่งที่รักไป ไม่มีใครที่จะหลีกเลี่ยงจากความจริงเหล่านี้ได้ โดยให้เรานึกอยู่บ่อย ๆ คิดอยู่บ่อย ๆ อย่างน้อยที่สุดเมื่อคนอันเป็นที่รักของเราตาย เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ไม่ต้องโศกเศร้าเสียใจอะไร เพราะไม่สามารถช่วยเหลืออะไรได้ เมื่อท่านตายไปแล้วก็พยายามทำหน้าที่ของบุตรหลานที่ดี ด้วยการจัดการศพ การเผาศพ การทำบุญ อุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน ในกรณีที่คนซึ่งเราไม่ชอบตายไป ตามปกติแล้วมักจะมีการยินดีชื่นชม แต่ถ้าเราได้คิดว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดา เขาก็ได้ตายไปแล้ว ความคิดในการผูกเวรผูกกรรมจะเบาบางลงไปหรืออาจจะหายไป จะมีการกระทำที่เรียกว่า อโหสิกรรมกัน ก็ช่วยให้จิตใจเราสงบจากความรู้สึกที่เป็นศัตรูต่อคนที่เขาตายแล้วลงไปได้

จิตใจก็จะสบายแม้จะเกี่ยวข้องกับบุตรหลานของผู้ที่เราไม่ชอบ ก็จะมีความรู้สึกเป็นมิตรมากยิ่งขึ้น ในกรณีที่คนตายซึ่งเราไม่มีความรัก ความชัง เป็นการส่วนตัว ก็สามารถน้อมนำมาคิดเทียบเคียงกับชีวิตของตน ว่าแม้เราเองก็ต้องเป็นอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นจากความตายไปได้ ทำให้การใช้ชีวิตในขณะที่ยังไม่ตายขวนขวายศึกษา ประพฤติปฏิบัติความดีเพื่อให้ความดีเหล่านั้นติดตัว และติดโลก ติดสกุลวงศ์ ก็จะกลายเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ ของสถาบันที่ตนศึกษา เป็นประชากรที่ดีของชาติ เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนา เพราะคนเรานั้นที่จริงแล้วเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะตายเมื่อไรไม่ค่อยสำคัญ แต่ขณะที่เรามีชีวิตอยู่นั้นได้ใช้ชีวิตไปอย่างไร

มหาบุรุษบางคนอายุไม่มาก แต่ท่านใช้ระยะเวลาของชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และแก่บุคคลอื่น ก็กลายเป็นชีวิตที่ตัวตายแต่ชื่อยังอยู่ คนบางคนเกิดมาแล้วมีอายุยืนแต่ก็ไม่ประพฤติกทำอะไรที่เป็นตราประทับโลก เป็นความดีประทับโลกเอาไว้ เมื่อตายไปแล้วก็ตายจริง

เพราะฉะนั้นการเจริญมรณัสสติก็คือ การช่วยให้เราไม่ประมาท เพราะว่าความประมาทนั้นเป็นทางแห่งความตาย ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย คนที่ประมาทนั้นแม้มีชีวิตอยู่ก็เหมือนคนที่ตายแล้ว แต่คนที่ไม่ประมาทแม้ตายแล้วก็เหมือนกับมีชีวิตอยู่ เพราะชื่อเสียง เกียรติคุณ ความดี ผลงานของท่านเหล่านั้นยังดำรงอยู่ในโลก

ดังนั้น แม้จะเป็นนักเรียนนักศึกษาซึ่งอายุยังน้อย การนึกเรื่องเหล่านี้เอาไว้บ้างก็จะช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท สามารถที่จะศึกษา ประพฤติ ปฏิบัติ พัฒนาตนเองโดยอาศัย

ความไม่ประมาทเป็นหลักในการเสริมค่าของชีวิตของตนให้สูงขึ้น สามารถบำเพ็ญประโยชน์ตน และประโยชน์บุคคลอื่น ได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น เรื่อง “ผลดี-ผลเสีย ของการระลึกถึงความตาย” นำผลของการอภิปราย ตัดป้ายนิเทศ หรือเผยแพร่ต่อไป
- นักเรียนอภิปรายความหมายของการเกิดและการตาย ตามนัยต่าง ๆ ทั้งทางกาย และทางจิต โดยนำลมหายใจเข้า-ออก มาเปรียบเทียบกับกาเกิด การตาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การปรากฏ การเปลี่ยนแปลง และการเสื่อมของสรรพสิ่งในโลก ครูอธิบายเพิ่มเติม แล้วอธิบายสรุปเรื่องของ มรณัสสติ เพิ่มเติม

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการ เจริญมรณัสสติ จากตำราเล่มอื่น ๆ แล้วนำมาประยุกต์เข้ากับเนื้อหาที่มีอยู่ในหลักสูตร แล้วนำเอาหลักการเหล่านั้นมาปฏิบัติ ต่อไป
- ส่งเสริมให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมของวัด หรือสถาบันต่าง ๆ ในโอกาสที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการทำสมาธิภาวนา
- เชิญวิทยากรหรือพระอาจารย์มาบรรยาย โดยชี้ให้เห็นถึง คุณค่า ประโยชน์ ของการทำสมาธิภาวนา โดยเฉพาะวิธี มรณัสสติ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

ความตายเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นกับทุกคน ทุกเพศ-ทุกวัย หากเราคิด พิจารณาถึงความตายอยู่บ่อย ๆ ด้วยวิธี มรณัสสติ จะทำให้เราเป็นคนรอบคอบ ไม่ประมาท หายหวาดกลัว เกิดความกล้าหาญ ในอันที่จะเร่งรีบทำกิจการงาน เมื่อเราดำเนินชีวิตไปด้วยความไม่ประมาท เราก็จะประสบความสำเร็จในชีวิต

คำถาม

๑. นักเรียนคิดว่า “การเจริญมรณัสสติ” มีความสำคัญและจำเป็นต่อนักเรียนในด้านใดบ้าง
๒. การเจริญมรณัสสติ ช่วยให้เราเป็นคนไม่ประมาทได้อย่างไร จงแสดงเหตุผล
๓. “ชีวิตเป็นของไม่แน่นอน ความตายเป็นของแน่นอน” นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับคำกล่าวนี้

๗.๓ อุปสมานุสสติ การตั้งสติตามระลึกถึงความสงบ

แนวคิดสำคัญ

อุปสมานุสสติ คือ การทำสมาธิโดยการกำหนดจิตจดจ่ออยู่กับความสงบ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. นักเรียนบอกความหมาย และความสำคัญของอุปสมานุสสติได้
๒. บอกวิธีการเจริญกรรมฐานโดยเฉพาะอุปสมานุสสติ และสามารถนำวิธีการดังกล่าวไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้
๓. ผูกจิตให้สงบด้วยวิธีการแบบ อุปสมานุสสติ และใช้จิตที่สงบนั้นเป็นพื้นฐานของปัญญาได้

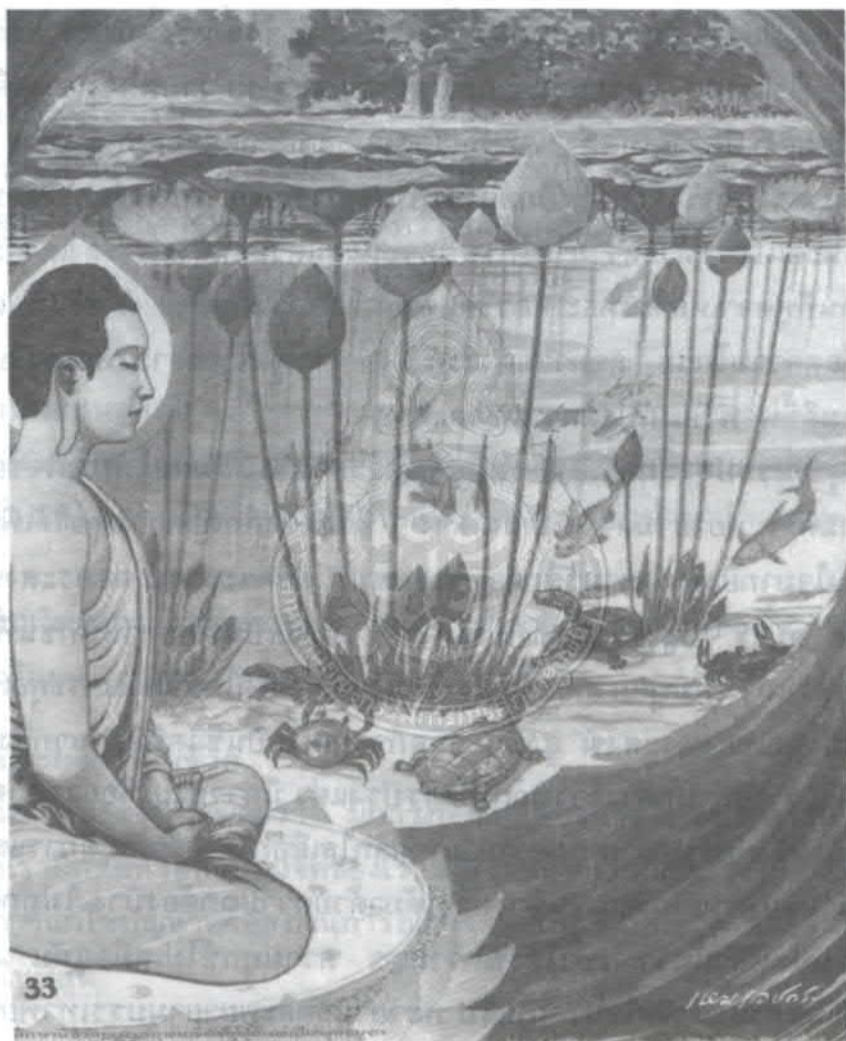
อุปสมานุสสติ

อุปสมานุสสตินั้นแปลว่า สติตามระลึกถึงความสงบซึ่งเป็นความสงบจากความชั่วร้ายต่าง ๆ สงบจากความทุกข์ต่าง ๆ สงบจากอำนาจของกิเลสทั้งหลาย อันเป็นผลสูงสุดในการปฏิบัติธรรมะของพระพุทธศาสนา

ชีวิตของคนเราทุกคนเป็นผลที่สืบเนื่องมาจาก ความรุนแรงทางอารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นจากแรงผลักดันของกิเลสเป็นเหตุให้ความคิดรุนแรง การกระทำรุนแรง การพูดรุนแรง เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและบุคคลอื่น หรืออาจจะเบียดเบียนเฉพาะบุคคลอื่น หรือเบียดเบียนเฉพาะตัวเองก็ได้ การทำเช่นนั้นเป็นเหตุแห่งความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ทุกคนที่เกิดมานั้นแม้อาศัยเฉพาะความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตายเพียงอย่างเดียวก็ทุกข์มากพออยู่แล้ว ถ้าใช้อารมณ์ ใช้ความรุนแรงไปพูด ไปกระทำให้เพิ่มเวร เพิ่มภัย เพิ่มอันตรายมากยิ่งขึ้น ความทุกข์ก็จะเพิ่มมากขึ้น ในที่นี้ท่านต้องการจะให้จิตใจของบุคคลได้ระลึกถึง นิพพาน ที่แปลง่าย ๆ ว่า “จิตที่ดับกิเลสดับทุกข์ได้” เป็นจิตที่มีความสงบ มีความเยือกเย็น มีความสุขอันเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ และปรารถนา

การศึกษาพิจารณานั้นอาจจะมองจากบุคคลที่ท่านได้รับผลของการปฏิบัติ ซึ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์เป็นที่น่าเคารพ สักการะนับถือของบุคคลทั้งหลาย เช่น พระพุทธเจ้า เราอาจจะมอง

ในแนวพุทธานุสสติ อาจจะมองในน้ำพระทัยของพระองค์ที่มีความสุข มีความสงบ มีความเยือกเย็น ท่ามกลางอารมณ์ทั้งหลาย ท่ามกลางบุคคลทั้งหลายซึ่งบางครั้งก็มีการประพฤติ การกระทำที่เป็นอันตรายต่อพระองค์ แต่ก็ไม่ทรงเดือดร้อน ไม่ทรงหวั่นไหว ไม่ทรงมีทุกข์นั้น แสดงให้เห็นถึงผลภายในพระทัยของพระองค์ที่ทรงเข้าถึงสภาพที่เราเรียกว่า “นิพพาน” ทรงดับกิเลสได้สิ้นเชิง ในเมื่อความทุกข์เป็นผลสืบเนื่องมาจากกิเลส เมื่อกิเลสดับไป ความทุกข์ก็ดับไปอย่างสิ้นเชิงด้วย

พระทัยของพระองค์รุ่งเรืองด้วยปัญญา ด้วยความบริสุทธิ์ ด้วยการมองโลก มองคนอื่น สัตว์อื่น ด้วยความกรุณา แล้วก็โน้มนำมาทดสอบดูภายในจิตใจของเรา โดยพยายามพัฒนาปัญญาขึ้นไป ในจิตของเรา ทำจิตของเราให้บริสุทธิ์ในการศึกษาเล่าเรียน ในการตอบข้อสอบ ในการเกี่ยวข้องกับคนทั้งหลาย ทำใจให้มีความรัก ความเมตตา ความหวังดี ต่อคนทั้งหลายก็จะเห็นว่าความสุข

มันเกิดขึ้นภายในใจ ทั้ง ๆ ที่การทำใจในระดับนั้นไม่ถึงกับดับกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง แต่ความทุกข์ก็สงบไปได้ระดับหนึ่ง อาจทดลองพร้อมทั้งนึกดูว่า ถ้าเราหมดกิเลสจริง ๆ ความทุกข์หมดไปอย่างแท้จริง จะมีความสุข มีความสงบ มีความเยือกเย็นขนาดไหน

การระลึกถึงในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในวัตนิพพาน ในคนที่เข้าถึงนิพพาน และเกิดความพอใจ ความเพียรพยายาม ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตนให้ความชั่วทั้งหลายลดน้อยถอยลงไป มีจิตใจที่บริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น มีความรัก มีความหวังดี ปราบปรามจิตใจต่อบุคคลอื่นเพิ่มขึ้น ก็จะพบความเปลี่ยนแปลงว่า การอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นของเรา หรือแม้แต่การดำรงชีวิตของเรา มีความเปลี่ยนแปลงไปมาก มีความวุ่นวายสับสนน้อยลง มีความทุกข์ความเดือดร้อน นอนมือก่ายหน้าผากน้อยลง มีความเมตตา หวังดีปราบปรามจิตใจต่อตนเองและคนอื่นเพิ่มขึ้น

ลักษณะเหล่านี้ที่จริงก็ถือว่า “ฝึกหัดนิพพานอย่างอ่อน ๆ” อย่างเช่นทรงสอนให้ชนะความชั่วด้วยความดี เอาชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ เอาชนะคนตระหนี่ด้วยการสงเคราะห์เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เขา เอาชนะคนที่พูดจาเหลวไหลเหลวไหลด้วยการกล่าวคำสัตย์ คำจริงกับเขา คนเหล่านั้นก็จะลดความไม่ดีลดความโกรธ ลดความตระหนี่ ลดการพูดจาเหลวไหลลงไป เป็นการช่วยให้เขาได้เพิ่มความดีขึ้น พร้อมกับลดความชั่วลงด้วย

ความสุขที่เราปรารถนาเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะสามารถสัมผัสได้ด้วยใจของตนเอง เมื่อพยายามสงบความคิด พยายามสงบอารมณ์ต่าง ๆ ที่เป็นข้าศึกต่อความสุขได้เพิ่มขึ้น ความสุขก็จะปรากฏภายในใจมากยิ่งขึ้น ความรู้สึกต่อพระพุทธเจ้า ต่อพระธรรม ต่อพระสงฆ์ ต่อหลักปฏิบัติที่สรุปรวมเป็นศีล สมาธิ ปัญญา ก็จะเพิ่มขึ้น ทำให้ความเป็นพุทธศาสนิกชนที่แปลว่า เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น และช่วยให้ตนเองได้ใกล้ชิดกับพระคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม คุณของพระสงฆ์ สูงขึ้น ชีวิตก็จะกลายเป็นชีวิตที่มีค่ามากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันเราอยู่ท่ามกลางอารมณ์ที่มีการปรุงแต่ง มีการยั่วโยให้อยากอยู่ตลอดเวลา ทำให้คนเป็นจำนวนไม่น้อยที่อยู่อย่างอยาก ถูกความอยากผลักดันเสียเลือกเสีย ผลักดัน มีการแสวงหาสิ่งเหล่านั้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตน จนบางครั้งได้มาด้วยความถูกต้องบ้าง ไม่ถูกต้องบ้าง เราเห็นความแตกต่างของคนเหล่านั้นว่า เขาได้รับความสุข ความทุกข์ไม่เหมือนกัน ก็จะได้คิดดเว้นที่จะไม่ปล่อยให้กิเลสครอบงำจิตใจมากเกินไป พยายามลดละพยายามบรรเทาพยายามสงบเพื่อจะให้อยู่ในโลก เป็นการครองเรือนครองชีวิตที่เรียกว่า ครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน ด้วยความสุข

เพราะฉะนั้น อุปमानุสสติ แม้จะเป็นเรื่องสูงสุดของพระพุทธศาสนา แต่เมื่อน้อมรำลึกถึงคิดถึง ก็จะเกิดความศรัทธา ความซาบซึ้ง ความเลื่อมใสจนช่วยให้จิตใจของตนได้เพิ่มพูนปัญญา เพิ่มพูนความสงบ เพิ่มพูนความรัก ความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น ความเป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น อันเป็นคุณสมบัติหลักของความเป็นชาวพุทธก็จะปรากฏเด่นชัด ภายในใจมากยิ่งขึ้นดังกล่าว

การกระทำใจในลักษณะนี้จึงต้องกระทำบ่อย ๆ ต้องนึกบ่อย ๆ คิดบ่อย ๆ เช่นเดียวกับการบริหารจัดการด้วยวิธี “อานาปานสติ และมรณสติ” ที่กล่าวไว้ในตอนต้น

อนุสสติทั้ง ๓ ประการนี้ผู้ปฏิบัติใช้สติสัมปชัญญะและความเพียรเป็นหลัก เพราะถ้าขาดธรรมะทั้ง ๓ ประการนี้ ผลก็คือความสงบ จากอำนาจของกิเลส ก็จะลดน้อยถอยลงไปไม่ได้ แต่เมื่อปริมาณของสติสัมปชัญญะ ความเพียรเพิ่มขึ้น ก็จะช่วยให้อาการของผู้ปฏิบัติสามารถสงบนิรโรคทั้ง ๕ ประการลงไปได้ตามลำดับ นิรโรคสงบลงได้มากเท่าไร ใจของผู้ปฏิบัติก็จะมีความสุขความสงบเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและอภิปรายกันถึงเรื่อง คุณสมบัติที่เด่นชัดของความเป็นพุทธ โดยแบ่งกลุ่มกันศึกษาค้นคว้า แล้วก็นำมาอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันต่อไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการเจริญสมาธิแบบ อุปสมานุสสติ จากตำราเล่มอื่น ๆ แล้วนำมาประยุกต์กับเนื้อหาที่มีอยู่ในหนังสือเรียน แล้วนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อไป

- เชิญวิทยากร หรือพระอาจารย์มาบรรยาย โดยชี้ให้เห็นถึง คุณค่า ประโยชน์ของการทำสมาธิแบบ อุปสมานุสสติ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ในชีวิตประจำวันของเรานี้ มีภารกิจมากเสียจนจิตไม่สงบ กระสับกระส่าย สับสน วุ่นวาย หากว่าเราฝึกหัดหรือควบคุมจิตของเราให้สงบแล้ว เราก็สามารถใช้ความสงบแห่งจิตนั้นเป็นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิต และดำเนินชีวิตจนประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

คำถาม

๑. นิพพาน หมายถึงอะไร นักเรียนสามารถฝึกหัดนิพพานอย่างอ่อน ๆ ได้โดยวิธีไหนบ้าง
๒. คุณสมบัติที่เด่นชัดของความเป็นชาวพุทธ ตามทัศนคติของนักเรียน มีอะไรบ้าง
๓. “การครองเรือน ครองชีวิต ด้วยความสุข” นั้น จะดำเนินไปด้วยวิธีใดบ้าง จงแสดงความคิดเห็น

๔. ธรรมชาติ ๓ ข้อ ที่จำเป็นต่อการเจริญ อุปमानุสสติ มีอะไรบ้าง

๗.๔ อุปาทมณสิการ คิดสร้างสรรค์

แนวคิดสำคัญ

อุปาทมณสิการ คือ ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความคิดเพื่อให้เกิดผล คือใช้ความคิดถึงชาติบ้านเมือง โดยการนำประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นพื้นฐาน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. บอกความหมาย ความสำคัญของอุปาทมณสิการได้
๒. บอกวิธีการสร้างรูปแบบการคิดแบบอุปาทมณสิการ จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
๓. ฝึกจิตให้สงบและใช้จิตที่สงบนั้น เป็นพื้นฐานของปัญญาได้

อุปาทมณสิการ

อุปาทมณสิการ คือการคิดให้เกิดผลด้วยความคิด สร้างสรรค์ ได้แก่การใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การคิด การพิจารณาที่ทำให้เกิดผล เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ ทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น ซึ่งข้อความในแนวนี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปก็ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์พัฒนานั่นเอง

ผลพิเศษต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนั้นเกิดขึ้นจากมีคนคนเดียวหรือหลายคนเป็นคนที่กล้าคิด กล้าพิสูจน์ทดสอบตามทฤษฎีที่ตนคิด กล้าลงมือทำตามที่ตนคิดเมื่อเกิดผลขึ้นแล้วก็นำผลเหล่านั้นมาเผยแพร่ชี้แจงแก่บุคคลอื่น สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ทางสังคมหรือ

ทางการเมืองก็ตาม เช่นระบบประชาธิปไตย ที่มีการตีความกันไปต่าง ๆ ตามความเชื่อถือของแต่ละคน อดีตประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา คือ **อับราฮัม ลินคอล์น** ได้มองโดยสรุปว่า

“เป็นระบบการปกครองของประชาชน เพื่อประชาชน และโดยประชาชน” ก็กลายเป็นความคิดที่สังคมทุกส่วนยอมรับนับถือว่าเป็นนิยามความหมาย คำว่า ประชาธิปไตยที่ถูกต้อง แม้เมื่อคนอื่นจะคิดแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ว่าโดยเนื้อหาแล้วก็จะเป็นเช่นที่ท่านนิยามเอาไว้ว่าอย่างนั้น

ความคิดในแนวสร้างสรรค์นั้น อาจจะดูง่าย ๆ เช่นความคิดในเรื่องที่เกี่ยวกับ **“ยานอวกาศ”** ซึ่งที่จริงก็สืบเนื่องมาจากการเห็นนกบินบ้าง การที่สิ่งต่าง ๆ ถูกลมแล้วก็สามารถแล่นไปในอากาศได้บ้าง คนเหล่านั้นก็พยายามพิสูจน์ ทดสอบว่าสามารถที่จะทำยานพาหนะให้มันลอยขึ้นไปในอากาศได้ ในที่สุดก็มีการคิด มีการทดสอบ มีการทดลองก็กลายเป็นเครื่องบิน กลายเป็นยานพาหนะในสายนี้ขึ้นมาโดยลำดับ

จุดเริ่มก็คือ ความคิดที่สร้างสรรค์ พัฒนาสิ่งที่นำมาคิดนั้นเป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าคนอาจจะใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นได้ระดับหนึ่งใช้กันอยู่อย่างนั้นเอง แม้แต่การบวชของพระพุทธเจ้า ๆ ก็คิดมาจากคนแก่ คนเจ็บ คนตาย ซึ่งทุกคนเกิดก็เป็นอย่างนั้น แต่ใครไม่ได้คิดหาประโยชน์เฉพาะความแก่ ความเจ็บ ความตาย เหล่านั้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าท่านก็เริ่มคิดว่าคนเราเมื่อเกิดมาแล้ว

ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ทรงเห็นว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ที่สืบเนื่องมาจากความเกิด ถ้าหยุดที่ตัวความเกิดได้ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็จะไม่มี แต่ปัญหาว่า อะไร? เป็นเหตุให้เกิด ถ้าจะทำลายก็ต้องไปทำลายที่ตรงนั้นให้ได้ เมื่อเราไม่เกิด เราก็ไม่แก่ เราก็ไม่เจ็บ และเราก็จะไม่ตาย แท้จริงแล้ว สิ่งทั้งหลายนั้น มีการแก่กันอยู่ เช่น

มีร้อน	ก็จะมี	เย็น	เข้ามาแก้ได้
มีมืด	ก็จะมี	สว่าง	เข้ามาแก้ได้
มีทุกข์	ก็จะมี	สุข	เข้ามาแก้ได้
มีกลางคืน	ก็จะมี	กลางวัน	เข้ามาแก้ได้

ก็ได้ข้อสรุปว่า เมื่อมีการเกิด ก็ต้องมีการไม่เกิดมาแก้ได้ เช่นเดียวกัน แล้วในที่สุดก็ทรงศึกษาค้นคว้าโดยเริ่มต้นจากจุดนี้ คือ แสวงหาหนทางที่ไม่ต้องเกิดแล้วทรงได้ยินเสียงพิน ในขณะที่ยังทรงบำเพ็ญเพียรทรมานพระวรกายอยู่นั้น ก็ได้ยินเสียงพิน ว่า

ดีดพิน จับระบ่างทำสายให้พอดี
ตึงนัก สายมักขาด เพลงพิณขาด หมดเสียงใส
หย่อนนัก สายหมดไป ยังทำสาย ให้พอดี

อันที่จริงก็เป็นเรื่องของพิน แต่คนฉลาดก็สามารถคิดได้ว่าการจะทำอะไรก็ตามต้องพอดี เช่น การจะทำความดีก็ต้องพอดี ไม่ใช่ทำความดีเกินดี ไม่ใช่ทำความดีไม่ถึงดี ไม่ใช่ทำความดีไม่ถูกต้อง แต่ต้องทำให้พอดี คือ ถูกดี แล้วก็พอดี ผลของความดีก็จะเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น การบำเพ็ญเพียรทางจิตของพระองค์นั้นเป็นเหมือนกับสายพินที่ตึงเกินไป ถ้าขันทำต่อไปก็ต้องตายแต่ชีวิตในพระवासมนักก็หย่อนเกินไป ในที่สุดก็ทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางใจได้

บางคราวได้ทรงนำเอาอะไรมาเป็นเครื่องมือในการคิด ในการสอนคน ตัวอย่าง เช่น มีรอยขีดในน้ำ รอยขีดในดิน มีรอยขีดในหิน

พระพุทธเจ้าก็นำมาสอน การสอนนั้น ก็สอนได้หลายอย่าง เราเรียนจากรอยขีด ๓ รอย นั้นอาจจะใช้ไปในทางความโกรธก็ได้เช่น คนบางคน โกรธแล้วก็เลื่อนหายไปเหมือนกับรอยขีดในน้ำ

คนบางคนพอโกรธแล้วก็เก็บความโกรธไว้ระยะหนึ่งแล้วก็หายไปเหมือนรอยขีดในดิน คนบางคนโกรธแม้เพียงเล็กน้อยก็เจ็บปวกใจฝังใจอยู่ได้นานเหมือนกับรอยขีดในหิน จากจุดนี้แหละ ก็ทำให้คนที่ “คิดเป็น” สามารถหาประโยชน์จากรอยขีดเหล่านี้ ในแง่มุมอื่นได้ เช่น การเรียน การศึกษานั้นถ้ามี พยายามเพียงเล็กน้อยในที่สุดก็จะเลื่อนหายไป เหมือนรอยขีดในน้ำ แต่ถ้าทำเพิ่มขึ้นให้มากขึ้นก็จะอยู่ได้นานเหมือนกัน รอยขีดในดิน

แต่ถ้าเรียนผ่านกระบวนการเรียนจนมีความรู้ ความเข้าใจ อย่างต้องแท้ในเรื่องเหล่านั้น ก็จะอยู่ภายในจิตใจนาน และได้ใช้ประโยชน์จากวิชาการความรู้เหล่านั้นได้นาน ๆ ก็เหมือนกับ รอยขีดในหิน

คนบางคนฟังอะไร มีความสนใจน้อย มีความตั้งใจน้อยข้อความที่ได้ยินได้ฟังนั้นก็อยู่ภายในจิตใจนั้น เพียงระยะสั้น ๆ เหมือนกับรอยขีดในน้ำ

ถ้ามีความสนใจมีความตั้งใจเพิ่มขึ้น ความรู้ ความเข้าใจ ก็จะอยู่กับตัวเองนานขึ้นเหมือนกับ รอยขีดในหิน

แต่ถ้าคนที่ตั้งใจฟังอย่างเอาจริงเอาจัง มีความคิด มีการพิจารณา เทียบเคียงตามไปด้วย จะเกิดเป็นความรู้ ความเข้าใจความรู้เหล่านั้นก็จะอยู่กับตนได้นาน เหมือนกับรอยขีดในหิน เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ความคิดในแนวสร้างสรรค์นั้นสามารถจะหยิบฉวยอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่ง แล้วก็ใช้เป็นพลังของความคิดเพราะสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ถ้าแม้ได้ใช้ปัญหาหาประโยชน์ให้ได้ ก็จะสามารถหาประโยชน์แม้แต่จากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

เช่นว่าการคิดเอาเศษวัสดุเหลือใช้ต่าง ๆ ไปแปรรสภาพหรือไปปรับใช้ในกรณีอื่น ๆ ตลอดถึงเอามาแปรรสภาพใหม่ก็กลายเป็นวัสดุเครื่องใช้สอยในลักษณะอื่น ๆ เป็นต้น

ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นความคิดแนวสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งที่ดีที่มีประโยชน์แล้วอาศัยความคิด สร้างสรรค์พัฒนาจะสามารถหาประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นได้มากยิ่งขึ้น

แนวความคิดสร้างสรรค์จึงมีใช้ได้ทุกเรื่อง เช่น เราอาจจะมองที่ดอกบัวสักดอกหนึ่ง คนบางคนอาจจะรู้สึกตัวเองต่ำต้อย ฐานะทางบ้านก็ไม่ค่อยดี ฐานะทางสังคมก็ไม่ค่อยดี โอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนก็ยาก บางทีก็ดูหมิ่นตัวเองซ้ำเติมตัวเองให้ไม่กล้าสู้กับชีวิต

พวกเราลองมองที่ดอกบัวว่าดอกบัวนั้นที่จริงก็เกิดมาจากโคลนตม มีสิ่งสกปรกมากมาย ก็สามารถเจริญเติบโตได้ เมื่อออกดอกแล้วก็พยายามยกตัวเองขึ้นมาพ้นจากโคลนตม พ้นจากน้ำ จนอยู่เหนือน้ำ สีของโคลนตมไม่ได้มีอยู่ในดอกบัว และในยามที่เป็นดอกอยู่那儿 แม้จะถูกน้ำ น้ำก็ซึมเข้าไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นคนเรานั้นไม่ได้สำคัญว่าเราเริ่มต้นมาจากตรงไหน แต่ถ้ามีการใช้ ความเพียรพยายามแล้วในที่สุดเราก็จะยกตัวเองให้รอดพ้นจากสิ่งที่ตัวไม่ชอบ ไม่ต้องการขึ้นได้เสมอ

เราจึงเห็นลูกคนจนที่เป็นเศรษฐี

เห็นลูกชาวบ้านธรรมดาเป็นรัฐบุรุษ

เห็นลูกของครอบครัวที่ไม่ฉลาดกลายเป็นนักปราชญ์

เห็นครอบครัวที่พ่อ-แม่เป็นทาสของอบายมุข แต่ลูกเป็นนักบวชที่มีชื่อเสียง

เห็นครอบครัวที่พ่อ-แม่ไม่รู้เรื่องการเมือง แต่ว่าเป็นลูกนักการเมืองที่โดดเด่น

จากความคิดเหล่านั้นก็เอามาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างพัฒนาตนเอง ยกกระดับชีวิต ของตนเองให้มีความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

แม้แต่เรื่องอื่น ๆ ข่าวคราว เรื่องราวต่าง ๆ ที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวัน ถ้าได้อาศัยความคิดสร้างสรรค์ของคนดีก็จะหาประโยชน์ได้ทุกอย่าง

การศึกษาถึงความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่มีการเผยแพร่กันและเป็นที่ยอมรับที่ติดตลาดสามารถทำกำไรมหาศาล สร้างฐานะให้แก่คนได้นั้นก็เริ่มมาจากความคิดสร้างสรรค์ของคนที่เป็นต้นคิดในเรื่องนั้น ๆ

แต่ความคิดที่สร้างสรรค์พัฒนาเหล่านี้ที่สำคัญอย่างยิ่ง ก็คือ ปลุกเร้าให้เราทำความดี เช่น เห็นคนทะเลาะวิวาทกัน หรือว่าอ่านเรื่อง “น้ำผึ้งหยดเดียว” หรือแม้อ่านนิทานอะไรแล้วมาตรวจสอบดูพิจารณาถึงการดำเนินชีวิตของตน แล้วก็เอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นบทเรียน พัฒนาดนให้เป็นคนที่หายหวาดกลัว หายวิตกกังวล มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้าหาญที่จะเผชิญกับอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ ได้

เพราะฉะนั้น อุปาถมนสิกการ คือการคิดให้เกิดผล โดยใช้ความคิดแล้วได้ผลที่พึงประสงค์ โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่า เราคิดเรื่องอะไร? คิดอย่างไร? คิดไปเพื่ออะไร? คิดแล้วเราเองจะได้ประโยชน์อะไร? ครอบครัวจะได้ประโยชน์อะไร? ตลอดถึงสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่นี้จะได้ประโยชน์อะไร? จะช่วยเสริมคุณค่าชีวิตให้บุคคลผู้นั้นประสบความเจริญ ก้าวหน้าด้วยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ของตัวเอง ได้แผ่แผ่เกื้อกูลแก่ครอบครัวแก่สังคมตลอดถึงประเทศชาติและศาสนาที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

สิ่งเหล่านี้จึงต้องอาศัยการพยายามคิดให้ดี คิดให้เป็น คิดให้ชอบ สิ่งที่เขาประกอบในการคิดนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ เพราะประเด็นสำคัญอยู่ที่เราใช้เป็นเครื่องมือในการคิดสร้างสรรค์พัฒนาเท่านั้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันศึกษา ค้นคว้า เรื่อง “ความคิดสร้างสรรค์ เป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคม” โดยแบ่งกลุ่มนักศึกษาค้นคว้าในด้านต่าง ๆ แล้วนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการคิดแบบ “อุปาถมนสิกการ” (ความคิดสร้างสรรค์) จากตำราเล่มอื่น ๆ แล้ว นำมาประยุกต์กับเนื้อหาที่มีอยู่ในหนังสือเรียน แล้วนำมาเป็นหลักการในการปฏิบัติต่อไป

๒. ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติและผลงานของบุคคลผู้ประสบ

ความสำเร็จในชีวิต โดยอาศัยการคิดแบบอุปาทมณสิกการเป็นพื้นฐาน แล้วนำเอาประวัติของบุคคลเหล่านั้นมาติดป้ายนิเทศ เพื่อยกย่องและเผยแพร่ต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในชีวิตประจำวันของเราจะต้องเจออุปสรรค และเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ ซึ่งเราจะต้องพิจารณาหรือคิดให้ดีก่อนลงมือปฏิบัติหรือแก้ไขเหตุการณ์นั้น ๆ โดยการนำเอาวิธีการคิดแบบอุปาทมณสิกการมาเป็นพื้นฐาน

คำถาม

๑. สมารถกับอุปาทมณสิกการ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร
๒. การคิดแบบอุปาทมณสิกการ (การคิดสร้างสรรค์) ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต และยกระดับชีวิตของเราในด้านไหนได้บ้าง
๓. จากการเรียนเรื่องนี้ นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ ในการปรับปรุงการเรียนของนักเรียนอย่างไรบ้าง

บทที่ ๘

มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๘.๑ มารยาทชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

๑. มนุษย์ต้องพบปะติดต่อกันตลอดเวลา มารยาททั้งทางกายและวาจาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการแสดงออกแต่ละครั้ง
๒. มารยาทที่ควรแสดงออกมี ๒ ลักษณะ คือ มารยาทเฉพาะกลุ่ม และมารยาททั่วไป การแสดงออกได้อย่างถูกต้องเหมาะสมขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ และสังคม
๓. มารยาทไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงควรช่วยกันอนุรักษ์และเผยแพร่ด้วยการนำมาประพฤติดิปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของมารยาทไทย มีความสนใจที่จะอนุรักษ์และเผยแพร่ ทั้งสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

มารยาทชาวพุทธ

ในชีวิตประจำวันของนักเรียน นักเรียนจะต้องพบปะพูดคุยหรือติดต่อกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา การที่เขาจะรู้ว่าเราต้องการอะไร อย่างไรได้นั้นจะเกิดจากการแสดงออกของเราทางกิริยาอาการ หรือคำพูด เมื่อเราแสดงออกไปอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างแล้ว เขาจะรับรู้ความประสงค์ของเรา ดังนั้น นักเรียนทุกคนจึงไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงการแสดงออกทางใดทางหนึ่งได้ แต่สิ่งที่นักเรียนสามารถเลือกได้ก็คือ นักเรียนจะแสดงออกในทางที่ดีหรือเลวเท่านั้น

หากนักเรียนแสดงพฤติกรรมออกมาดี มีความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาสุภาพ

อ่อนหวาน ไม่กระโชกโฮกฮาก ถูกเวลา ถูกสถานที่และถูกบุคคลแล้ว เขาก็จะเรียกเราว่า เป็นผู้มีการยาที่ดี ในทางตรงข้าม หากนักเรียนมีกิริยาจาจางกระด้าง กระโชกโฮกฮาก หยาบคาย แสดงออกมาไม่ถูกเวลา สถานที่ และบุคคล เราก็จะกลายเป็นผู้มีการยาทรามในสายตาผู้อื่นทันที

การแสดงออกทางพฤติกรรมทางกายและวาจาเหล่านี้ เป็นสิ่งที่นักเรียนมีสิทธิ์ที่จะเลือกแสดงได้ภายใต้ข้อกำหนดทางสังคมที่ยึดถือปฏิบัติมา แม้มารยาทเหล่านี้จะไม่มีถูกไม่มีผิดตามหลักของธรรมชาติ คือนักเรียนจะพูดว่า “แดกข้าว” “กินข้าว” “รับประทานข้าว” หรือ “ฉันข้าว” ก็ได้ความหมายเหมือนกัน แต่คำพูดเหล่านี้ สังคมได้กำหนดระดับความสุภาพอ่อนหวานไว้ต่างกัน และบัญญัติการใช้ไว้ต่างกันด้วย

ตัวอย่างเช่น เมื่อมีคนสองคนเดินมาชนนักเรียน คนแรกพูดว่า “ขอโทษครับ” หรือ “ขอโทษคะ” ส่วนคนที่สองพูดว่า “ยีนดี ๆ หน่อยสิ มายืนขวางทางคนอื่นเขาอยู่ได้” คำพูดของคนทั้งสองนี้ นักเรียนคิดว่านักเรียนจะพอใจคำพูดใดมากกว่ากัน หรืออีกกรณีหนึ่งเมื่อนักเรียนต้องออกมายืนพูดหน้าชั้นเรียน ขณะที่นักเรียนพูดอยู่นั้น เพื่อนกลุ่มหนึ่งคุยกันเสียงดัง ไม่ได้สนใจฟังสิ่งที่นักเรียนพูด แต่เพื่อนอีกกลุ่มหนึ่งตั้งใจฟังอย่างดี ความรู้สึกของนักเรียนต่อเพื่อนทั้ง ๒ กลุ่มในขณะนั้นย่อมจะไม่เหมือนกัน นักเรียนจะมีความรู้สึกที่ดีต่อกลุ่มเพื่อนที่ตั้งใจฟัง และมีความรู้สึก

ในทางลบต่อกลุ่มเพื่อนที่คุยกัน จึงสามารถกล่าวได้ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งคำพูดและการกระทำของเรานั้นจะติดตรึงอยู่ในความรู้สึกของผู้ที่เราติดต่อด้วยตลอดเวลา

ในฐานะที่นักเรียนเป็นสมาชิกของสังคม และในขณะเดียวกันก็เป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง ดังนั้น มารยาทที่นักเรียนควรแสดงออกนั้นจึงมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. มารยาทเฉพาะกลุ่ม คือ มารยาทที่ใช้เฉพาะกับกลุ่มที่ไม่ทั่วไป ได้แก่ มารยาทเฉพาะของชาวพุทธที่จะพึงปฏิบัติ เช่น การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ การประเคนของพระ การใช้คำพูดที่เหมาะสมกับพระสงฆ์ เป็นต้น

มารยาทในส่วนนี้ ทุกคนที่เป็นศาสนิกชนของศาสนาต่าง ๆ จะต้องมี เช่น การยกมือขึ้นกล่าวคำอธิษฐานต่อพระเจ้าในศาสนาคริสต์ การทำละหมาดในศาสนาอิสลาม เป็นต้น กิริยาลักษณะนี้เป็นมารยาทที่มีอยู่เฉพาะกลุ่ม ไม่ใช่มารยาททั่วไปแก่ศาสนิกชนของศาสนาอื่น

สิ่งที่นักเรียนจะต้องคำนึงถึงในที่นี้ก็คือ มารยาทต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นไปตามความเชื่อตามลัทธิศาสนานั้น ๆ ของเขา เราไม่ควรที่จะไปวิพากษ์วิจารณ์ ต่อต้าน หรือเยาะเย้ยว่าเป็นสิ่งไร้สาระหาแก่นสารไม่ได้ สิ่งที่เราควรจะทำก็คือ ให้ความเคารพในความเชื่อทางศาสนาของเขา ไม่แสดงกิริยาอาการดูหมิ่น แสดงความชื่นชมในความยึดมั่นตามหลักศาสนาของเขา เมื่อทำได้เช่นนี้ ความสงบสุขก็จะเกิดขึ้น

๒. มารยาททั่วไป คือ มารยาทที่เป็นหลักสากลทั่วไปทั้งที่เป็นมารยาทไทยและมารยาทสากล มารยาทในส่วนนี้ไม่ว่าใครจะเป็นศาสนิกชนของศาสนาใดก็จะแสดงออกเหมือนกัน เช่น การคำนับแสดงความเคารพ การปรบมือเมื่อผู้แสดงหรือผู้ปาฐกถาแสดงหรือพูดถูกใจ การปรบมือแสดงความยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้รับรางวัล การเข้าคิวตามลำดับ เป็นต้น

“มารยาทสากล” ภาพจาก หนังสือพิมพ์มติชน

มารยาทในส่วนนี้ ทุกคนจะต้องแสดงออกเหมือนกันไปตามสังคมกำหนด ผู้ปฏิบัติผิดจะถูกถือว่าเป็นผู้ไร้มารยาท ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย ไม่มีใครอยากติดต่อด้วย มารยาทจึงเป็นเครื่องวัดบ่งบอกระดับของคนได้ประการหนึ่ง

มารยาททั้ง ๒ ประเภทนี้ นักเรียนจะต้องศึกษา ทำความเข้าใจและนำมาประพฤติปฏิบัติบ่อย ๆ จนเป็นลักษณะนิสัยของตน อีกทั้งต้องหมั่นหัดสังเกตและเปรียบเทียบกับว่าในแต่ละสังคมปฏิบัติเหมือนกันและแตกต่างกันอย่างไร เพื่อจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพราะแต่ละสังคมย่อมมีระเบียบปฏิบัติที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ดี สิ่งทีุ่บุคคลในระดับนักเรียนควรจะมีก็คือ วิจารณ์ญาณประการหนึ่งว่า สิ่งที่เป็นมารยาทของคนไทยและมารยาทของพุทธศาสนิกชนนั้นคือเอกลักษณ์ของความเป็นไทย การกราบ การไหว้ การนั่งพับเพียบ การนั่งคุกเข่า การถวายความเคารพ การเดินเข้า การหมอบกราบ เป็นต้นเหล่านี้ มีความอ่อนช้อย นุ่มนวล สุภาพอ่อนหวานภายในตัว เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นทาสทางวัฒนธรรมของชาติอื่น เป็นหน้าตาของคนไทยที่คนชาติอื่น

มองเราอย่างชื่นชม เพราะเขาสามารถที่จะเห็นการหักทลายด้วยการจับมือกัน ก้มศีรษะให้กัน เป็นต้น ทั่วทุกแห่งในโลก แต่การไหว้และการกราบ มีเพียงบางประเทศโดยเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น

ดังนั้น มารยาทไทยจึงเป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ไว้ไม่ให้เสื่อมสูญไปจากคนไทยและประเทศไทย จึงควรช่วยกันเผยแพร่ด้วยการนำไปประพฤติดิปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนเป็นปกติวิสัย ชี้แจงแสดงให้ดูเมื่อเห็นผู้อื่นปฏิบัติผิด การปฏิบัติเช่นนี้จะทำให้คนไทยและประเทศไทยสามารถดำรงอยู่ได้ด้วย ศักดิ์ศรีของความเป็นไทไม่ตกเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรมของชนชาติอื่น

สำหรับมารยาทที่ควรแสดงออกทั้งในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน และในฐานะเป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศไทย นักเรียนควรศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนพิธีและมารยาทไทยที่มีอยู่โดยทั่วไป นักเรียนก็จะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง

ประเด็นอภิปราย

๑. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงเหตุผลว่า ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยตกเป็นทาสทางวัฒนธรรมของชาติอื่นหรือไม่ สิ่งที่เป็นหลักฐานในการแสดงความคิดเห็นของนักเรียนนั้นคืออะไร
๒. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า มารยาทที่ควรแสดงออกในโอกาสต่อไปนี้จะมีอะไรบ้าง
 - ก. เมื่อไปเยี่ยมบ้านเพื่อนและเมื่อเพื่อนมาเยี่ยมบ้าน
 - ข. เมื่อชมมหรสพ
 - ค. เมื่อรับประทานอาหาร
 - ง. เมื่ออยู่บนรถโดยสารประจำทาง
 - จ. เมื่ออยู่ในห้องเรียน
๓. “มารยาทชาวพุทธคือมารยาทไทย” นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เมื่อมีโอกาสไปร่วมในพิธีต่าง ๆ ทั้งพิธีทางศาสนาและพิธีในสังคมทั่วไป นักเรียนควรสังเกตว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีนั้นแสดงพฤติกรรมหรือมารยาทอย่างไรบ้าง ผิดหรือถูกจากที่นักเรียนศึกษามารยาทอย่างไร จากนั้น ควรจะนำมาเล่าให้เพื่อนร่วมชั้นฟังพร้อมทั้งร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น
๒. นักเรียนควรช่วยกันตั้งระเบียบกติกากายในสังคมห้องเรียนของตนว่าควรทำและไม่ควรทำสิ่งใด แล้วร่วมกันประพฤติดิปฏิบัติตามนั้น จากนั้น จึงร่วมกันประเมินว่า สิ่งที่ได้ทำไปนั้นมีผลดีและผลเสียอย่างไร ควรแก้ไขอะไรบ้างเพื่อนำไปปฏิบัติในโอกาสต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ สังคมทุกสังคมมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นของตนเองโดยเฉพาะ มารยาทที่นักเรียนศึกษามานานอย่างสามารถใช้ได้ทุกสังคม บางอย่างก็ใช้ได้เฉพาะสังคมหนึ่ง ดังนั้น การแสดงออกอย่างมีมารยาทนั้น จำต้องอาศัยกาลเวลา สถานที่ และสังคมมาประกอบด้วยว่าควรแสดงออกอย่างไร ในเวลาใด ที่ใด กับใคร จึงจะถือเป็นมารยาทที่ถูกต้องเหมาะสม

คำถาม

๑. การมีมารยาทดีมีผลดีอย่างไรบ้าง
๒. การมีมารยาททรมามีผลเสียอย่างไรบ้าง
๓. มารยาทไทยที่ควรอนุรักษ์ด้วยการนำมาประเพณีปฏิบัติมีอะไรบ้าง ระบุมา ๕ ข้อ
๔. มารยาทเหล่านี้แสดงออกอย่างถูกต้องหรือไม่ ถ้าผิดควรแสดงอย่างไรจึงจะถูกต้อง
 - ก. สมชายค่านับพระสงฆ์เมื่อพบท่าน
 - ข. มาสคูลเรื่องศพในขณะที่รับประทานอาหาร
 - ค. ด.ญ. มณีส่งน้ำให้พระสงฆ์ด้วยมือเหมือนผู้ชาย
 - ง. นักเรียนโห้อาเมื่อครูพูดไม่ถูกใจ
 - จ. สมศรีส่งเสียงกรีดเหมือนลูกอนเสียดเมื่อพระศน์ถูกใจ
๕. เพราะเหตุใด จึงต้องอนุรักษ์มารยาทไทยไว้มิให้เสื่อมสูญ

๘.๒ ศาสนพิธี

แนวคิดสำคัญ

๑. ศาสนพิธีบางอย่างเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ บางอย่างไม่เกี่ยวข้องกับพุทธบัญญัติ
๒. ผ้าอาบน้ำฝนเป็นผ้าที่ถวายแก่พระสงฆ์ช่วง ๑ เดือนก่อนเข้าพรรษา เพื่อให้พระภิกษุใช้ผลัดสร้งน้ำ ส่วนผ้าจ่าน้ำพรรษาเป็นผ้าที่ถวายแก่พระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้ว
๓. พิธีบวราณาเป็นพิธีสงฆ์โดยเฉพาะ เป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุผู้อยู่ด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน
๔. การบรรพชาและการบรรพชาอุปสมบทเป็นพิธีที่ชาวพุทธให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เรียกสั้น ๆ ว่า การบวช

๕. การบรรพชา หมายถึง การบวชเป็นสามเณร การบรรพชาอุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนพิธี สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในศาสนพิธีนั้น ๆ

ศาสนพิธี

ศาสนพิธีถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระพุทธศาสนา แม้จะไม่ใช่จุดมุ่งหมายหลักของพระพุทธศาสนา แต่ก็จุดเริ่มต้นประการหนึ่งของการนับถือพระพุทธศาสนา เป็นเสมือนเปลือกของต้นไม้ที่หล่อเลี้ยงแก่นไม้คือหลักของพระพุทธศาสนาไว้ หากแบ่งประเภทอย่างย่อ ๆ จะมี ๒ ประเภท คือ

๑. ศาสนพิธีที่เนื่องด้วยพุทธบัญญัติ คือ ศาสนพิธีที่เกิดขึ้นจากข้อบัญญัติทางพระวินัยของสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น เช่น การถวายผ้าอาบน้ำฝน การถวายผ้าจ่านำพรรษา การทอดกฐินและผ้าป่า การบรรพชาอุปสมบท เป็นต้น

๒. ศาสนพิธีที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องไม่เกี่ยวกับข้อบัญญัติทางวินัย เช่น การทำบุญเลี้ยงอาหารในโอกาสต่าง ๆ การอาราธนาศีล อาราธนาธรรม อาราธนาพระปริตร ซึ่งพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วนำมาแปลงเป็นข้อปฏิบัติในศาสนพิธี

อย่างไรก็ดี ในฐานะที่นักเรียนเป็นชาวพุทธจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาและปฏิบัติศาสนพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ให้ถูกต้องตามคตินิยม โดยในชั้นนี้กำหนดให้นักเรียนศึกษาศาสนพิธีดังต่อไปนี้

การถวายผ้าอาบน้ำฝนและผ้าจ่านำพรรษา

ผ้าอาบน้ำฝน

ผ้าอาบน้ำฝน เป็นผ้าสำหรับให้พระภิกษุสามเณรใช้นุ่งเวลาทรงน้ำในฤดูฝน เรียกสั้น ๆ ว่า ผ้าอาบ เรียกตามศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่า วัสสิกสาฎก (วัสสิก = สำหรับกาลฝน สาฎก = ผ้า) เป็นผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุใช้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ไปจนสิ้นฤดูฝน (ประมาณกลางเดือน ๑๒) เนื่องจากในช่วงนี้เป็นช่วงฤดูฝน พระภิกษุที่ประสงค์จะทรงน้ำฝนไม่มี

ผ้าผลิตเปลี่ยนเพื่อสร้งน้ำจึงต้องเปลี่ยกายสร้ง เพราะแต่เดิมพระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุใช้ผ้าเพียง ๓ ผืนเท่านั้น ที่เรียกว่าไตรจีวร คือ ผ้าจีวร (ผ้าสำหรับห่ม) ผ้าสังฆาฏิ (ผ้าคลุมชั้นนอกในประเทศไทยใช้หาคบ่า) และผ้าสบง (ผ้าถุง) หากไม่เปลี่ยออกสร้งน้ำ ผ้าจะเปียก ไม่มีอื่นแทน

ประวัติการถวายผ้าอาบน้ำฝนมีอยู่ว่า วันหนึ่ง นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ใช้นางทาสีไปนิมนต์พระภิกษุมารณที่บ้านของตน นางทาสีจึงเดินทางไปยังอาราม ขณะนั้นเกิดฝนตกขึ้นเมื่อนางทาสีเข้าไปในอารามได้เห็นพระภิกษุเปลี่ยกายอาบน้ำอยู่ จึงเข้าใจว่าเป็นพวกชีเปลี่ย (เรียกว่า อาชีวก เป็นนักบวชประเภทหนึ่ง) จึงกลับไปบอกนางวิสาข่าว่า ไม่มีพระภิกษุอยู่ในอารามมีแต่พวกชีเปลี่ยเท่านั้น นางวิสาข่าเมื่อได้ทราบความนั้นก็รู้ทันทีว่าคงเป็นพระภิกษุที่เปลี่ยกายสร้งน้ำอยู่เมื่อนางเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงได้ทูลขอพุทธานุญาตที่จะถวายผ้าสำหรับผลิตสร้งน้ำแก่พระภิกษุ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุรับและใช้ผ้าอาบน้ำฝนได้ตามเวลาที่กำหนด โดยทรงอนุญาตให้พระภิกษุแสวงหาผ้ามาทำผ้าอาบน้ำฝนได้ในช่วง ๑ เดือนก่อนเข้าพรรษา คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึงเพ็ญเดือน ๘

ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าว พระภิกษุครั้งพุทธกาลจึงแสวงหาผ้าเพื่อทำผ้าอาบน้ำฝน และอุบาสิกอุบาสิกาผู้เป็นพุทธบริษัทจะถือโอกาสนี้ทำบุญโดยการนำผ้าไปถวายพระภิกษุเพื่อทำ

ผ้าอาบน้ำฝน จนเป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันมักนิยมถวายกันในช่วงก่อนเข้าพรรษา ๑ วัน หรือตามแต่วัดใดจะกำหนดในช่วง ๑ เดือนที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต

การถวายผ้าอาบน้ำฝน แต่เดิมสันนิษฐานว่า คงจะถวายเฉพาะผ้าสำหรับทำผ้าอาบน้ำฝนเท่านั้น ส่วนปัจจุบัน นิยมถวายบริวารเครื่องใช้สอยอื่น ๆ ที่สมควรแก่พระภิกษุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ท่านด้วย เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผงซักฟอก น้ำตาล เป็นต้น แต่ในการถวายสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มีข้อสังเกตที่ควรต้องระวังไว้คือ สิ่งของบางอย่างคือ น้ำตาล ใบชา ข้าวสารเป็นถุง และน้ำดื่ม จะสามารถทดแทนสิ่งของอื่น ๆ ได้เมื่อห่อรวมกันกับสิ่งของที่มีกลิ่นฉุน เช่น สบู่ ผงซักฟอก ทำให้ใช้การไม่ได้ ดังนั้น หากจะห่อรวมกันควรจะแยกห่อสบู่และผงซักฟอกออกต่างหากหรือใส่ถุงที่กลิ่นไม่สามารถกระจายไปได้ ก็จะเป็นประโยชน์แก่พระภิกษุยิ่งขึ้น

พิธีการถวายผ้าอาบน้ำฝนจะมีคล้าย ๆ กันทุกวัด อาจแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น ส่วนกำหนดการถวายส่วนใหญ่จะทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ การเตรียมการในปัจจุบันไม่ยุ่งยากเนื่องจากผ้าอาบน้ำฝนจะมีขายทั่วไปตามร้านสังฆภัณฑ์ อาจมีการเตรียมการมากบ้างสำหรับผู้ต้องการถวายเครื่องบริวารอื่น ๆ เพื่อเป็นบริวาร (ของอื่น ๆ ที่จะถวายพร้อมผ้าอาบน้ำฝน)

การถวายมี ๒ วิธี คือ ถวายเป็นหมู่และถวายเฉพาะตัว การถวายเป็นหมู่ คือ นำผ้าอาบน้ำฝนไปถวายพระสงฆ์พร้อมกับผู้อื่นตามเวลาที่วัดจะกำหนด ส่วนการถวายเฉพาะตัวคือการนำไปถวายแก่พระสงฆ์นอกเวลาที่กำหนดเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว

ระเบียบพิธีการถวายนั้นคล้ายคลึงกันคือ การไหว้พระ บูชาพระ อาราธนาศีล สมาทานศีล กล่าวคำถวายผ้าอาบน้ำฝน ประเคนผ้าอาบน้ำฝนพร้อมทั้งบริวาร กรวดน้ำรับพรเป็นเสร็จพิธี แต่บางวัดจะมีพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับประวัติผ้าอาบน้ำฝนและอานิสงส์การถวายผ้าอาบน้ำฝนด้วย

การถวายผ้าอาบน้ำฝนเป็นสังฆทานประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธบัญญัติ เป็นภาระหน้าที่ของชาวพุทธประการหนึ่งในการบำเพ็ญบุญกุศลตามโอกาสที่สมควร อันจะเป็นส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาเจริญสถาพรสืบไป

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมา นี มยฺ ภนเต วสุลิกสาฎกานิ สปริวารานิ ภิกขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนเต, ภิกขุสงฺโฆ อิมา นี วสุลิกสาฎกานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ที่มรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ

(ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอาบน้ำฝน พร้อมกับของอันเป็นบริวารเหล่านี้ แต่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนพร้อมกับของอันเป็นบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนานเทอญ)

ผ้าจ่านำพรรษา

ผ้าจ่านำพรรษา หมายถึง ผ้าที่ถวายแก่พระภิกษุที่อยู่จำพรรษารับ ๓ เดือน รับและ

อนุโมทนาากฐินเรียบร้อยแล้ว เรียกเป็นศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่า วัสสาวาสิกสาฎก ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน รับและอนุโมทนาากฐินเรียบร้อยแล้วจะมีสิทธิ์แสวงหาผ้ามาทำเครื่องนุ่งห่มได้อีก ๕ เดือน นับแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๔ ส่วนพระภิกษุที่อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน แต่ไม่ได้รับและอนุโมทนาากฐินจะแสวงหาผ้าทำเครื่องนุ่งห่มได้ถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น

การถวายผ้าจ่านำพรรษาเป็นพุทธานุญาตพิเศษสำหรับพระภิกษุดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้พระภิกษุมีเวลาแสวงหาผ้ามาทำเครื่องนุ่งห่มเพิ่มขึ้นจากเดิม ๔ เดือน อันจะเป็นผลดีแก่ภิกษุผู้มีจิตระเกะเพราะจำพรรษาในหน้าฝนมีโอกาหาผ้ามาเปลี่ยน แต่ในประเทศไทย ไม่ใคร่นิยมถวายผ้าจ่านำพรรษามากนัก คงมีเฉพาะบางวัดเท่านั้นที่ยังมีประเพณีถวายผ้าจ่านำพรรษาอยู่ ส่วนทางราชการปรากฏว่ามีประเพณีถวายในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ตามหลักฐานในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน

พิธีการถวายผ้าจ่านำพรรษาเป็นเช่นเดียวกับการถวายผ้าอาบน้าฝน ต่างกันแต่เพียงคำถวายเท่านั้น

คำถวายผ้าจ่านำพรรษา

อิมา นโม ภนฺเต วสฺสาวาสิกจิวฺรานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสมฺมตฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺฆโม อิมา นโม วสฺสาวาสิกจิวฺรานิ สปริวารานิ ปฏิกฺคณฺหาตุ อุมหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย (ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าจ่านำพรรษา กับทั้งของอันเป็นบริวารเหล่านี้ แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ผ้าจ่านำพรรษากับทั้งของอันเป็นบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.)

พิธีปวารณา

ตามปกติ พระสงฆ์ในแต่ละวัดจะต้องประชุมกันในอุโบสถเพื่อตรวจสอบความประพฤติ ความบริสุทธิ์ทางพระวินัยทุกกึ่งเดือน คือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำหรือ แรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด วันนี้จะเรียกว่า วันอุโบสถ

การประชุมกันในวันอุโบสถของพระสงฆ์จะมีการสวดพระปาติโมกข์ คือ ข้อบัญญัติทางวินัยจำนวน ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่ามีใครทำผิดข้อบัญญัติทั้ง ๒๒๗ ข้อ นั้นบ้าง หากมีการทำผิดก็ต้องแสดงหรือบอกแก่หมู่สงฆ์หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งและดำเนินการตามวิธีของสงฆ์ต่อไป การกระทำความผิดเหล่านี้เป็นพุทธบัญญัติซึ่งมีมาแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

การสวดพระปาติโมกข์ของสงฆ์ก็มีลักษณะคล้าย ๆ กับการที่โรงเรียนประชุมนักเรียนทุก ๆ กึ่งเดือนเพื่อบอกว่ากฎของโรงเรียนว่ามีอะไรบ้าง มีใครทำผิดกฎระเบียบนั้นบ้าง เป็นการทบทวน เดือนให้ระลึกอยู่เสมอเพื่อมิให้เกิดการละเมิดกฎขึ้น

การสวดพระปาติโมกข์ดังกล่าวจะมีทุกกึ่งเดือน ยกเว้นเพียงวันเดียวคือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ

เดือน ๑๑ หรือที่เรียกว่า วันออกพรรษา โดยพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้งดสวดพระปาติโมกข์ แต่ทรงให้ทำพิธีปวารณาแทน

การทำปวารณา คือ การยินยอมหรือเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ทุกกรณีไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย หากภิกษุรูปใดมีข้อสงสัยในความประพฤติของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง จะโดยการเห็น การได้ยินได้ฟัง หรือนึกสงสัยก็ตาม พึงสอบถามว่ากล่าวตักเตือนได้ และผู้ถูกว่ากล่าวตักเตือนจะมาถึงโทษโกรธแค้นผู้ว่ากล่าวก็ได้

เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เช่นนี้ เนื่องจากว่า เมื่อภิกษุสงฆ์อยู่ร่วมกันในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งตลอดระยะเวลา ๓ เดือนช่วงเข้าพรรษา ย่อมจะเห็นความประพฤติและข้อบกพร่องของกันและกัน เมื่อถึงกาลออกพรรษา ก่อนที่แต่ละรูปจะจาริกไปตามที่ต่าง ๆ ก็ควรที่จะมีการว่ากล่าวตักเตือนกันเพื่อบอกข้อบกพร่องทางความประพฤตินั้นให้เจ้าตัวไปแก้ไขต่อไป

การปวารณาก่อให้เกิดประโยชน์คือ การรู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น การเป็นคนมีจิตใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรช่วยกันดูตรวจสอบความประพฤติของกันและกัน ทำให้หมู่สงฆ์เกิดความบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น

ดังนั้น วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ซึ่งเรียกโดยทั่วไปว่า วันออกพรรษานั้นจะมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งคือ วันมหาปวารณา โดยถือตามพิธีกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

แม้พิธีปวารณานี้จะเป็นพิธีกรรมของสงฆ์โดยเฉพาะ แต่นักเรียนย่อมได้รับประโยชน์จากการศึกษาเรื่องนี้เป็นอย่างมาก เพราะในสังคมของนักเรียนก็มีลักษณะคล้ายกันกับสังคมของภิกษุอยู่ร่วมกันตลอด ๓ เดือนในช่วงเข้าพรรษา คือ นักเรียนได้ศึกษาเล่าเรียนร่วมกับเพื่อนร่วมห้อง หรืออยู่ร่วมกับพี่น้องและญาติในบ้านเป็นเวลานาน ย่อมจะรู้ว่าลักษณะนิสัยของแต่ละคนเป็นอย่างไร หากใช้หลักการปวารณาของพระสงฆ์มาใช้ คือ การยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้โดยไม่ถือโทษโกรธแค้นกัน ก็จะทำให้เกิดความผูกพัน ความสามัคคีรักใคร่ปรองดองกันในหมู่เพื่อนหรือในหมู่ญาติมากยิ่งขึ้น

พิธีบรรพชาอุปสมบท

การบรรพชาอุปสมบทเป็นพิธีรับนุคลากรเข้ามาสู่สังคมของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เรียกตามภาษาชาวบ้านว่า บวช ซึ่งมีความหมายว่า เว้นทั่ว คือ เว้นจากความชั่วทุกอย่าง เว้นจากความประพฤติแบบชาวบ้านทั่วไป หันมาประพฤติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดของพระพุทธศาสนา

คำว่า “บวช” เป็นคำกลาง ๆ ที่เรานิยมเรียกผู้ชายที่เข้ามาเป็นสมาชิกของสงฆ์ทั้งในรูปของพระภิกษุและสามเณร แต่มีศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเรียกแตกต่างกันคือ บรรพชา และบรรพชาอุปสมบท

“บรรพชา” เป็นการเรียกการบวชเป็นสามเณร ตามวินัยสงฆ์ผู้บวชจะต้องมีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป

“บรรพชาอุปสมบท” เป็นการเรียนการบวชเป็นพระภิกษุ ตามพระวินัย ผู้บวชจะต้องเป็นชายมีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีคุณสมบัติตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๐๖) แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๑๕ ข้อ ๑๓ และข้อ ๑๔ เรียกสั้น ๆ ว่า อุปสมบท เหตุที่เดิมคำว่า “บรรพชา” เข้าไปด้วย เนื่องจากผู้ที่บวชเป็นพระจะต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรมาก่อนแล้วจึงจะประกอบพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ จึงเรียกรวมว่า “บรรพชาอุปสมบท”

อย่างไรก็ดี เราก็มักจะเรียกการบรรพชาและการบรรพชาอุปสมบทว่า การบวช โดยเดิมคำว่า พระ หรือ สามเณร ต่อท้ายว่า บวชพระ บวชเณร (สามเณร)

การบรรพชา เป็นวิธีการนำเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไปให้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยฝึกฝนอบรมตนให้เป็นผู้มีคุณภาพจริยธรรมที่ดีงาม โดยถือหลักปฏิบัติ ๑๐ ข้อ หรือที่เรียกว่า ถือศีล ๑๐ ข้อ อย่างเคร่งครัด

ศีล ๑๐ ข้อนั้นได้แก่

๑. การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
๓. การงดเว้นจากการประพฤติดุคพรหมจรรย์ ถือการร่วมประเวณี

๔. การงดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. การงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย
๖. การงดเว้นจากการรับประทานอาหารในเวลาวิกาล (ตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้น
ของวันใหม่)
๗. การงดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกต่อ
พรหมจรรย์
๘. การงดเว้นจากการตัดทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ ซึ่งเป็นเครื่องประดับ
ตกแต่ง
๙. การงดเว้นจากการนอนบนที่นอนสูงใหญ่

๑๐. การงดเว้นจากการรับเงินและทอง

ทั้ง ๑๐ ข้อนี้สามเณรจะต้องถือปฏิบัติตลอดเวลาโดยเคร่งครัด มิให้ขาด และนอกจากนี้
สามเณรยังต้องถือข้อปฏิบัติอื่น ๆ ซึ่งถูกกำหนดไว้ทั้งโดยข้อบัญญัติทางวินัยของพระและตามที
สังคมกำหนดเช่น ไม่วิ่งเล่นกัน เป็นต้น

การบรรพชาเป็นสามเณรโดยทั่ว ๆ ไปมักไม่มีพิธีรับรองมากนัก โดยผู้ที่เป็นผู้ปกครอง
ต้องเตรียมผ้าสำหรับนุ่งห่มและของใช้จำเป็นสำหรับสามเณร เช่น สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น นำผู้ที่
บรรพชาไปหาเจ้าอาวาสวัดที่ต้องการจะบวชอยู่ เพื่อกำหนดวันเวลาที่บวช พร้อมทั้งนิมนต์
พระอุปัชฌาย์ และเตรียมการอื่น ๆ ซึ่งกิจต่าง ๆ เหล่านี้ จะสามารถปรึกษาและรับคำแนะนำจาก
พระภิกษุหรือเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ได้ จึงไม่ต้องกลัวไว้ในที่นี้

การบวชลูกแก้ว หรือการบรรพชาสามเณร ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพจากปฏิทินกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

ส่วนการบรรพชาเป็นสามเณรทางภาคเหนือจะมีการฉลองกันอย่างใหญ่โต เรียกว่า “บวชลูกแก้ว” มีการบายศรีสู่ขวัญผู้จะบวชและพิธีอื่น ๆ อย่างเอิกเกริก แต่พิธีบรรพชาในชั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ก็เป็นเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ

อนึ่ง ในปัจจุบันได้มีประเพณีการบวชเป็นสามเณรของเยาวชนที่เป็นนักเรียนในช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อนช่วงเดือนเมษายน เรียกว่า บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา กิจกรรมดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่น่ายกย่องอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการฝึกฝนอบรมตนเองของเยาวชน และเป็นการใช้เวลาว่างช่วงปิดเทอมให้เป็นประโยชน์แทนที่จะเที่ยวเตร่ซึ่งเป็นการสูญเสียทั้งเวลาและเงินทองไปโดยเปล่าประโยชน์

สำหรับการบรรพชาอุปสมบทถือเป็นประเพณีของชาวไทยผู้เป็นชาวพุทธที่มีอายุครบ ๒๐ ปีขึ้นไปจะต้องบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดำรงตนอย่างผู้มีคุณธรรมและศีลธรรมในอนาคต การบรรพชาอุปสมบทได้เป็นประเพณีที่ชาวพุทธนิยมปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

คุณค่าที่เกิดจากการบรรพชาอุปสมบทได้ส่งผลดีหลายประการคือ

ด้านพระพุทธศาสนา ถือเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยืนยาวนาน เป็นการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ด้านผู้ปกครองคือบิดามารดาหรือญาติพี่น้อง จะมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ทำบุญทำทาน และได้บุญที่ยิ่งใหญ่คือ การบวชลูกหลาน ตามคตินิยมที่มีมาตั้งแต่พุทธกาลที่ถือว่า จะทำบุญทานอย่างมากมายนับมหาศาลเพียงใดก็ยังไม่ได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา จะต้องให้ลูกหรือหลานบวชในพระพุทธศาสนาจึงจะเรียกว่าใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาหรือเป็นญาติของพระพุทธศาสนา

ด้านผู้บวชจะได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย หลักคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ครองเรือนเป็นคนดีของสังคมต่อไป จึงเป็นคตินิยมว่า ผู้ที่จะผ่านการบวชมาแล้วถือว่าได้ผ่านการฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดีมาแล้ว จึงเป็นที่น่านับถือและน่าเชื่อถือได้ ทำให้เกิดผลที่เนื่องจากคตินี้ คือ

๑. เรียกผู้สึกหรือลาสิกขาออกมาว่า ทิด หมายถึง บัณฑิต คือเป็นผู้รอบรู้ หมายถึง เป็นผู้รอบรู้ถึงทางโลกและทางธรรม

๒. ในบางยุคจะมีการกำหนดว่าผู้ที่ได้รับราชการได้จะต้องผ่านการบวชมาก่อน

๓. ในชนบททั่ว ๆ ไป หรือคนไทยส่วนใหญ่ยังถือว่า ผู้ที่จะแต่งงานจะต้องผ่านการบวชเรียนมาแล้ว

ผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุจะต้องถือปฏิบัติข้อบัญญัติทางพระวินัย ๒๒๗ ข้อที่เรียกว่า ศีล ๒๒๗ อีกทั้งข้อปฏิบัติมารยาทอื่น ๆ อีกมาก เพื่อฝึกฝนอบรมตนให้เป็นผู้มีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ สมกับเป็นที่เคารพนับถือ กราบไหว้ของพุทธศาสนิกชน ศึกษาปฏิบัติธรรมเพื่อลดละกิเลสให้หมดไป เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ตามคติของพระพุทธศาสนา

สิ่งที่นักเรียนควรทำความเข้าใจไว้ ณ ที่นี้ก็คือว่า ผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุนั้นคือคนธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไปเช่นเดียวกับนักเรียน ผู้พยายามศึกษาและปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นเพื่อลดละกิเลสเท่านั้น มิใช่พอบวชก็หมดกิเลสเลย ดังนั้น ความบกพร่องด้านความประพฤติหรือความไม่เหมาะสมใด ๆ อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

ในขณะเดียวกัน ความเชื่อที่ว่าเมื่อบวชแล้วจะได้บุญนั้นก็จะต้องขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติตนหลังบวชแล้วด้วย ผู้ใดเมื่อบวชแล้วไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย ไม่ได้ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ผู้นั้นก็จะไม่ได้อะไรเลยจากการบวช การบวชก็จะเป็นเช่นเดียวกับเอาผ้าเหลืองไปคลุมตอไม้ซึ่งไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ

การบรรพชาอุปสมบทถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญของชีวิตทั้งของผู้ที่จะบวชเองและพ่อแม่ญาติพี่น้องของผู้บวช จึงนิยมจัดพิธีอย่างใหญ่โตและมีการเตรียมการกันมากมาย แต่ในที่นี้จะ

กล่าวถึงเฉพาะสิ่งที่จำเป็นสำหรับการบวชเท่านั้น ส่วนอื่น ๆ ถือเป็นเครื่องประกอบซึ่งอาจไม่จำเป็นแก่สภาพการณ์ในปัจจุบันเท่าใดนัก

สิ่งที่สำคัญในการเตรียมตัวในการบรรพชาอุปสมบท คือ

๑. เครื่องอัฐฐบริวารของพระภิกษุ รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นอื่น ๆ เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก มุ้ง หมอน เสื้อ เป็นต้น
๒. ปรึกษากับเจ้าอาวาสวัดที่ต้องการให้พระบวชใหม่อยู่อาศัยเกี่ยวกับพิธีบวช เช่น การนิมนต์พระอุปัชฌาย์ การนิมนต์พระอันตบ (พระที่ร่วมพิธีกรรม) รวมทั้งรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. การทอ้งคำขอบรรพชาอุปสมบทให้คล่องแคล่ว สำหรับผู้จะบวชซึ่งเรียกว่าทอ้งขานนาค (ผู้ที่จะบวชนิยมเรียกว่า นาค)

กิจกรรมทั้ง ๓ นี้ หากผู้จัดพิธีไม่สันต์ดอาจปรึกษา ขอคำแนะนำจากเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่คุ้นเคยก็ได้ เพราะท่านจะรู้จักว่า ทำให้ไม่เสียเวลาในการเตรียมการ

กำหนดการบวชแต่เดิมนิยมทำ ๒ วัน คือ วันก่อนบวชคือวันสุกดิบ เรียกว่าวันทำขวัญนาค และวันทำพิธีบวชได้แก่วันรุ่งขึ้น บางแห่งจะทำ ๓ วัน คือเพิ่มวันฉลองพระใหม่อีก ๑ วัน

การทำขวัญนาค หมายถึง การกล่าวสอนให้นาครู้จักบุญคุณของบิดา มารดา การปฏิบัติตนบางประการสำหรับเพื่อเป็นพระ เป็นการกล่าวเพื่อให้ นาคเกิดความรู้สึกและอบอุ่นใจ จึงเรียกว่า ทำขวัญนาค บางแห่งนิยมนิมนต์พระมาเทศน์สอนแทนการทำขวัญนาค

ส่วนการฉลองพระบวชใหม่นั้นเป็นประเพณีนิยมที่เจ้าภาพคือพ่อแม่พี่น้องต้องการทำบุญร่วมกับพระบวชใหม่ จะมีพิธีฉลองโดยมีการเจริญพระพุทธมนต์ให้พระบวชใหม่ได้ตั้งกบฏทำบุญ

ปัจจุบัน การจัดงาน ๒ - ๓ วัน ถือว่าเป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ จึงนิยมจัดพิธีในวันเดียวซึ่งเป็นการประหยัดเวลาและทรัพย์สิน โดยจัดทำขวัญนาคหรือเทศน์ในตอนเช้า (อาจจัดหรือไม่จัดก็ได้) ทำพิธีบวชในตอนสาย และทำพิธีฉลองพระบวชใหม่ในตอนเพลวันเดียวกัน ซึ่งก็ถือว่าคุ้มค่าเท่ากับการจัดงาน ๒ - ๓ วัน คือ นาคได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน

รายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ รวมทั้งขั้นตอนพิธีบรรพชาอุปสมบทนั้น นักเรียนควรศึกษาเพิ่มเติมในหนังสือศาสนพิธี หรือศึกษากับผู้ทรงคุณวุฒิผู้รอบรู้ทางศาสนาต้องทำให้มีความรอบรู้มากยิ่งขึ้น ส่วนในบทเรียนนี้จะให้นักเรียนศึกษาในภาพรวมอย่างกว้าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานเท่านั้น

ส่วนการไปร่วมในพิธีบรรพชาหรือบรรพชาอุปสมบทก็เป็นเช่นเดียวกับการไปร่วมพิธีทางศาสนาทั่ว ๆ ไป คือ แต่งกายสุภาพเรียบร้อยให้เหมาะสมแก่งานและสถานที่ พุดจาสุภาพอ่อนหวาน และไม่ทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนพิธีหรือทำให้ผู้ร่วมพิธีอื่น ๆ เกิดความรำคาญ ซึ่งนักเรียนได้ศึกษามาแล้วในหัวข้อมารยาทชาวพุทธในภาคเรียนนี้และภาคเรียนก่อน ๆ

ประเด็นอภิปราย

๑. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า นอกจากผ้าอาบน้ำฝนแล้ว หากจะถวายบริวารอื่น ๆ แก่พระสงฆ์พร้อมกับผ้าอาบน้ำฝน สิ่งของที่ควรจะถวายควรจะมีอะไรบ้าง

๒. นักเรียนคิดว่า การปวารณาจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ ผู้ว่ากล่าวตักเตือนและผู้ถูกว่ากล่าวจะต้องประกอบด้วยคุณธรรมใดบ้าง จงอภิปราย

๓. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายในประเด็นต่อไปนี้

๓.๑ การบรรพชาและการบรรพชาอุปสมบทก่อให้เกิดผลดีในด้านต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

๓.๒ นอกจากอัฐบริวารที่จะต้องเตรียมให้ครบตามพระวินัยแล้ว เครื่องใช้อื่น ๆ ที่ควรเตรียมให้พระบวชใหม่ใช้สอย ควรจะมีอะไรบ้าง

๓.๓ พิธีบวชในปัจจุบัน สิ่งใดบ้างที่นักเรียนเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองและไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการบวช

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสไปร่วมกิจกรรมในศาสนพิธีที่ศึกษา โดยสังเกตพิธีการ และขั้นตอนต่าง ๆ แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบกับจุดมุ่งหมาย หลักการ พิธีการที่นักเรียนได้ศึกษา มาว่ามีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

๒. ศาสนพิธีบางอย่างที่นักเรียนสามารถจัดขึ้นในโรงเรียนได้เช่น การถวายผ้าอาบน้ำฝน การทอดผ้าป่า หากนักเรียนช่วยกันจัดทำได้ก็จะช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งจะมีผล ทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษาอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ศาสนพิธีทุกอย่างที่นักเรียนศึกษาล้วนมีคุณค่าและความจำเป็นแก่การดำรงชีวิตประจำวันของชาวพุทธเป็นอย่างมาก แม้พิธีบางอย่างจะเป็นของพระภิกษุโดยเฉพาะ แต่นักเรียนก็สามารถนำมาเป็นคติในการดำเนินชีวิตได้

๐ การศึกษาศาสนพิธีให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน ประการหนึ่งคือ การเข้าร่วมในพิธีกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง และการเข้าร่วมนั้นจะมีประโยชน์มากยิ่งขึ้นเมื่อนักเรียนรู้จักวิเคราะห์ เปรียบเทียบพิธีกรรมและข้อปฏิบัติที่ได้พบเห็นนั้น อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและมีประโยชน์ต่อไป

คำถาม

๑. ผ้าอาบน้ำฝนและผ้าจวนำพรรษาแตกต่างกันอย่างไร
๒. การถวายผ้าอาบน้ำฝนมีกำหนดตั้งแต่เมื่อไร
๓. วันพระกลางเดือนหรือสิ้นเดือนวันใด ไม่มีการสวดพระปาติโมกข์
๔. จุดประสงค์หลักของการปวารณา คืออะไร
๕. คีล ๑๐ ของสามเณรมีข้อใดบ้างที่แตกต่างจากคีล ๕ ของนักเรียน
๖. อัฐฐบริขารมีอะไรบ้าง จำเป็นแก่พระภิกษุอย่างไร
๗. คุณสมบัติของผู้จะบรรพชาอุปสมบทตามกฎหมายหาเถรสมาคมมีอะไรบ้าง

๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

๑. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในพระพุทธศาสนาโดยเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ที่รู้จักโดยทั่วไป คือ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา
๒. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยถือปฏิบัติแต่ไม่จัดเป็นวันสำคัญมาก คือ วันอัฐมีบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ วันธรรมสวนะ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สามารถนำคติข้อคิดที่ได้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันที่เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

วันวิสาขบูชา เป็นวันคล้ายวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพาน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหตุการณ์ทั้ง ๓ แต่ละอย่างล้วนเป็นวันสำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า ยิ่งเมื่อวันทั้ง ๓ นั้นมาตรงเป็นวันเดียวกัน จึงเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์มากยิ่งขึ้น

วันมาฆบูชา เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า หัวใจพุทธศาสนา ในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์นั้น นอกจากนี้ อีก ๔๔ ปีต่อมา ในวันที่ พระพุทธเจ้าได้ตัดสินพระทัยที่จะปรินิพพานซึ่งเรียกว่า “ปลงพระชนมายุสังขาร” ด้วย

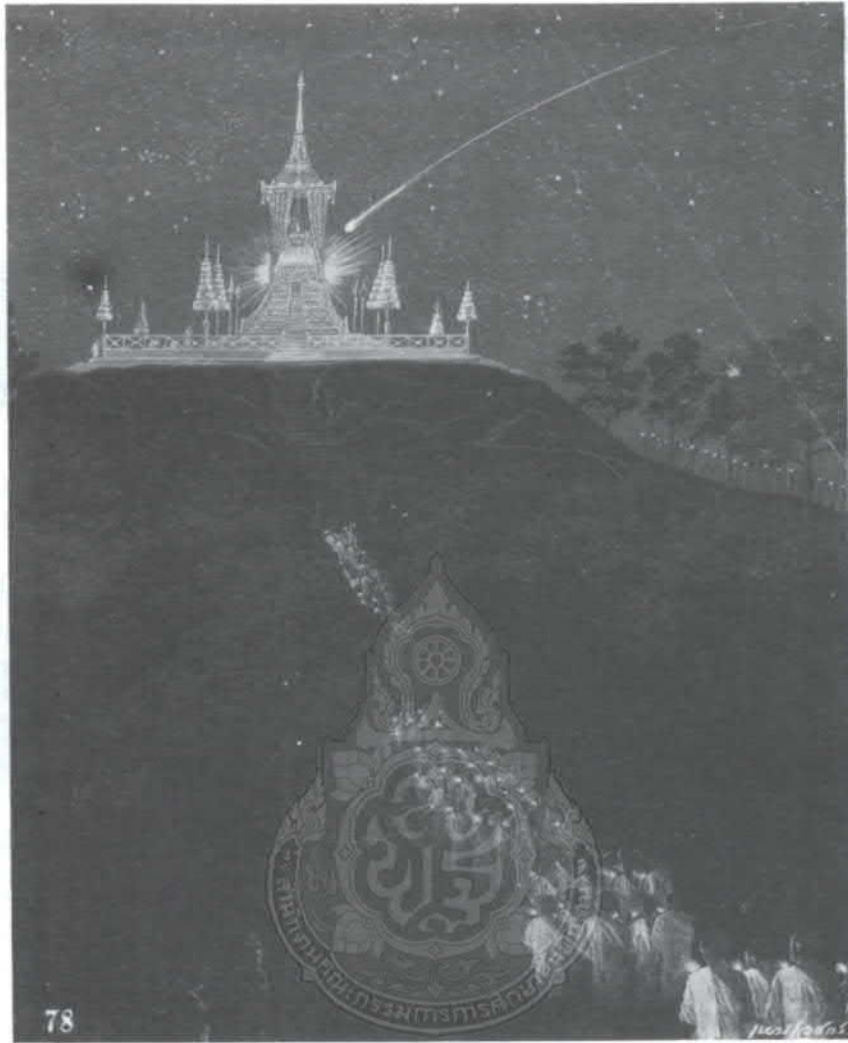
วันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก แก่พระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี เป็นวันที่พระรัตนตรัยเกิดขึ้นครบ ๓ เป็นครั้งแรกในโลก

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ วันนี้ เป็นวันที่นักเรียนและพุทธศาสนิกชนทุกคน รู้จักโดยทั่วไป กิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ได้ประพฤติปฏิบัติกันก็คือ การทำบุญตักบาตร ปลอยนกปล่อยปลา เข้าวัดปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิ ฟังพระธรรมเทศนา ทำบุญทำทาน รักษาศีล สวดมนต์ และที่สำคัญคือ การเวียนเทียนรอบปูชนียสถานทางศาสนาซึ่งส่วนใหญ่จะกระทำกันที่ อุโบสถ

หนึ่ง ทางบ้านเมืองได้ให้ความสำคัญทางพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ วันนี้ โดยกำหนดเป็นวันหยุดราชการ เพื่อเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญบุญกุศลดังกล่าวแล้ว

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและถือเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกวันหนึ่ง คือ วันอัฐรมีบูชา ซึ่งตรงกับแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ (หรือเดือน ๗ ในปีอธิกมาส) มีความสำคัญคือ เป็นวันถวายพระเพลิงพระบรมศพขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

แต่มิได้ถูกกล่าวถึงหรือให้ความสำคัญมากนัก คงมีเฉพาะบางวัดเท่านั้นที่ยังถือเป็นวันสำคัญโดยมีการเวียนเทียนและแนวปฏิบัติเหมือนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ทั้งบ้านเมืองก็มีได้กำหนดให้วันนี้เป็นวันหยุดราชการ

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งในวันนี้ก็คือ ปกติวิถีชีวิตของคนไทยจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด ประเพณีและวัฒนธรรมส่วนใหญ่ก็ยึดแนวปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนา หรือหากจะผสมผสานกับลัทธิอื่นก็จะเลือกสรรเฉพาะที่ไม่ขัดกับหลักของพระพุทธศาสนา เช่น วันเกิด วันตาย จะยึดตามวันวิสาขบูชาคือการบำเพ็ญบุญทาน ส่วนพิธีที่สำคัญคือ การเผาศพหรือฝังศพจะมีคนให้ความสำคัญมาก ๆ มักจะไปร่วมพิธีโดยพร้อมเพรียงกัน จึงถือว่าคนไทยให้ความสำคัญในการเผาศพ แต่วันอัฐมีบูชาซึ่งเป็นวันถวายพระเพลิงพุทธสรีระและน่าจะเป็นวันสำคัญ

ทางพระพุทธศาสนานั้นกลับมีผู้รู้จักน้อยและเผยแพร่อยู่ในวงแคบเท่านั้น

นอกจากนี้ ยังมีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกกลุ่มหนึ่ง นอกเหนือจากวันสำคัญทั้ง ๓ คือ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ บางวันก็เกิดเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า และบางวันก็เกี่ยวเนื่องกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตาม ข้อบัญญัติทางพระวินัย วันสำคัญเหล่านี้ได้แก่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ และวันธรรมสวนะ

ส่วนประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแต่ไม่ถือว่าเป็นวันสำคัญทางศาสนาได้แก่ วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น ทั้งนี้เพราะประเพณีเหล่านี้เป็นการนำเอาหลักคำสอนหรือหลักความเชื่อตามคัมภีร์มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์และยึดถือ เฉพาะในหมู่คนไทยเท่านั้น

วันเข้าพรรษา ตรงกับแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ หรือเดือน ๘ หลังในปৌรณิมาส เป็นวันที่ พระภิกษุสงฆ์จะต้องอยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งโดยไม่ไปค้างคืนที่อื่นตลอด ๓ เดือน กิจกรรมที่สำคัญ คือการปวารณาเข้าพรรษาของภิกษุ ส่วนพุทธศาสนิกชนบางกลุ่มจะยึดเอาไปเป็นคติที่เป็น ประโยชน์แก่ตน เช่น การตั้งใจงดเว้นจากการดื่มสุรา เล่นการพนัน และอบายมุขอื่น ๆ ตลอด ๓ เดือน การตั้งใจรักษาศีลตลอด ๓ เดือน เป็นต้น

กิจกรรมอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องด้วยวันเข้าพรรษาก็คือ การถวายผ้าอาบน้ำฝน และการถวายเทียนพรรษา ปัจจุบันจะมีพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมากที่ปฏิบัติกิจกรรมนี้โดยจะ เริ่มในช่วงก่อนเข้าพรรษาประมาณ ๑ เดือน แต่ส่วนใหญ่จะมีพิธีถวายกันในวันก่อนเข้าพรรษา ๑ วัน คือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หรือวันอาสาฬหบูชา สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนราชการ และสถานศึกษาหรือบริษัทเอกชนที่จัดพิธีถวายผ้าอาบน้ำฝนและเทียนพรรษาจะทำกันในวันทำการ (วันทำงานตามปกติ)

วันออกพรรษา คือ วันที่พระภิกษุผู้อยู่ครบพรรษาแล้วทำพิธีปวารณา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ส่วนรายละเอียดนักเรียนพึงศึกษาในหัวข้อเกี่ยวกับศาสนพิธี

วันเทโวโรหณะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันตักบาตรเทโว เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากดาวดึงส์เทวโลกหลังจากแสดงพระอภิธรรมโปรดพระมารดา กำหนดตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ในวันนี้ได้เกิดเหตุอัศจรรย์คือ เทวดา มนุษย์ และสัตว์ที่เกิดในนรก ต่างแลเห็นซึ่งกันและกัน จึงนิยมเรียกวันนี้อีกอย่างหนึ่งว่า วันพระเจ้าเปิดโลก คือเปิดให้โลกทั้ง ๓ ได้เห็นกัน

ในวันนี้ ประชาชนนิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัดโดยจำลองสถานการณ์วันที่พระพุทธเจ้า เสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลก คือ ประชาชนจะนั่งหรือยืนสองฝั่งทางลงจากอุโบสถหรือศาลา ให้พระสงฆ์เดินเข้าแถวเรียงลำดับรับบาตรตรงกลาง โดยมีภิกษุเดินอัญเชิญพระพุทธรูปนำหน้า แถวพระสงฆ์ ดังนั้น จึงนิยมเรียกวันนี้ว่า วันตักบาตรเทโว

คำว่า เทโว เป็นคำย่อของคำว่า เทโวโรหณะ นั่นเอง

วันธรรมสวนะ หรือธัมมัสสวนะ หมายถึง วันเป็นที่ฟังธรรม เรียกกันในปัจจุบันว่า วันพระ หมายถึง วันที่พุทธศาสนิกชนประชุมกันเพื่อถือศีลฟังธรรม ในประเทศไทยกำหนดเดือนละ ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ (หรือ ๑๔ ค่ำในเดือนขาด) โดยเริ่มกำหนดดังนี้มาตั้งแต่กรุงสุโขทัย และในสมัยนั้นจะเรียกวันพระขึ้นและแรม ๘ ค่ำว่า วันศีลน้อย วันพระขึ้นและแรม ๑๕ ค่ำ (หรือ ๑๔ ค่ำในเดือนขาด) ว่า วันศีลใหญ่

วันพระในพุทธกาลจะเรียกว่า วันอุโบสถ แต่มีเดือนละ ๖ วันคือข้างขึ้น ๓ วัน ข้างแรม ๓ วัน ได้แก่วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ

เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวันพระไว้ก็เนื่องจากในสมัยนั้น มีนักบวชพวกปริพพาชก ได้ประชุมสนทนาเกี่ยวกับคำสอนในลัทธิของตนเดือนละ ๖ ครั้ง คือวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ของข้างขึ้นและข้างแรม พระเจ้าพิมพิสารเห็นเหตุการณ์นั้น จึงทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุประชุมกันในวันดังกล่าวบ้าง พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต

เมื่อภิกษุสงฆ์ประชุมกันในระยะแรก ๆ ก็นั่งกันเฉย ๆ ไม่มีการสนทนาธรรมหรือแสดงธรรมกัน ชาวบ้านที่มาวัดหวังจะฟังธรรมก็พากันดิบดียน ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงอนุญาตให้สนทนาธรรมและแสดงธรรมกัน จึงเรียกวันนี้ว่า วันธัมมัสสวนะ ซึ่งแปลว่า วันฟังธรรม

* ตามจันทรคติ ใน ๑ เดือน จะมี ๓๐ วัน ข้างขึ้น ๑๕ วัน ข้างแรม ๑๕ วัน ยกเว้นเดือนคี่ คือ ๑, ๓, ๕, ๗, ๙ และ ๑๑ จะมี ๒๙ วัน คือข้างขึ้น ๑๕ วัน ข้างแรม ๑๔ วัน เดือนขาดจะหมายถึงเดือนที่มี ๒๙ วัน ทั้งหมด

วันพระเป็นวันที่มีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนที่จะได้ไปทำบุญ ฟังธรรม รักษาศีลที่วัด รวมทั้งบำเพ็ญกุศลอื่น ๆ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ คณะรัฐมนตรีจึงกำหนดให้หยุดราชการในวันพระและวันอาทิตย์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญศาสนกิจ แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ก็ได้ยกเลิกและให้หยุดราชการในวันเสาร์และวันอาทิตย์แทนจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ คณะรัฐมนตรีก็ได้อนุมัติให้หน่วยงานลอกเยื่อลิ้น งานผลิตวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อย กรมปศุสัตว์ เปลี่ยนแปลงวันหยุดจากวันเสาร์วันอาทิตย์ เป็นวันโกนและวันพระ และมอบอำนาจให้สำนักนายกรัฐมนตรีมีอำนาจอนุมัติให้หน่วยงานที่มีความประสงค์จะเปลี่ยนแปลงวันหยุดจากวันเสาร์-อาทิตย์เป็นวันอื่นได้

วันโกน คือวันก่อนที่จะถึงวันพระ ๑ วัน ได้แก่วันขึ้นและแรม ๗ ค่ำ และ ๑๔ ค่ำ ปกติใช้เรียกวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ซึ่งเป็นวันที่พระภิกษุปลงผมว่า วันโกน แต่ต่อมานิยมเรียกวันก่อนวันพระคือวันขึ้นและแรม ๗ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ (หรือ ๑๓ ค่ำในเดือนขาด) ว่าเป็นวันโกนด้วย ในสมัยก่อน วันโกนจะเป็นวันที่ชาวบ้านเตรียมหาของไว้ทำบุญที่วัดในวันพระ เนื่องจากในวันพระจะไม่นิยมทำบาปใด ๆ ดังคติโบราณที่ว่า “วันโกนให้ละ วันพระให้เว้น” คือ ละเว้นจากการทำบาปใด ๆ หยุดทรมานสัตว์ด้วยการทำไร่ไถนา เป็นต้น แต่ปัจจุบันดูเหมือนว่าทั้งวันโกนและวันพระจะถูกลืมเลือนไปแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจอย่างยิ่งสำหรับชาวพุทธ

ประเด็นอภิปราย

๑. ในฐานะที่นักเรียนศึกษาประวัติพระพุทธศาสนามาพอสมควร นักเรียนคิดว่าน่าจะมีเหตุการณ์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จะสามารถจัดเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกหรือไม่ จงอภิปราย

๒. หากมีการกำหนดเอาวันโกนและวันพระเป็นวันหยุดราชการและวันหยุดเรียน นักเรียนจะเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนควรรหาโอกาสไปร่วมพิธีกรรมในวันนั้น ๆ แล้วสังเกตว่า กิจกรรมที่ทำมีอะไรบ้าง ขั้นตอนแต่ละกิจกรรมเป็นอย่างไร นักเรียนก็จะเข้าใจและมีความรู้ความเข้าใจในพิธีนั้นมากยิ่งขึ้น

๒. นักเรียนควรช่วยกันจัดทำนิตรรศการแสดงความเป็นมา ความสำคัญและหลักปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ติดไว้ที่บอร์ดบริเวณห้องเรียน เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การศึกษาประวัติความเป็นมาของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะช่วยให้เราเข้าใจ และเห็นความสำคัญของวันนั้น ๆ อีกทั้งจะทำให้ปฏิบัติได้ตรงตามจุดมุ่งหมายของวันสำคัญนั้น เป็นอย่างดี

๐ อีกประการหนึ่ง การนำคติเตือนใจหรือข้อคิดที่ได้จากวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การตั้งใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรืองดเว้นการทำความชั่วอย่างใด อย่างหนึ่งในช่วง ๓ เดือนตลอดพรรษา ถือว่าเป็นการกระทำที่ฉลาดและมีประโยชน์อย่างยิ่งตาม หลักพระพุทธศาสนา

คำถาม

๑. หัวใจพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสในวันมาฆบูชาคืออะไรบ้าง จงระบุ
๒. กิจกรรมที่ควรทำในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีอะไรบ้าง
๓. ในปีที่มีอธิกมาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่อไปนี้จะตรงกับวันทางจันทรคติใด
 - ก. วันอาสาฬหบูชา
 - ข. วันมาฆบูชา
 - ค. วันวิสาขบูชา
 - ง. วันเข้าพรรษา
 - จ. วันออกพรรษา
๔. วันพระในประเทศไทยใน ๑ เดือนทางจันทรคติมีวันใดบ้าง ต่างจากวันพระในครั้ง พุทธกาลหรือไม่ อย่างไร
๕. ใน ๑ ปี มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามคตินิยมที่ชาวพุทธปฏิบัติกันมาได้แก่ วันใดบ้าง จงระบุตามลำดับ

รายละเอียดเนื้อหาวิชาและจำนวนคาบวิชาสังคมศึกษา

ส ๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ให้เนื้อหาเข้มข้นเพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยกำหนดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนเลือกเรียน สำหรับรายวิชา ส ๐๔๑๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ นั้น หลักสูตรได้กำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจำนวนคาบไว้ ดังนี้

เนื้อหา	จำนวนคาบ
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๕
๑.๑ พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท	๒
๑.๒ พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์แก่บุคคลและสังคม	๓
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง	๕
๒.๑ พุทธัตถจริยา	๒
๒.๒ พระนาคเสน	๑
๒.๓ พระภัททาภิกษุทลเกลสีเถรี	๑
๒.๔ พระเจ้ามหานามะ	๑
๓. พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม	๙
๓.๑ อริยฐานธรรม ๔	๒
๓.๒ สรูปคำกลอนพระพุทธศาสนาลงในอริยสัจ ๔	๒
๓.๓ ความเป็นผู้ว่าง่าย	๑
๓.๔ การพบปะสมาคม	๑
๓.๕ การพึงธรรม	๑
๓.๖ การสนทนาธรรม	๑
๓.๗ จิตไม่หวั่นไหว	๑
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๒
- หน้าที่บทบาทและการปกครองของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๕. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๗
๕.๑ ฝึกทักษะการอ่านภาษาบาลี เช่น ขยมังคลคาถา หรือบทอื่นๆ	๒
๕.๒ หลักตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ	๒
๕.๓ ข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก	๑
- ทศนะว่าด้วยคนเลว	
- พระพุทธศาสนาไม่สอนสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิต (ให้เลือกเรียน ๑ เรื่อง)	
๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต	๑
- จเช ธนํ องฺควรสุส เหตุ องฺคํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน องฺคํ ธนํ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ จเช นโร ฆมฺมมนุสฺสรนฺโต. พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทรัพย์, อวัยวะ และชีวิตเพื่อรักษาธรรม	
- ฆมฺโม หเว รกฺขติ ฆมฺมจารี ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม (ให้เลือกเรียนเพียง ๑ บท)	
๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น	๑
- สังเวช	
- วิเวก	
- อุเบกขา	
๖. หน้าที่ชาวพุทธ	๒
- ปกป้องพระพุทธศาสนา	
๗. การบริหารจัดการ และเจริญปัญญา	๔
๗.๑ อานาปานสติ	๑
๗.๒ มรณัสสติ	๑
๗.๓ อุปสมานุสสติ	๑
๗.๔ อุปปาทมนสิการ (คิดสร้างสรรค์)	๑

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๘. ภาคปฏิบัติ

๓

๘.๑ มรรยาทชาวพุทธ

๘.๒ ศาสนพิธี

๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรพระพุทธศาสนาจะกำหนดเนื้อหา จำนวนคาบไว้ในการจัดการเรียนการสอนครูอาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)
 พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตาโณ)
 พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
 อธิบดีกรมวิชาการ
 รองอธิบดีกรมวิชาการ
 นายสมาน ชาดิยานนท์

คณะกรรมการจัดทำ

นางสุนน อมรวิวัฒน์	ประธานกรรมการ
นายศิริ ศิริบุตร	รองประธานกรรมการ
นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	กรรมการ
นายจำรัส ดวงธิดา	กรรมการ
นายเย็นใจ เลาหวณิช	กรรมการ
นายณรงค์ ตามรักษา	กรรมการ
นายวัลลภ กันทรพิชัย	กรรมการ
นายสงบ ลักษณะ	กรรมการ
นางสุนทรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
นางสาวสุชาดา พรนภา	กรรมการ
นางสาววิริยะ บุญยนิวาสน์	กรรมการ
นางวิสา โรจน์รุ่งสัจย์	กรรมการ
นางรพีพรรณ เอกสุภาพันธ์	กรรมการ
นายพิศาล แซ่มโสภา	กรรมการ
นางลินจง อินทร์มพรรย์	กรรมการ
นางพาณี แสงวงกิจ	กรรมการ
นางสมทรง ปุญญฤทธิ์	กรรมการ
นางสาวสุรีพร เอี้ยวถาวร	กรรมการ
นางจิตรา ทองเกิด	กรรมการ
นางประไพพรรณ โกศัยสุนทร	กรรมการ
นางปวิพัทธ์ สุวรรณศรี	กรรมการ
นายสุระ ดามาพงษ์	กรรมการ

นางบุญสม น้ำเจริญ	กรรมการ
นายวินัย รอดจ่าย	กรรมการและเลขานุการ
นางรัตนา ภาฯาฤทธิ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางเรียมพร อธิปอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นายวินัย รอดจ่าย
นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด
นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

ขอขอบคุณผู้เอื้อเฟื้อภาพประกอบ

๑. ตึกษานิธิวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระนคร กรุงเทพฯ
๒. โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี กรุงเทพฯ
๓. โรงเรียนเทพมงคลรังษี จ.กาญจนบุรี
๔. โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จ.จันทบุรี
๕. โรงเรียนวิทยานุกูลนารี จ.เพชรบูรณ์
๖. โรงเรียนพุทธมงคลนิยมิตร จ.ภูเก็ต
๗. นางสมทรง บุญญฤทธิ์
๘. นางสาวประกอบ เตชะชัย โรงเรียนธัญญบุรี จ.ปทุมธานี

ติ๊กขำภักดิ์พาณิขย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๓

สังคมจะพินาศ หากโกงชาติโกงแผ่นดิน

นิปัญหาเรื่องราคาสินค้า

หม่อมมาลีราชนาวา สายด่วน 1569

ศูนย์รับเรื่องร้องเรียนราคาสินค้า

กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์

ส 0413 พระพุทธศาสนา

ISBN 974-01-1884-4

9 789740 118848

ราคา 45.00 บาท

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

นายวิชัย พัทธกิจโส ผู้พิมพ์และจัดโฆษณา

๔๓๐๐๔๕๖

